

2 2011

КВІТЕНЬ-ЧЕРВЕНЬ

НФМІЗМАТИКА АЛЕРИСТИКА

International coin trend magazine

Медаль «За зміцнення бойової співдружності»
Уродженці України на єврейських грошах

Вислі печатки князя Олега (Михайла) Святославича
Надчекан російського імператорського орла на іранських міських мідних монетах

Монети Європи:
Кайзеррейх 1871-1918 рр.

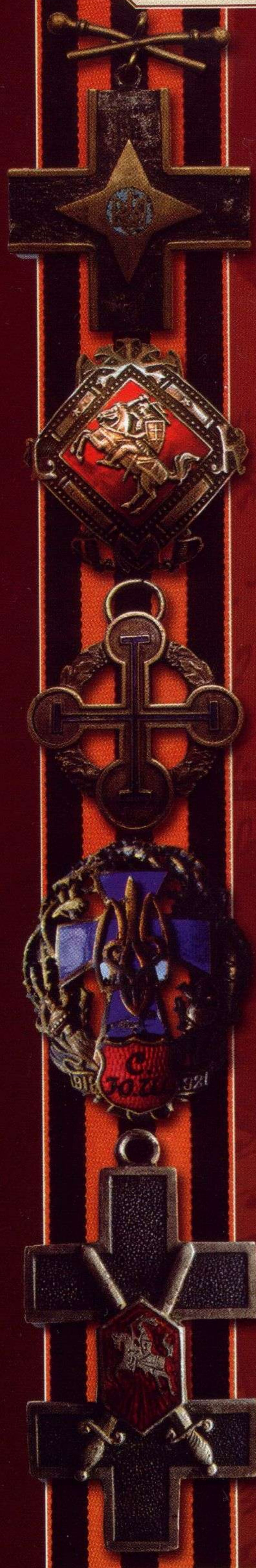
ISSN 1811-542X
9 771811 542003 04

НАГРАДЫ И ЗНАКИ ГРАЖДАНСКОЙ ВОЙНЫ 1917-1922

А.И. Рудиченко
Я.Ю. Тинченко

НАГРАДЫ И ЗНАКИ
НАЦИОНАЛЬНЫХ АРМИЙ
И ПРАВИТЕЛЬСТВ
УКРАИНА. БЕЛОРУССИЯ. ЛИТВА

УЧРЕДИТЕЛЬНЫЕ ДОКУМЕНТЫ, ИЗГОТОВЛЕНИЕ,
ПРАКТИКА НАГРАЖДЕНИЯ, ТИПЫ И РАЗНОВИДНОСТИ

У НОМЕРІ

Нумізматика і фалеристика

№ 2 (58) 2011

Довідково-інформаційний журнал

КВІТЕНЬ – ЧЕРВЕНЬ

Засновано в 1997 р.

Засновник і видавець М. Загреба

Головний редактор

Максим Загреба

Заступники головного редактора:

В'ячеслав Онищук, Раїса Яушева-Омельяничук

Редакційна колегія:

Валерій Дуров

Володимир Корнійчук

Пивоваров С. В., докт. істор. наук

Сергій Соколов

Дмитро Харітонов

Відповідальний редактор

Антоніна Богушко

Комп'ютерне макетування

Валентин Белічко

Здано до складання 16.03.2011

Підписано до друку 11.05.2011

Формат 60x90/8. Папір крейдований

Друк офсетний. Наклад 2000 пр.

Зам. 511

Виготовлення оригінал-макету

та друк видавництва «ЛОГОС»

01030, Київ, вул. Б. Хмельницького, 10

Свідоцтво ДК № 201 від 27.09.2000

Адреса редакції і видавця:

Максим Загреба

а/с 43, Київ-02147, Україна

E-mail: numismat@i.kiev.ua

www.numismatics.kiev.ua

Контактні телефони:

(044) 517-3703

050 33-11-550

050 33-40-722

Редакція не завжди поділяє
погляди авторів публікацій.

За достовірність фактів, цифр,
точність імен та прізвищ
відповідають автори статей,
а за зміст рекламних матеріалів –
рекламодавці.

© «Нумізматика і фалеристика», 2011

Свідоцтво про реєстрацію KB 2322 від 05.11.1996 р.

Нові монети України 2

Кудін С.
Надчекан російського імператорського орла
на іранських міських мідних монетах. 5

Мусатов В.
«Замінники грошей» спілок споживкооперацій 1920-х років 8

Денисова Т.
Постать Папи Римського Івана Павла II
у фалеристичних пам'ятках. 10

Бакалець О.
З історії однієї рідкісної монети Катерини I (1725–1727) 13

Пахолко С.
До історії медалі «Браттям русинам замордованих московським
царатом» 15

Лазоренко В.
Медаль «За зміцнення бойової співдружності» 18

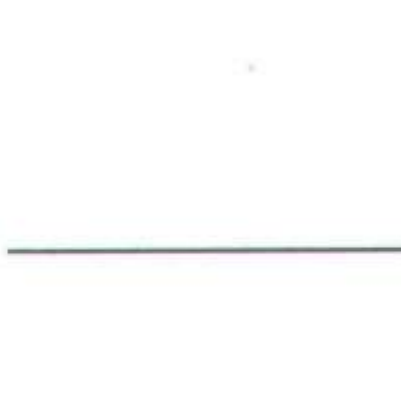
Жуков І.
Вислі печатки князя Олега (Михайла) Святославича 22

Рудиченко О., Тинченко Я.
Почесний нагрудний знак Генерального штабу УНР 24

Квят І.
Уродженці України на єврейських грошах 26

Пахолко С., Мельник О.
Петро Вавринович Терещук — славетний віденський різьбяр
першої половини ХХ ст. із села Видубів на Тернопільщині 31

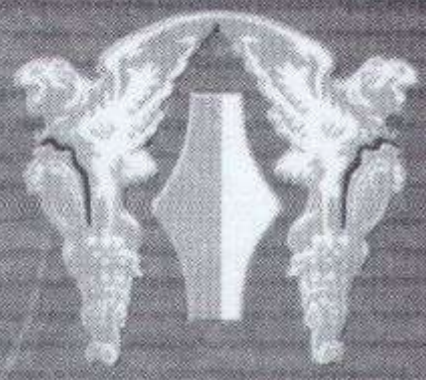
Десятніков О.
Золота марка Другого Рейху вступає у друге тисячоліття
(монети Німеччини початку ХХ ст.) 34

Монети Європи:
Кайзеррейх 1871–1918 рр. 38

Книжкова крамниця 25, 30, 48

Оголошення колекціонерів 46

Нові монети України

Национальный банк Украины информирует

В публикациях Национального банка Украины рассказывается о новых памятных монетах Украины. Дается краткая информация об исторических событиях, которым посвящены монеты, их описание и технические характеристики, сведения об авторах эскизов и гипсовых моделей.

National Bank of Ukraine informs

Publications of the National Bank of Ukraine give information about the new memorable coins of Ukraine. Brief information about historical events reflected by the coins, their description and technical parameters, data about the authors of sketches and Paris plaster models are given.

Die Nationalbank der Ukraine informiert

In den Veröffentlichungen der Nationalbank der Ukraine handelt es sich um neue Gedenkmünzen der Ukraine. Es werden kurze Informationen über die historischen Ereignisse, denen die Münzen gewidmet sind, ihre Beschreibung und technische Charakteristik sowie über die Autoren der Skizzen und Gipsmodelle gegeben.

За твором Лесі Українки «Лісова пісня»

Национальний банк України ввів у обіг 28 лютого 2011 року пам'ятну монету номіналом 20 гривень, присвячену 140-річчю від дня народження української поетеси, драматурга, громадської діячки Лесі Українки та 100-річчю написання драми «Лісова пісня». Багатогранний талант Лесі Українки виявився в найрізноманітніших сферах літературної праці — вона була ліриком, драматургом, прозаїком, літературним критиком і публіцистом, перекладачем і фольклористом.

Одним з найвизначніших драматичних творів Лесі Українки є драма-феєрія «Лісова пісня», яка побудована на багатому волинському фольклорі, написана ритмічно гарним віршем і утверджує людську мрію, високі почуття, перемогу краси життя над бездуховністю.

Монету номіналом 20 гривень виготовлено зі срібла, якість карбування — «пруф», маса в чистоті — 62,2 г, діаметр — 50,0 мм, тираж — 4000 штук. Гурт монети — гладкий із заглибленими написами позначення металу та його проби — Ag 925, маси в чистоті — 62,2. Елемент оздоблення — локальна позолота (вміст золота в чистоті не менше ніж 0,000287 г).

На аверсі монети розміщено: угорі малий Державний Герб України та напис півколом **НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК УКРАЇНИ**, ліворуч — роки життя **1871/1913** і портрет Лесі Українки, позолочене перо, над яким напис **Леся/Українка**, праворуч — калинову гілку, під якою рік карбування монети — **2011**, унизу номінал — **ДВАДЦЯТЬ ГРИВЕНЬ**.

На реверсі монети на передньому плані зображено ліричний образ Мавки з гілкою верби в руках, яка є частиною «старезного, густого, предковичного» лісу, на другому плані на дзеркальному тлі зображено Лукаша, який, притулившись до берези, грає на сопілці, під звуки якої прокидається Мавка. Унизу праворуч розміщено напис **ЛІСОВА ПІСНЯ**.

Художники: аверс — Володимир Таран, Олександр Харук, Сергій Харук; реверс — Анатолій Дем'яненко.

Скульптори: Володимир Дем'яненко, Анатолій Дем'яненко.

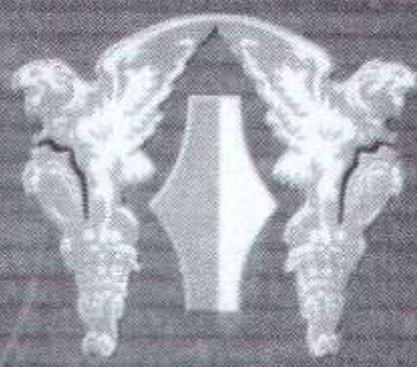

*Весна ще так нікому не співала,
як отепер.
Чи то мені так спалося?
Ні... спид... Вал' гуде?...
Що весна співає?*

*Нічого. Спала. Хто ж зимою ро
Спить озеро, спить ліс і огерел
Верба риніла все: «Засни, засни»
І спалися мені все білі сніг:
на сріблі сяли ясні самоцвіти,
стелилися незнані трави, квіти,
блискучі, білі... Шлихі, ніжні зорі
спадали з неба — білі, непрозорі —
і кдалися в намети... Біло, густо
попід наметами. Ясне намисто
з кришталю грає і ряхтить усюди...
Я спала. Дихали так вільно груди.
По білих снах розжівії гадку
легенькі гаптували мережки.
І мрії ткались золото-блакитні,
спокійні, тихі, не такі, як літні...*

Георгій Береговий

Національний банк України, продовжуючи серію «Видатні особистості України», ввів у обіг 8 квітня 2011 року пам'ятну монету номіналом 5 гривень, присвячену льотчикові-космонавту СРСР Георгію Береговому, який здійснив політ на космічному кораблі «Союз-3» з першою в історії космонавтики спробою стикування з безпілотним кораблем, двічі Герою Радянського Союзу, заслуженому льотчику-випробувачу СРСР, начальнику Центру підготовки космонавтів імені Ю. О. Гагаріна.

Монету виготовлено зі срібла, якість карбування «пруф», маса в чистоті — 15,55 г, діаметр — 33,0 мм, тираж — 5 000 штук. Гурт монети — гладкий із заглибленими написами позначення металу, його проби — Ag 925, маси в чистоті — 15,55.

На аверсі монети розміщено: угорі малий Державний Герб України та напис півколом **НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК УКРАЇНИ**, стилізовану композицію запуску космічного корабля «Союз-3», ліворуч від якого напис «Союз-3»/26-30.10.1968, що летить назустріч безпілотному космічному кораблю «Союз-2» для здійснення стикування в тіні Землі; праворуч рік карбування монети — **2011**, унизу номінал — **5/ГРИВЕНЬ**.

На реверсі монети зображено портрет Георгія Берегового, на тлі якого — факсиміле, праворуч — стилізований запуск ракети та роки життя **1921-1995**, угорі півколом розміщено напис — **ГЕОРГІЙ БЕРЕГОВИЙ**.

Художник і скульптор — Володимир Атаманчук.

Коваль

Національний банк України, продовжуючи серію «Народні промисли та ремесла», ввів у обіг 28 березня 2011 року пам'ятні монети «Коваль» номіналами 10 і 5 гривень, присвячені ковальству — обробленню заліза методом гарячого кування. Уже в X–XII ст. ковальська майстерність досягла такого високого рівня, що навіть деякі способи оброблення заліза та технології виготовлення знарядь праці, предметів побутового призначення без суттєвих змін дійшли до нашого часу.

Монету номіналом 10 гривень виготовлено зі срібла, якість карбування — «спеціальний анциркулейтед», маса в чистоті — 31,1 г, діаметр — 38,6 мм, тираж — 10 000 штук. Гурт монети — гладкий із заглибленими написами позначення металу, його проби — Ag 925, маси в чистоті — 31,1 г. Монету виготовлено з використанням технології патинування.

Монету номіналом 5 гривень виготовлено з нейзильберу, якість карбування — «спеціальний анциркулейтед», маса — 16,5 г, діаметр — 35,0 мм, тираж — 45 000 штук. Гурт монети — рифлений.

На аверсі монет розміщено: угорі малий Державний Герб України, під яким стилізований напис — **НАЦІОНАЛЬНИЙ/БАНК/УКРАЇНИ**, у центрі — стилізоване зображення двох пташок, ліворуч і праворуч від яких вироби коваля — давньоруська зброя та предмети побуту, унизу написи: на монеті зі срібла — **10/ГРИВЕНЬ/2011**, на монеті з нейзильберу — **5/ГРИВЕНЬ/2011**.

На реверсі монет зображено коваля за роботою. Угорі на стилізованому тлі розміщено напис **КОВАЛЬ**, з обох боків центральної композиції — декоративні вставки.

Художники: Володимир Таран, Олександр Харук, Сергій Харук. Скульптори: Анатолій Дем'яненко, Святослав Іваненко.

Пересопницьке Євангеліє

Національний банк України ввів у обіг 30 березня 2011 року пам'ятну монету номіналом 20 гривень, присвячену визначній історичній пам'ятці духовної культури та писемності українського народу середини XVI ст. — Пересопницькому Євангелію.

За змістом Пересопницьке Євангеліє — традиційне тетраевангеліє, що містить чотири канонічні Євангелія, перша старовинна україномовна пам'ятка вітчизняної писемності, яка дійшла до нашого часу. У 1561 році в Пересопницькому Пречистенському (Різдва Богородиці) монастирі було завершено роботу над ним. Перекладач тексту — Григорій, архімандрит Пересопницького монастиря, писець — Михайло Василювич, син протопопа Сяноцького.

Пересопницьке Євангеліє — національна реліквія, на якій президенти України урочисто присягають під час інавгурації на вірність українському народові.

Монету номіналом 20 гривень виготовлено зі срібла, якість карбування — «спеціальний анциркулейтед», маса в чистоті — 62,2 г, діаметр — 50,0 мм, тираж — 4000 штук. Гурт монети — гладкий із заглибленими написами позначення металу та його проби — Ag 925, маси в чистоті — 62,2. Монету виготовлено з використанням технології патинування, елемент оздоблення — локальна позолота (вміст золота в чистоті не менше ніж 0,001518 г).

На аверсі монети розміщено: угорі малий Державний Герб України та написи півколом **НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК УКРАЇНИ**, унизу номінал — **ДВАДЦЯТЬ ГРИВЕНЬ**, праворуч рік карбування монети — **2011**, на тлі хрестоподібно розміщених орнаментальних смуг зображено уособлюючий стилізований іконографічний образ творця Пересопницького Євангелія.

На реверсі монети зображено чотири мініатюри початкових ілюстрацій до кожної з книг євангелістів, праворуч і ліворуч — орнаментальні позолочені смуги з декору Пересопницького Євангелія, між мініатюрами розміщено написи: угорі рік початку роботи над Євангелієм — **1556/рік**, унизу рік завершення — **1561/рік**, посередині стилізований напис — **ПЕРЕСОПНИЦЬКЕ ЄВАНГЕЛІЄ**.

Художники: Володимир Таран, Олександр Харук, Сергій Харук.
Скульптори: Володимир Дем'яненко, Володимир Атаманчук.

Усі монети та медалі відкарбовано на Монетному дворі Національного банку України.
За Розпорядженням НБУ від 08.06.2000 р. на пам'ятних монетах України розміщується логотип Монетного двору України.

Пам'ятні монети України є дійсними платіжними засобами України і обов'язкові до приймання без будь-яких обмежень за їх номінальною вартістю до всіх видів платежів, а також для зарахування на розрахункові рахунки, вклади, акредитиви та для переказів.

Пам'ятні монети із дорогоцінних металів реалізуються в Україні і за кордоном за колекційною ціною.

Надчекан российского императорского орла на иранских городских медных монетах

Сергей Кудин
(г. Ружомберок, Словакия)

Прошло уже 95 лет с того дня, как в ноябре 1916 года на заседании Нумизматического отделения Русского археологического общества А. К. Марков сделал доклад о двух иранских городских медных монетах, имеющих надчекан в виде двуглавого российского орла. А. К. Марков отнес эти две монеты с надчеканами ко времени персидских походов Петра I в 1722–1723 гг.

Уже через 10 лет Р. Р. Фасмер издал статью «Персидские монеты с надчеканкой Петра I», которая продолжала тему доклада А. К. Маркова. В ней были описаны уже 10 монет с такими надчеканами. Сама же статья поддерживала первоначальную мысль о происхождении этих надчеканов и относила их ко времени нахождения российских войск в иранских прикаспийских городах Дербент, Баку, Решт и провинциях Ширван, Гилян, Мазендеран и Астрабад, которые отошли к Российской империи после подписания 12 сентября 1723 года в Петербурге мирного договора с Персией. Фактически же нет подтверждения нахождения русских войск в Мазендаране и Астрабаде, ссылки на содержание Мазендаранской крепости не имеют надежного обоснования. Но, нахождение русских войск в прикаспийской провинции Гилян бесспорно.

Многотысячный корпус под командованием князя Василия Владимировича Долгорукого оказывал огромное влияние на политическую ситуацию в Персии и в Закавказье, населенном также и христианами. Русские войска сдерживали продвижение армий Османской Порты, захвативших в то время столицу Южного Азербайджана — Тебриз. Успехи русского оружия и русское влияние в прикаспийских и закавказских землях были крайне важны для российской короны, но в то же время на долю солдат и даже офицеров

этого корпуса выпали страшные лишения и нужда. В частях практически не было лошадей, солдаты перебивались хлебом и водой, годичное содержание одной лошади обходилось в 40 рублей, тогда как добровольцы из числа русских казаков получали в год жалованье в 10 рублей, а грузинские и армянские волонтеры — по 15 рублей. Выплата жалования в России тогда осуществлялась медной монетой, а в случае выплаты ее серебром из жалования удерживалась $\frac{1}{4}$ часть. Но учитывая крайне тяжелое финансовое положение русских войск в Персии, действие такой пошлины для этих воинских частей было отменено. Выплаты постоянно задерживались, однажды, после того, как солдаты не получили жалование 11 месяцев, Долгорукий распорядился выдать жалование местной персидской монетой (обычной практикой было отправлять персидские серебряные монеты в Россию для переплавки и чеканки русских монет). Русские же монеты принимались в оккупированных провинциях по половинной стоимости, и учитывая дороговизну необходимых товаров, в сентябре 1725 года князь Долгорукий писал в Санкт-Петербург: «Офицеры пришли в крайнюю нищету несносную, что уже один майор и три капитана с ума сбредли, уже многие знаки свои и шарфы закладывают; с начала здешнего похода беспеременно здесь кроме несносного здешнего воздуха в великих трудах обретаются, беспрестанно по караулам, в партиях, на работах; а другие, их братья, все служат в корпусе на Украине в великой выгоде и покое, а жалованье получают ровное; что на Украине купить на рубль, здесь на 10 рублей того не сыщешь; и, по моему мнению, или в жалованьи прибавку учинить, или офицерам с переменою быть. Еще есть из перемены офицеров и государственная польза, коли офи-

церы обращаются в воинских случаях всегда в практике; какая польза — одни служат, другие покоятся».

Позднее, в связи с обострением русско-турецких отношений, российское правительство, с целью избежать новой войны с Османской империей и заинтересованное в союзе с Персией, по Рештскому договору (21.01.1732) и Гянджинскому трактату (10.03.1735) возвратило все прикаспийские области Персии.

Надо отметить, что выдвигаемая Марковым и Фасмером версия происхождения и времени надчеканов была вполне обоснована и вероятна. Сам надчекан очень близок по размерам и фактуре изображенного двуглавого орла штемпелю аверса российской полушки образца 1718 года. Эти полушки, отчеканенные по монетной стопе 40 рублей из пуда меди (Именной указ от 24.01.1718 г.) находились в обращении и были основным медным номиналом Российской империи до 1731 г., когда Сенатским указом от 25 января было предусмотрено изъятие монет, отчеканенных по 40-рублевой стопе, хотя фактически вывод из обращения медных монет отчеканенных по стопе 40 рублей из пуда меди был завершён уже во время правления императрицы Елизаветы Петровны. Этот факт также косвенно подтверждал возможность использования в качестве разменной — надчеканенных иранских монет, потому что невозможно вообразить нормальное обращение российской медной монеты за пределами Империи при превышении номинальной стоимости меди над реальной почти в 5 раз. Достоверно известно, что платежи с оккупированных иранских провинций изымались в местной монете, которая затем отправлялась в Россию на переплавку. Для финансирования экспедиционного корпуса в Персии казна направлялась также из России.

Через 50 лет Марианна Борисовна Северова (научный сотрудник Государственного Эрмитажа, СПб) описала находящиеся в музейных и частных коллекциях уже 28 иранских монет с надчеканенным императорским двуглавым орлом. Из них 24 монеты хранятся в Государственном Эрмитаже Санкт-Петербурга. Причем, среди этих монет некоторая часть (4 монеты) имела, помимо надчекана в виде орла также и довольно типичную иранскую надчеканку «раидж» («законная, имеющая хождение»), которой традиционно надчеканивались некоторые иранские серебряные и медные монеты. Все 28 монет были подробно описаны в ее статье посвященной этим надчеканам, а также была обоснована и выдвинута совершенно иная версия происхождения этих надчеканов: по мнению М. Б. Северовой эти надчеканы были сделаны в конце XVIII века или начале XIX века в период недостатка медной монеты в Грузии. После заключения Георгиевского трактата (24.07.1783 г.) между Ираклием II и Екатериной II, по которому Грузия принимала протекторат России и, до начала регулярной монетной чеканки меди на Тифлисском монетном дворе был вполне вероятен выпуск таких надчеканов на персидских монетах. Причем документально подтверждено использование в то время на Тифлисском монетном дворе в качестве монетных заготовок также и старых, давно вышедших из употребления монет, в том числе и происходивших из кладов. Такое использование старых монет (а для иранской городской меди период обращения, как правило, составлял не больше 12 месяцев) было вызвано кризисом наличия мелкой разменной монеты в Грузии.

Уже в 2007 г. российским нумизматом А. Храменковым в тезисах XIV Всероссийской нумизматической конференции была опубликована информация об обнаруженном в Российском государственном архиве древних актов (Ф. 248. Оп. 4. Кн. 164. Л. 1088–1089 об.) документе, который полностью освещает все вопросы, связанные с этими интересными монетами. Этот документ — ведомость, составленная по запросу Сената генералом В. Я. Левашовым в 1734 г. В ней подробно освещаются все вопросы, связанные с надчеканкой, вплоть до количества использованных штемпелей.

Инициатором и организатором надчеканивания персидских монет был потомственный дворянин Василий Яковлевич Левашов, боевой соратник Петра I и участ-

ник многих военных кампаний, назначенный управителем персидских провинций, отошедших в 1723 г. к России. Он начал службу в 1696 г. с нижних стрелецких чинов, своей отвагой в сражениях обратил внимание Петра I, который в 1700 г. назначил его поручиком в новообразованную регулярную армию.

В. Я. Левашов был участником военных кампаний России против Османской империи в 1695–1696 гг., в делах с кубанскими татарами, принимал участие в походах на Азов, в Великой Северной войне 1700–1721 гг. Сражался вместе с Петром I в битве под Нарвой, под Шлиссельбургом, Ригой, в Померании, на берегах Швеции, где командовал флотилией, в Полтавской битве, в чине бригадира в Персидском походе. С 1744 г. и до самой своей смерти в 1751 г. В. Я. Левашов был бессменным московским генерал-губернатором.

Причиной для проведения надчеканки послужил ввоз персидских медных монет в оккупированные провинции и вывоз оттуда российских серебряных монет, которыми получали жалованье русские войска. Поводом стала полученная Левашовым информация о приближении к границе провинции Гилян каравана, везущего несколько сот вьюков медных «казбиков» (имеются в виду медные монеты иранских городов). Меры, немедленно принятые Левашовым для предотвращения этой диверсии были следующими: запретить под страхом жестокого наказания ввоз медных монет в Гилян и вывоз серебряных; надчеканить «под российской герб» казбиков на 30 тысяч рублей; запретить обращение казбиков без надчеканок; приравнять надчеканенную монету к полкопейке, тогда как ранее казбик приравнивался к копейке. Монеты для клеймения должны были приносить обыватели Решта пропорционально своим «окладам», причем они же и платили за его проведение (10 копеек за надчеканивание монет на 1 рубль). По их просьбе для надчеканивания по возможности отбирались полновесные монеты. Этим занимались индусы, отдавая предпочтение тевризким монетам как лучшим «по доброте». Всего было использовано 120 «чеканов», причем изготовление каждого обошлось в 40 копеек. Интересно, что Левашов аргументировал такое, на его взгляд, большое количество штемпелей их частой поломкой, «понежа манета казбики окружностию малая, а толстая». Надчеканивание было закончено в начале 1727 г., во всяком случае 15 февраля 1727 г. Левашов представил

отчет о ее проведении В. В. Долгорукому, главнокомандующему русскими войсками на Кавказе и в прикаспийских областях.

Фактически надчеканенные казбики были тяжелее российской медной монеты почти в 10 раз, т. к. средний вес надчеканенной монеты колебался в пределах 17,90 г, что составляло около 4,60 рублей из пуда меди и было почти в два раза ниже стоимости медного сырья. Запрет хождения монет без надчеканок и двукратное понижение курса надчеканенных казбиков делал невыгодным обмен этих медных монет на серебряные.

Таким образом, согласно ведомости В. Я. Левашова надчеканивание персидских медных монет клеймом с изображением российского двуглавого орла было проведено в городе Решт (провинция Гилян) в начале 1727 г. Всего было надчеканено 6 млн монет с использованием 120 штемпелей. Учитывая редкость этих монет, можно сделать предположение о том, что установленный В. Я. Левашовым обменный курс для надчеканенных казбиков привел к «вымыванию» этих монет из обращения и извлечению их в виде медного сырья. И только их малая часть продолжила свою жизнь в монетном обороте в качестве разменных суррогатов, будучи повторно контрмаркированными надчеканом «раидж», так как совершенно подавляющее большинство иранских городских медяков не надчеканивалось, а чеканились специально для определенного срока и места обращения.

Практически все известные монеты с надчеканенным двуглавым орлом, имеют значительные следы обращения, не позволяющие идентифицировать монеты по датам и местам чеканки. Только некоторые из них определяются как: Исфахан 1128 г. х. (1715/1716 гг.), Исфахан 1120 (?) г. х. (1708/1709 гг.), м. д. Казвин, 1131 ли 1138 г. х. На части монет сохранился рисунок аверса — это лев, идущий вправо на фоне восходящего солнца. Этот сюжет традиционно считается гербом Персии и безусловно, тот факт, что надчекан двуглавого орла сделан поверх герба Персии — не может считаться случайностью или совпадением.

В данной статье вниманию читателей предлагается еще три, ранее не публиковавшихся монеты с надчеканом в виде двуглавого орла, находящиеся в частных нумизматических собраниях Украины. Автор выражает признательность за предоставленную информацию и изображения монет.

Рис. 1. Вес монеты — 16,60 г, диаметр — 22–23 мм

Обе стороны монеты полностью стерты, поэтому невозможно определить ее аверс и реверс. На монете имеются два надчекана — надчекан в виде двуглавого орла и надчекан «раидж» в круговом точечном ободке (реконструкция его предполагает 16 точек) на обороте. Это монета — пятая по счету из публиковавшихся монет с надчеканом «раидж». У двуглавого орла скипетр находится в левой лапе — такое положение скипетра ранее было описано у двух из опубликованных монет.

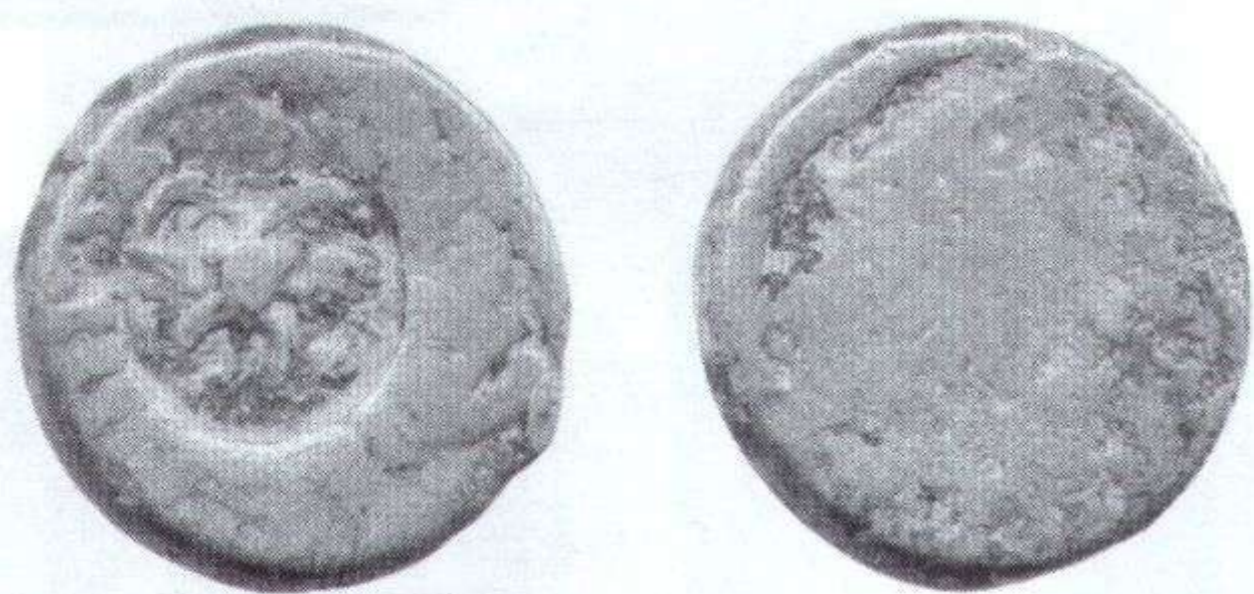

Рис. 2. Вес монеты — 17,55 г, диаметр — 23,5 мм, толщина — 5,5 мм, диаметр надчекана — 13 мм

Надчекан расположен на реверсе монеты, поверх изображения льва, идущего вправо. Соотношение осей надчекана и изображения реверса — 90° против часовой стрелки.

Рис. 3. Вес монеты — 18,20 г, диаметр — 20–22 мм, толщина — 5,5 мм, диаметр надчекана — 13 мм

Обе стороны монеты полностью стерты, поэтому невозможно определить ее аверс и реверс.

Заготовками для большинства этих монет служили иранские городские фельсы с реверсом «лев, идущий вправо и солнце», подобный приведенной монете.

Рис. 4. Фельс м.д. Тебриз, 1136 год Хиджры, вес 9,43 г, диаметр 20 мм

Поэтому, безусловно, неслучаен и подбор композиции реверса — кроме герба Персии других сюжетов или композиций реверса у персидских монет для надчеканки до настоящего времени не было известно, несмотря на то, на реверсах иранских медных монет XVII–XVIII вв. помещались самые разнообразные персонажи, предметы и представители фауны.

Рис. 5. Фельс с изображением рыб, м.д. Тебриз, без обозначения даты, вес 6,34 г, диаметр 20 мм

Список литературы

1. Фасмер Р.Р. Персидские монеты с надчеканкой Петра 1, Сборник трудов Эрмитажа, 3 вып., Л. 1926.
2. Северова М.Б. Медные монеты иранских городов с надчеканенным двуглавым орлом, Прошлое нашей Родины в памятниках нумизматики. Л., 1977
3. Храменков А.В. Документ о надчеканивании медных персидских монет российским двуглавым орлом в Реште в 1727 году//XIV ВНК. Санкт-Петербург, Гатчина, 16–21 апреля 2007 г. Тез. докл. и сообщ. СПб., 2007.
4. S. Lane-Poole. Catalogue of coins of the Shahs of Persia (Safavis, Afghas, Efsharis, Zands and Kajars) in the British Museum, London, 1887
5. St. Album. A Checklist of Islamic coins. 2nd edition. Santa Rosa, 1998.
6. Valentine W.H. Modern copper coins of the Muhammadan states. London, 1911
7. Адам Олеарий. Описание путешествия Голштинского посольства в Московию и Персию в 1633, 1636 и 1639 годах. М., 1870.
8. Узденников В.В. Монеты России, М., 1992.
9. Соловьев С.М. История России с древнейших времен, т. 19., М, 2002 г.
10. Colin R. Bruce II, Thomas Michael, George Cuhaj, Standard Catalog of World Coins 1701–1800, Krause Publications, 2007.

Автор будет признателен за любые сообщения о подобных монетах и надчеканах, адрес для переписки poltura@mail.ru

Рис. 6. Фельс с изображением павлина, м.д. Тебриз, 1130 год Хиджры, вес 6,30 г, диаметр 20 мм (1:2)

«Заменители денег» обществ потребкооперации 1920-х годов

Вячеслав Мусатов (г. Бобруйск, Беларусь)

Начало двадцатых годов для молодого советского государства было чрезвычайно тяжёлым: разрушенное империалистической и гражданской войнами народное хозяйство, мировой экономический кризис, крайне болезненный переход к новой экономической и политической системе, в десятки раз сократившееся промышленное производство, продолжающаяся классовая борьба. Всё это совершенно расстроило денежную систему, привело к хронической нехватке продуктов и товаров повседневного спроса, обвальной инфляции.

В этих условиях руководство страны принимало судорожные попытки возродить нарушенные экономические связи, наладить нормальное обращение товарно-денежной массы, стабилизировать денежную систему. В этом ряду стоят: и череда денежных реформ, и «новая экономическая политика», и создание потребительской кооперации, и замена продразвёрстки продналогом, и другие меры.

Не все из них оказались успешными, даже денежные реформы 1922–1924 гг. и краткая стабилизация рубля в 1924–1925 гг. вновь, в конце концов, привели к «ползучей инфляции». Но вот «потребкоопсоюзы» сыграли заметную роль в упорядочивании снабжения населения товарами первой необходимости.

Потребительская кооперация — вид кооперации, объединяющей потребителей для совместных закупок излишков сельхозпродукции, а также кустарных и ремесленных изделий, обмен промышленных товаров на сельскохозяйственную продукцию крестьян, производства потребительских товаров и последующей продажи их своим членам и населению.

Только членство в потребительских кооперативах делало возможным получение того минимального объема продуктов питания и промышленных товаров, которое могло предоставить государство в условиях острого экономического кризиса.

Потребкооперативы организовывались по территориальному признаку. По декрету в каждом районе или местности могли действовать не более двух потребкооперативов со своими отделениями: общегражданский и классовый рабочий.

По задумкам властей потребительские общества должны были оказывать «всестороннее содействие Советской власти к тому, чтобы все денежные капиталы и оборотные средства, как частных лиц, так и учреждений, были помещаемы в Государственном Банке». Однако, «денежный голод» начала 20-х годов вынуждал руководство потребительских обществ заменять наличную денежную массу различными талонами, квитанционными книжками, «книжками талонов по числу едоков». Впрочем, вскоре и государство, понимая свою неспособность обеспечить всё население наличной денежной массой, практически разрешило введение денежных суррогатов, заменителей денег: «... по мере осуществления обеспеченности кооперативов продуктами, должно быть приступлено к введению выдачи работающему населению заработка свидетельствами на право получения из кооперативов определенных предметов потребления».

В различных регионах страны, в разных потребительских обществах вводились свои «заменители денег»: талоны, чеки, «внутренние деньги», квитанции, заборные книжки и прочие необязательные бонусы.

Например, в Бобруйском уезде крестьянам и кустарям за сданную продукцию и товары выдавались талоны, на которые, в свою очередь, в магазинах и лавках потребкооперации можно было купить (существовало даже выражение «отоварить талоны») инвентарь, продукты питания, оборудование, орудия производства и другие промышленные товары.

Талоны размерами 2,5 на 4,5 см печатались на бумаге низкого качества без водяных знаков различных цветов, множества как копеечных, так и рублёвых номиналов. Каждый талон общества потребителей с надписью «Только для учёта членского забора товаров» и указанием денежного эквивалента имел свой шестизначный номер.

По декрету 1921 г. «О потребительской кооперации» допускалось существование только одного рабочего кооператива в каждой местности и коммунисты стали основывать «ЦЭРАБКОПы», «центральные рабочие кооперативы», в которые вливались вместе со своими членами, капиталами и предприятиями все другие существовавшие до этого в городе рабочие кооперативы.

Бобруйский ЦЭРАБКОП выдавал товары в своих лавках и магазинах по квитанционным книжкам. Книжки были номерными и выдавались всего на два месяца.

БАБРУЙСКИ ЦЭРАБКОП

Квитанційная книжка № 225

на атрыманы ад пайніка № _____

Фамілія _____

Імя _____

Па бацьку _____

Аванс на забор тавараў у суме 5 руб. пяць руб.

Сябр Прад. А. _____

Гал. Бухгальтар _____

Пяць руб. унеслі _____ 19 _____ г.

Атрымаў _____

САПРАУАНА У ПРАХЯГУ 2-х МЕСЯЦАУ СА ДНЯ ВЫДАЧЫ.

тавар выдан:

чэк	СУМА	ДАТА	Подпіс заг. крамы
1.	50		
2.	50		
3.	1		
4.	1		
5.	2		

Прылічваецца %%% руб. к.

Распіска _____

Бухгальтар _____

Внизу каждой квитанции были напечатаны пять неотрывных чеков на сумму пять рублей, которые гасились отметкой о дате продажи заведующим магазином или продавцом после покупки пайщиком кооператива товаров на эту сумму. Пункт 5-й правил, напечатанный на обороте каждой квитанции гласил: «Товар отпускается во всех магазинах Ц. Р. К. без очереди, только по предъявлении товарищеской заборной книжки».

Но некоторые общества потребителей создавались и по отраслевым принадлежностям. Особой частью потребительской кооперации являлась транспортная кооперация, обслуживавшая работников железнодорожных и водных путей сообщения.

Главной ее особенностью была экстерриториальность. Так, в городе Бобруй-

ске после освобождения его от белополяков летом 1920 года в разное время население города обслуживали не только сеть местных кооперативов «ЦЭРАБКОПа», но и «Гомельское Узловое железнодорожное Потребительское Общество».

Оно выдавало своим членам книжки с ежемесячными талонами сразу на год. Товары по этим талонам выдавались в лавках общества по числу едоков. Каждый талон гасился после получения товаров печатью «Уполномоченный Профсоюза ст. Бобруйск» и подписями уполномоченного и продавца магазина.

Таким образом, введение заменителей денег не только компенсировало недостаток наличности в начале двадцатых годов, но и содействовало улучшению быта, продовольственного и материального положения трудящихся.

192 _____ год.

На _____ Июля на сл. состоит Число едоков _____ Печать и подпись _____	На _____ Августа на сл. состоит Число едоков _____ Печать и подпись _____	На _____ Сентября на сл. состоит Число едоков _____ Печать и подпись _____
На _____ Октября на сл. состоит Число едоков _____ Печать и подпись _____	На _____ Ноября на сл. состоит Число едоков _____ Печать и подпись _____	На _____ Декабря на сл. состоит Число едоков _____ Печать и подпись _____

ПРАВИЛЫ:

1. Без прад'яўленьня сяброўскай паявой книжкі тавар не адпускаецца.
2. Узамен тавараў, пайніку прадстаўляецца права атрымоўваць з магазынаў Ц. Р. К. наяўнымі грашмы.
3. Вырваная з книжкі квитанцыя неспраўдна.
4. Узамен згубленай книжкі новая не выдаецца.
5. Тавар адпускаецца з усіх крам Ц. Р. К. без чаргі, толькі па прад'яўленьні сяброўскай заборнай книжкі.
6. На адпушчаны тавар заг. крамай, альбо прадавец вырывае на патрэбную суму квитанцы і робіць адметку аб тэрміну выдачы.
7. Па авансам налічваюцца процанты.

192 _____ г. Гомельское Узловое жел. дор. Потребительское Общество.

Учужпо или лавка книжка № 01180

Фамилия и имя служащего _____

На _____ Января на сл. состоит Число едоков _____ Печать и подпись _____	На _____ Февраля на сл. состоит Число едоков _____ Печать и подпись _____	На _____ Марта на сл. состоит Число едоков _____ Печать и подпись _____
На _____ Апреля на сл. состоит Число едоков _____ Печать и подпись _____	На _____ Мая на сл. состоит Число едоков _____ Печать и подпись _____	На _____ Июня на сл. состоит Число едоков _____ Печать и подпись _____

Гомельское Узловое ж. д. Потреб. Общ. ст. Бобруйск

Постать Папи Римського Івана Павла II у фалеристичних пам'ятках

з колекції Національного музею у Львові імені Андрея Шептицького

Тетяна Денисова (Львів)

Автором статті, яка є хранителем пам'яток фалеристики Національного музею у Львові імені Андрея Шептицького (далі — НМЛ), вводиться в науковий обіг низка медалей, що є власністю музею. Медалі з колекції публікуються вперше (автор фотографій — Т. Денисова).

2011 р. минає 10 років від візиту Його Святості Папи Римського Івана Павла II в Україну й, зокрема, до Львова. За період його майже 30-літнього понтифікату створено різноманітні пам'ятні медалі. У колекції фалеристики НМЛ зберігаються дві медалі, пов'язані з ім'ям Вселенського Архиєрея, випущені Ватиканом у 1996 та 2000 р.

Медаль 1996 р. (Нм-649) — (рис. 1). Аверс: погруддя Папи, звернене у профіль праворуч, голова у повороті на $\frac{3}{4}$. У руках, корінцем до глядача, він тримає Євангеліє. На титульній обкладинці книги вміщено хрест, обабіч якого літери «А» та «Ω». Довкола центрального зображення легенда: JOANNES PAULUS II PONT. MAX. ANNO XVIII. ANNO XVIII.

Реверс: у центрі зображено постать Ісуса Христа — Доброго Пастиря. На другому плані — Вавель, катедральний костел у Кракові (Польща) й Базилика Святого Петра у Ватикані. Внизу монограма

«SPIZ» та підпис скульптора. Довкола легенда: SACERDOTII SUI LUSTRA DECEN MCMXCVI.

Медальєр — Czelsaw Dźwigaj. Медаль виконана у бронзі, діаметр — 44 мм. Всього таких медалей випущено 6 тисяч екземплярів. Фалеристична пам'ятка, що входить до колекції НМЛ, має реєстраційний номер 2667. Представлено фрагмент документа, який супроводжує дану медаль — «Certificato di garanzia» із печаткою конгрег Секретаріату держави-міста Ватикан (рис. 2). На гурті, окрім номера монети, вміщено напис: E CIVITATE VATICANA.

Пам'ятну медаль подарував музею у жовтні 1996 р. кардинал Акілле Сільвестріні, префект Священної Конгрегації для Східних Церков. Тоді у рамках офіційної програми Української Греко-Католицької Церкви (УГКЦ) по святкуванню 400-річчя Берестейської Унії у залах НМЛ відкрилася виставка «Зберігаючи спадщину віків». Учасниками цієї урочистої події були близько двадцяти єпископів УГКЦ, кардинал Акілле Сільвестріні, а також тодішні Апостольський Нунцій в Україні архієпископ Антоніо Франко й ректор Українського католицького університету

в Римі єпископ Іван Хома. Виступаючи на відкритті, кардинал Сільвестріні передав привітання від Святішого Отця Івана Павла II та зауважив, що ця виставка є одним із надзвичайних способів, щоб вказати на значення Берестейської Унії в житті Української Церкви й історії її народу.

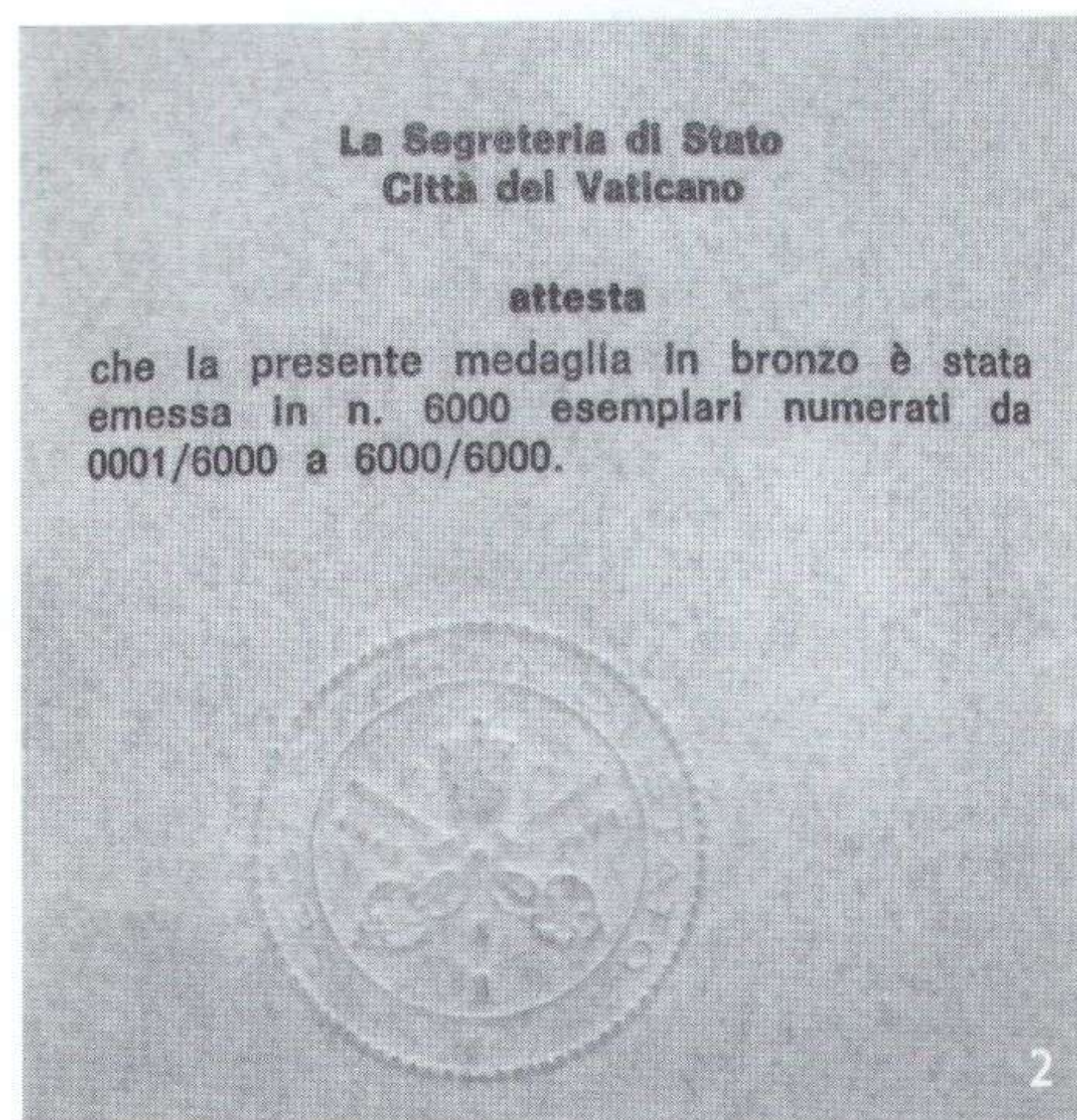
З нагоди 400-річчя Берестейської Унії відбувся Собор УГКЦ, в якому взяли участь «представники священників і мирян» [1]. Ця подія була відзначена випуском спеціальної пам'ятної медалі (Нм-660), яка зберігається у колекції музею (рис. 3). Аверс: посередині — стилізований ковчег із вітрилом, завершеним хрестом. Ліворуч напис у два рядки: ЖОВ-ТЕНЬ/1996. Довкола легенда: + СОБОР УКРАЇНСЬКОЇ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ + ЛЬВІВ.

Реверс: стилізоване зображення архітектурного ансамблю греко-католицького Архикатедрального собору святого Юра у Львові — будівля собору, південний корпус капітулу, огорожа із в'їзною брамою. Довкола — орнамент, утворений повторенням хрестів.

Медаль виконана у бронзі, діаметр — 69 мм. Подарована музею В. Отковичем у 1998 р.

1

2

Початок будівництва собору св. Юра, зображеного на медалі, пов'язаний з ім'ям непересічного греко-католицького церковного діяча — митрополита Київського та всієї Русі, єпископа Львівського, Галицького й Кам'янець-Подільського Атанасія Антонія Шептицького. На 2011 р. припадає кілька знаменних дат — 325 років від дня народження та 265 років від дня відходу у вічність цього великого архиєрея, який у нелегкі часи близько 20 років очолював Київську митрополію.

Принагідно нагадаємо, що над входом до собору св. Юра розміщено скульптури грецького архиєпископа Атанасія Александрийського й Папи Римського Лева — святих покровителів тих митрополитів, які займалися його будівництвом, символізуючи діалог двох християнських конфесій [2]. Арка в'їзної брами до собору св. Юра, зображена на медалі, також збагачена двома скульптурами, які уособлюють Західну та Східну Церкву (рис. 4).

У 2011 р. відзначаємо 415 років укладання Берестейської Унії. Спільно з єпископами Кирилом Терлецьким¹ [3] та Іпатієм Потієм² [4] владика Михайло Рагоза³ [5] підготував і скликав у 1596 р. Берестейський собор. На ньому урочисто проголошено єднання Української Церкви з Католицькою за надзвичайно важливої умови — збереження за Київською Церквою її східного візантійського обряду, існуючої літургійної практики і канону [6–8]. При цьому визнаючи, як зазначає о. Юрій Федорів, «Римського єпископа-папу першоієрархом цілої Христової Церкви» [9].

Намісником св. Петра на Римському престолі, Святішим Папою був на той час Климентій VIII (1592–1605). Портретне зображення понтифіка представлено на медалі (Нм-103). Пам'ятка подаро-

¹ **Терлецький Кирило** — єпископ Турово-Пінський від 1572 р., від 1585 р. єпископ Луцько-Острозький. У серпні 1588 р. Константинопольський (Царгородський) патріарх Єремія II призначив владика Терлецького своїм екзархом — першим з українських єпископів.

² **Потій Іпатій** — єпископ Володимирський (1593), митрополит Київський, Галицький та всієї Русі (1600–1613). Один із головних ідеологів Унії («батько унії»), учасник та співорганізатор Берестейського Собору.

³ **Рагоза Михайло** — митрополит Київський, Галицький та всієї Русі (1589–1599), унійний митрополит (з 1596 р.). Як глава Київської Церкви у 1591 р., вперше за майже півтора століття, він здійснює пастирський візит до Галицької (Львівської) єпархії, щонайменше двічі відвідавши Львів.

3

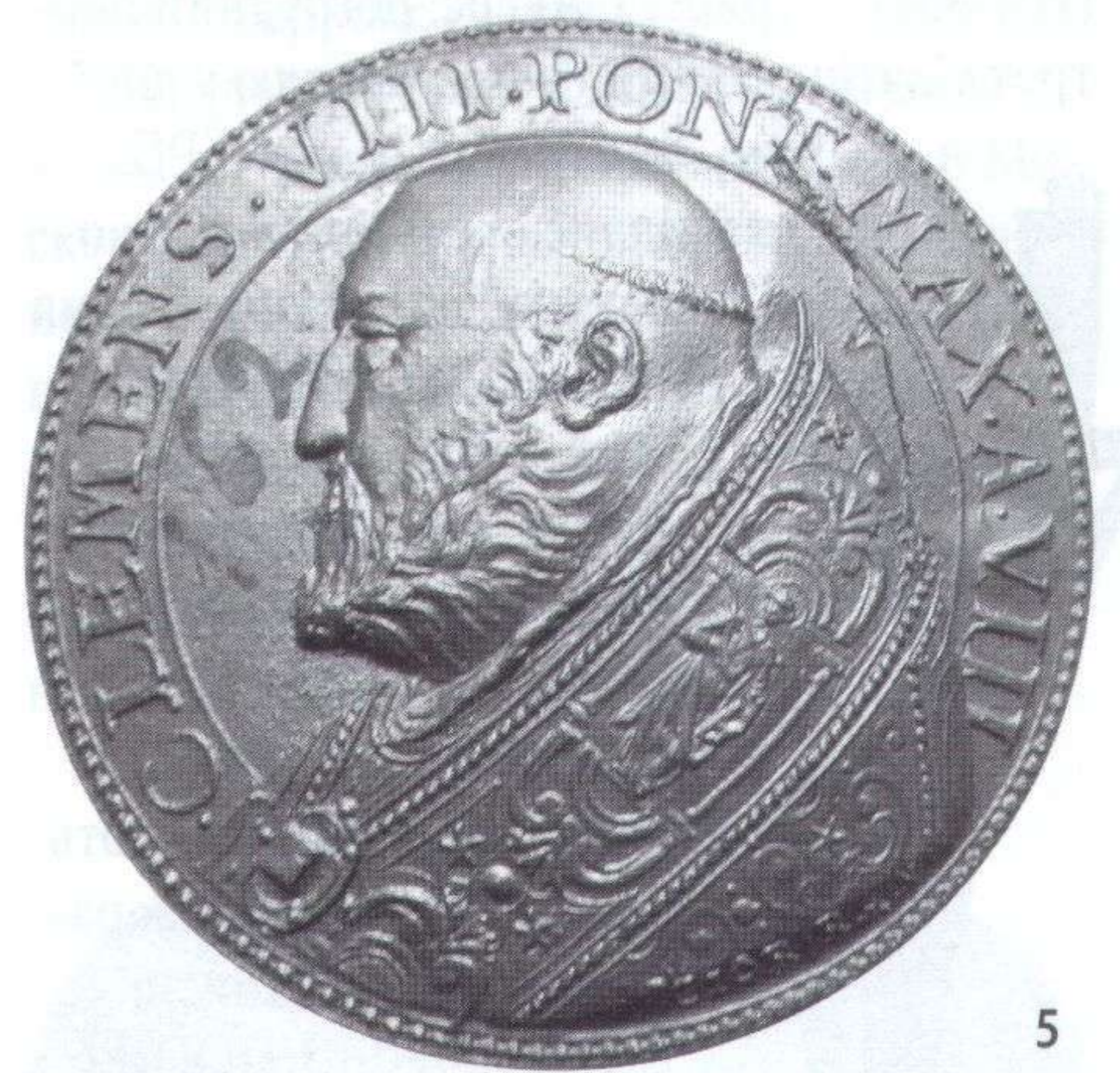
4

вана НМЛ у 1913 р. його засновником, митрополитом Галицьким Андреем Шептицьким (рис. 5).

До колекції фалеристики НМЛ входить медаль (Нм-72), випущена за розпорядженням Папи Климента VIII на згадку про унію Київської митрополії з католицькою Церквою (Іл. 6). Аверс: погрудне зображення Папи профілем ліворуч. Довкола легенда: CLEMENS · VIII · PONT · MAX · A · V · .

Реверс: папа Римський приймає делегацію, піднявши руку в жесті благословення. Перед ним двоє чоловіків навколішках, за ними стоять ще кілька осіб. Вгорі півколом легенда: · RVTHENIS · RESERTIS · . Під обрізом дата: СІОЮ · ХСVІ.

Григор Лужницький писав, що Папа Климентій VIII приймав делегацію на чолі з ієрархами Української Церк-

5

ви єпископами Кирилом Терлецьким та Іпатієм Потієм «в залі Константина у Ватиканській палаті» [10]. Можливо саме цей момент відтворений на реверсі розглянутої медалі.

6

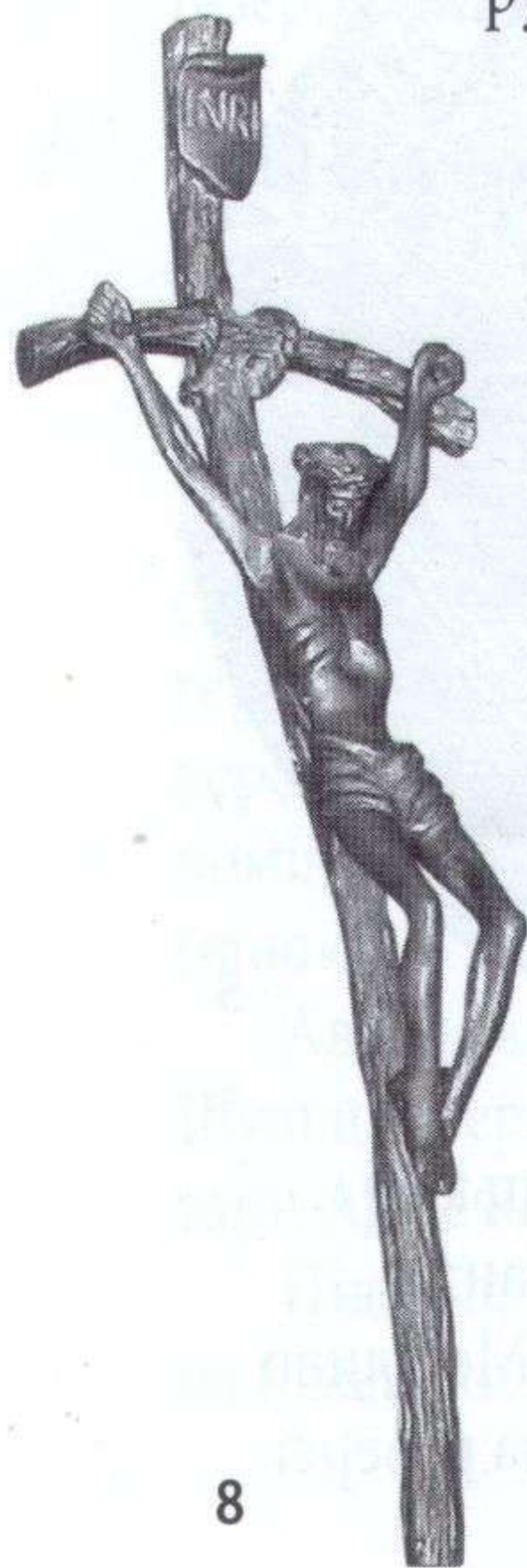

7

Пам'ятка виконана у металі білого кольору, діаметр — 33 мм. Передана до збірки у 1913 р. митрополитом Галицьким Андреем Шептицьким як дар.

До Великого Ювілею 2000-річчя від Різдва Христового у 2000 р. Ватиканом була випущена спеціальна пам'ятна медаль (Нм-664) — (рис. 7). Аверс: погрудний портрет Святішого Отця з пастораллю у лівій руці. Внизу монограма «SPIZ» та підпис скульптора. Довкола центрального зображення легенда: IOANNES PAVLVS PP. II A. IVBILAEI MM.

На реверсі розташована емблема Великого Ювілею. Посередині — хрест з трипроменевими раменами (три промені символізують Пресвяту Трійцю). Між раменами по колу написи: CHRISTUS/HERI/HODIE/SEMPER. На тлі хреста — стилізоване зображення п'яти голубів (символізують п'ять земних континентів), які у леті утворили коло.

8

Медальєр — Emanuela Rocchi. Медаль виконана у бронзі, діаметр — 44 мм. Всього таких медалей випущено 12 тисяч екземплярів. Фалеристична пам'ятка, яка входить до колекції НМЛ, має реєстраційний номер 01019. На гурті, крім номера монети, вміщено напис: E CIVITATE VATICANA.

На аверсі медалі Його Святість Папа Римський Іван Павло II зображений в одязях католицького ієрарха, з жезлом у руці, який привертає до себе увагу. Він завершується хрестом із фігурою розп'ятого Ісуса Христа. У Львівському музеї історії релігії експонується копія цього навершя папської пасторалі (метал, литво, ХХ ст.) — (рис. 8). На рис. 9 — герб Його Святості Папи Римського Івана Павла II з медальєрного футляру.

Пам'ятну медаль, присвячену Великому Ювілею 2000-річчя від Різдва Христового, подарував музею Президент Папської Ради з питань культури кардинал Поль Пуппар 2000 року.

Згадані у статті медалі є цінними надбаннями у колекції фалеристики Національного музею у Львові імені Андрея Шептицького, їх неодноразово експо-

нували на великих виставкових проектах музею, пов'язаних з історією Церкви.

Список літератури

1. Ганкевич Р. За місце самоуправної помісної УГКЦ у вільній Українській Державі//Патріархат. За єдність церкви й народу. — 1995. — Ч. 12 (300). — С. 28.
2. Денисова Т. Герб і вензель владики Лева Шептицького на оправах Службників середини ХVІІІ століття зі збірки Національного музею у Львові імені Андрея Шептицького//Літопис Національного музею у Львові імені Андрея Шептицького. — Львів, 2010. — № 7 (12). — С. 189.
3. Лужницький Г. Українська Церква між Сходом і Заходом: Нарис історії Української Церкви. — Львів, 2008. — С. 636.
4. Блажейовський Д. Ієрархія Київської Церкви (861-1996). — Львів, 1996. — С. 248-249.
5. Скочиляс І. Галицька (Львівська) єпархія ХІІ — ХVІІІ століть: організаційна структура та правовий статус. — Львів, 2010. — С. 183-185.
6. Documenta Pontificum Romanorum historiam Ucrainae Illustrantia/Ed. A. G. Welykyj. — Romae: PP. Basiliani, 1953. — Vol.1.; 1954. — Vol. 2;
7. Documenta Unionis Berestensis ejusque auctorum (1590-1600)/Ed. A. G. Welykyj. — Romae: PP. Basiliani, 1970.
8. Гудзяк Б. Західна історіографія і Берестейська Унія//Богословія. — Рим, 1990. — Т. 54. — С. 123-136.
9. Федорів Ю. Історія Церкви в Україні. — Львів, 2007. — С. 161.
10. Лужницький Г. Українська Церква між Сходом і Заходом: Нарис історії Української Церкви. — Львів, 2008. — С. 257.

9

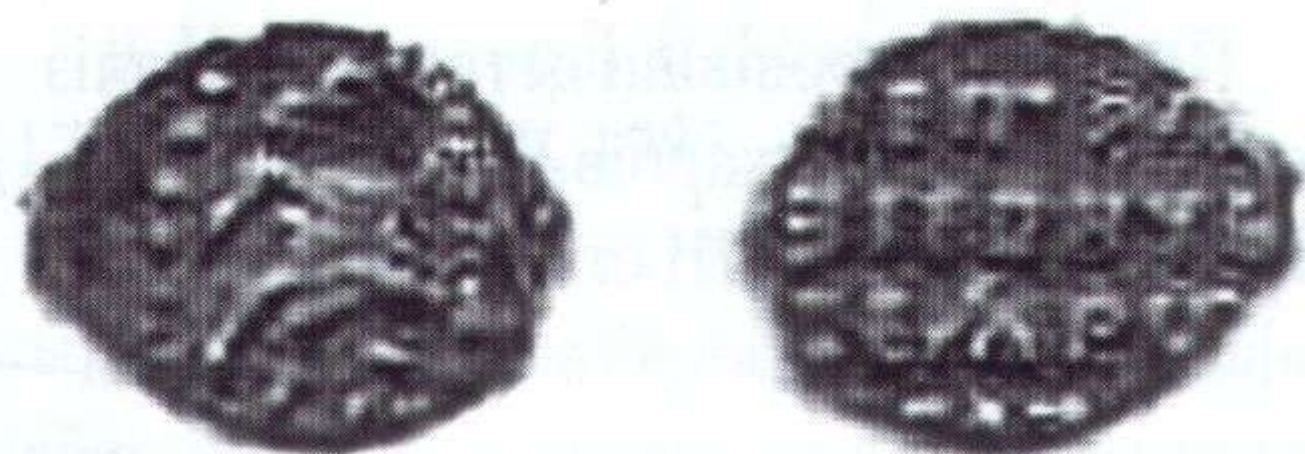
З історії однієї рідкісної монети Катерини I (1725–1727)

Олексій Бакалець (м. Бар)

Одним із важливих джерел вивчення грошового обігу того чи іншого історичного періоду є монетні скарби та окремі знахідки монет. Автор у своїй дисертації «Монетні скарби як джерело вивчення грошового обігу Гетьманщини (1648–1764 рр.), на ряді наукових розвідок, відслідковує процес поступового витіснення протягом XVIII ст. загальноприйнятої в Україні європейської монети російським рублем та його фракціями [1–4]. Особливо цей процес прискорюється за правління Петра I (1682–1725) та його дружини Катерини I (1725–1727).

На території Гетьманщини (тепер це територія восьми українських областей — Київської, Вінницької, Хмельницької, Житомирської, Полтавської, Сумської, Черкаської та Чернігівської) було виявлено 357 скарбів монет другої половини XVII ст. та 137 скарбів XVIII ст. [2, с. 279]. За державною приналежністю серед знахідок другої половини XVII ст. 20 європейських держав монети Речі Посполитої були наявні у 291 скарбі (81,5%), тоді коли Московського царства — лише у 52 скарбах (14,5%) [2, с. 280].

Із 119 знахідок, які датуються XVIII ст., 103 (75%) склалися з російських монет і лише у 24 містилися монети Речі Посполитої (20%) [4]. Саме деяким рідкісним російським монетам початку XVIII ст. присвячена дана стаття.

Копійка, срібло.
Петро I (1682–1725), кінець XVII ст.

Копійка, срібло.
Петро I (1682–1725), 1718 р.

Формування загальноросійського ринку, його строкатість серйозно непокоїли уряд Петра I. Маючи на меті створення грошової системи з великою кількістю номіналів, уніфікацію російського та українського грошових ринків, наближення їх до європейського, збільшення доходів казни, цар провів грошову реформу, яка тривала з 1698 до 1719 р. [5].

На першому етапі лічильно-ваговий рубель був прирівняний до західноєвропейського талера і важив 28 г срібла. Він ділився на 100 срібних копійок вагою 0,28 г кожна. У 1700 р. з'явилися нові мідні монети — денга (½ коп.), полушка (¼ коп.). У 1701 р. розпочався випуск на московських монетних дворах нових золотих червінців (3,44 г), срібних полтин (50 коп.), півполтин (25 коп.), гривенників (10 коп.) і 5 копійок.

У 1704 р. почалося карбування срібного рубля, мідної копійки (поряд з нею продовжувала перебувати в обігу дротяна срібна копійка) та мідних алтинів (3 коп.).

І. Спаський вважав що «срібна копійка стала «лідером» — свого роду гарантією мідної, остання була однією з багатьох мідних і срібних монетних одиниць нової системи» [6].

У 1718 р. припинилося карбування срібної та мідної копійки і розпочався випуск золотих монет вагою 4,04 г (вартістю 2 рублі). В цей час карбувалася невелика кількість пробних копійок, тому підтвердженням є лише пробні екземпляри деяких років [6, с. 137]. У 1719 р. петровську грошову реформу завершив випуск мідних 5 та срібних 15 і 20 копійок.

За свідченням Р. Шуста за період з 1700 до 1725 р. (до смерті Петра I, 25 лютого 1725 р.) на монетних дворах Росії було відкарбовано монет на суму 39 950 357 рублів 45 коп., у тому числі мідних — на 4 352 538 рублів, срібних — на 29 849 277 рублів 45 коп., золотих — на 748 692 рублі. Найбільший прибуток державі принесло карбування мідної монети (найбільше п'ятаків) — близько 3 мільйонів рублів [7]. До набору мідних

номіналів ввійшли: півполушка, полушка, денга, копійка, 2 копійки (грош), 5 копійок.

За правління імператриці Катерини I (1725–1727) гостра нестача монетного срібла, жадоба до наживи її фаворита О. Меншикова, стали причиною емісії неякісних гривенників, квадратних мідних плат у Катеринбурзі номіналом в 1, 5 та 10 копійок, півполтин, полтин та рублів. Однак експеримент виявився невдалим — мідні кліпи були непрактичними і незвичними для населення та після смерті імператриці їх емісію припинено. У 1725–1727 рр. розмір емісії золотих монет (2 рублі) зменшився до 9156 штук [7, с. 183].

О. Меншиков, за пропозицією членів Монетної контори В. Татищева, братів І. та П. Мусіних-Пушкіних і московського губернатора А. Плещеева, виступав за посилене карбування мідних грошей, доходи від яких мали закрити величезні борги казни та зменшити випуск фальшивих грошей. Було запропоновано у 1727 р. випускати п'ятикопійчани по 40 рублів із пуда міді на 2 мільйони рублів [8, с. 41].

За лютий — початок березня 1727 р. московські монетні двори були розчищені, відремонтовані, добудовані та обладнані новою технікою: гуртильними станами, карбувальними та ручними плавильними машинами, новими штемпелями. В Москву із Петербурга та Тули було направлено декілька десятків досвідчених майстрів на чолі з відомим механіком А. Нартовим.

З 6 березня 1727 р. на всіх трьох московських монетних дворах розпочалася робота по випуску п'ятикопійчних монет. Було також вирішено переплавити

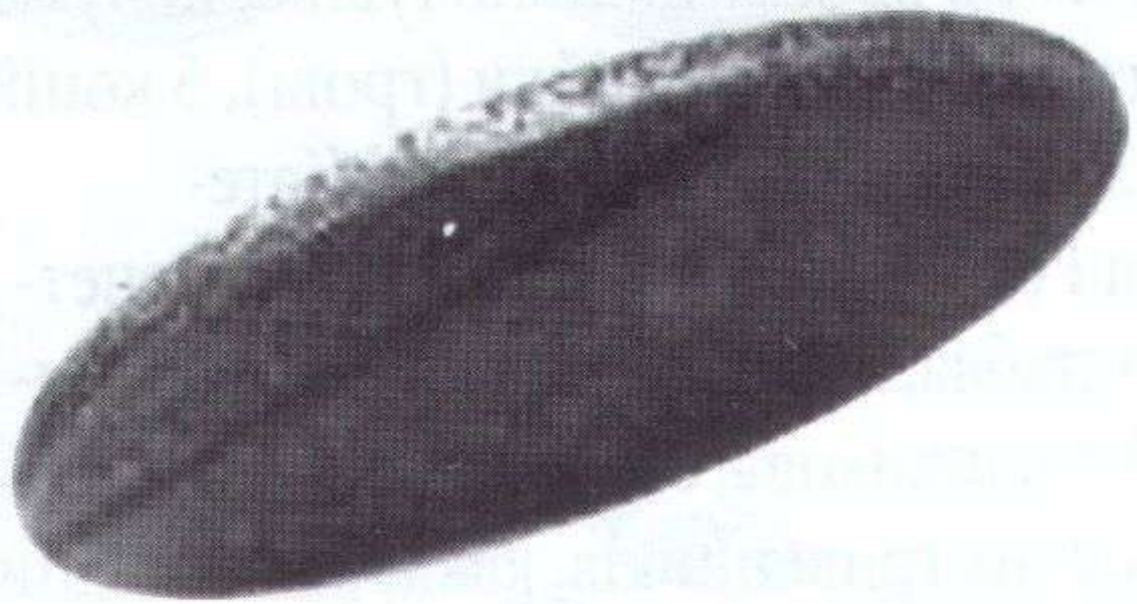

Копійка, мідь.
Петро I (1682–1725), 1705 р.

Копійка, мідь.
Катерина I (1725–1727), 1727 р.

Гурт мідної копійки (ланцюжковий).

на п'ятикопійчаники, виміняні в населення мідні петровські копійки. Вилучення із грошового обігу мідних денежок та полушок було вирішено тимчасово припинити, поки не буде виготовлена нова дрібна монета.

Указом від 16 червня 1727 р. Катерина I дрібні срібні гроші наказала переробити в гривеники (10 коп.). На срібній та мідній копійках Петра I та Катерини I зображено Георгія Переможця на коні із списом («копійом») у правій руці, який вбиває дракона.

Святий Георгій Переможець (Єгор Хоробрий) народився в Малій Азії у Хетському царстві в 284 р. Займаючи високе становище за походженням, Георгій добровільно склав із себе військові обов'язки і сан, для того, щоб стати християнським проповідником. За це він у 305 р. був підданий жорстоким тортурам і страчений.

За часу занепаду Київської Русі у XII–XIII ст. Святий Георгій зображався на іконах у вигляді молодого воїна-вершника, який списом вбиває дракона. Незважаючи на легенду про дракона, як пожирателя гарних дівчат, його скрізь розуміли як символ Світового Зла. Георгій в очах віруючих був захисником ображених, пригноблених, обездолених, вимагаючи покровительства та заступництва. Тому його зображення можна було зустріти на іконах, ямських дзвіночках, на срібних і мідних московських та російських монетах XVI–XVIII ст. [8].

У 2010 р. в передмістях м. Кременчука була знайдена дуже рідкісна мідна монета — 1 копійка Катерини I 1727 р. карбування. На аверсі монети зображений Георгій Переможець на коні, під ним напис «МОСКВА», на реверсі — 1 К, вензель — Е (Катерина), та внизу — дата карбуван-

ня — 1727. Вага монети становить 3,5 г, діаметр — 20 мм. Зображення, написи, вензель, номінал та місце карбування копійки чіткі та виразні. Гурт монети захищений ланцюжковим орнаментом. Навколо краю поля монети з обох сторін розміщений орнамент із випуклих трикутничків. Збереження монети досить добре. Вона практично не перебувала у грошовому обігу.

Дана монета належить до пробних, а не масових випусків однокопійчних монет. За свідченням В. Узденникова однокопійчні мідні монети карбувалися по нереалізованому проекту, який передбачав ліквідацію назриваючої розмінної кризи. Правильність датування 1727 р. копійок з написом М та МОСКВА підтверджується її малюнками у таблицях, складеними в середині XVIII ст. У праці В. Узденникова представлено єдиний відомий екземпляр даного типу під № 2409–039 [6, с. 134]. Тому знахідка мідної копійки цього типу є великою нумізматичною рідкістю.

По-перше, 1 мідна копійка не випускалася у 1727 р. серійно взагалі.

По-друге, вона не присутня в жодній державній та приватній колекції протягом 283 років, окрім двох екземплярів з колекції В. Узденникова.

По-третє, за свідченням І. Спаського за Петра I з 1723 р. розпочався масовий випуск «гораздо более выгодных для казны медных пятаков» [9], випуск яких продовжився за Катерини I та Петра II. За підрахунками А. Юхта з березня по серпень 1727 р. на трьох монетних дворах Москви було відкарбовано п'ятаків на суму 122 060 рублів, тобто 2 441 200 екземплярів. Прибуток від їх випуску становив 607 тисяч рублів. До лютого 1728 р. було виготовлено ще близько 500 тисяч п'ятаків. [8, с. 52].

По-четверте, у вересні 1727 р. уряд Катерини I прийняв рішення про додаткове карбування старими штемпелями п'ятаків на 500 тисяч рублів, новим штемпелем мідних копійок на 1 мільйон рублів і полушок на 500 тисяч рублів по 40 рублів із пуда міді. Було розроблено три нові типи мідних копійок 1727 року. На них було зображено Георгія Переможця на коні, під ним на першій — під подвійною рисою напис «МОСКВА», на другій — дата — 1727, з другого боку — на першій — 1 Е К, внизу під подвійною рисою дата — 1727, на другій копійці — 1 Е К, а внизу під подвійною рисою — буква М (московський монетний двір). На третій — хрест, в середині якого по горизонталі напис «КОПЕЙКА», по вертикалі — 1727.

Але рішення уряду (крім карбування п'ятаків) залишилося на папері. Було випущено лише невелику кількість полушок та мізерну кількість мідних копійок.

По-п'яте, смерть Катерини I в 1727 р. призвела до нової фінансової реформи Петра II та до припинення старої. Відомо лише те, що за наступні три роки (1728–1730 рр.) за правління молодого імператора у грошовий обіг було випущено 1 та 5 копійок на суму 1,5 мільйони рублів [8, с. 58]. Копійка випускалася з Георгієм на коні, написом «МОСКВА» та хрестом.

По-шосте, в жодному з каталогів XIX та XX ст. навіть не згадується ця мідна копійка. Так, аналізуючи «Каталог руських монет, удельных князей, царських и императорских с 980 по 1899 г.» (1899 р.), зустрічаємо запис: «Императрица Катерина I — медная копейка 1726 г. — очень редкая» (оцінена у 75 срібних царських рублів), а запис про випуск мідної копійки 1727 року Катерини I зовсім відсутній. У каталозі за 1728 р. згадується 1 мідна копійка Петра II із зображенням Георгія, написом «МОСКВА» 8 різновидностей (кожний екземпляр оцінений у 0,75 рубля) [10].

У каталозі І. Рилова та В. Соболина «Монеты России и СССР. 1700–1993» (1994 р.) зафіксована лише дуже рідкісна петровська мідна монета 1724 року, а потім — копійки 1728–1729 років із написом «МОСКВА» та хрестом, про що згадувалося вище [11].

Український нумізмат та колекціонер В. Нечитайло у своєму міні-каталозі монет (1999 р.) теж згадує лише мідну копійку Петра II 1728 та 1729 рр. [12], а копійки Катерини I там зовсім відсутні. Подібна однокопійчна мідна монета карбувалася за правління Петра II (1727–1730) у 1728–1729 рр., яка важила 4,1 г. Її діаметр становив 16 мм. Тобто ця монета була товстіша за копійку Катерини I та на 0,4 мм менша у діаметрі.

По-сьоме, провівши детальний аналіз складу монетних скарбів Гетьманщини першої третини XVIII ст., нам вдалося зафіксувати з 119 скарбів лише у дев'яти — монети Катерини I, переважно срібні рублі, мідні полушки, п'ятаки та денги [2].

Георгій також був зображений на срібному «подільському полугрошику» кінця 80-х — початку 90-х років XIV ст. удільного князя Костянтина Коріатовича (1380–1391), який карбувався в Смотричі та Кам'янці у 1380–1391 рр. Срібні монети Костянтина та його брата Федора Коріатовича (1388–1394)

знайдені на Поділлі, Черкащині, Київщині, виявлені та ідентифіковані хмельницькими нумізматами О. Погорільцем та Р. Саввовим. Вони довели, що зображений на монеті вершник, який вражає списом «змія», Святий Юрій — змієборець — герб Коріатовичів [13].

Отже, традиція зображення Георгія на монетах зберігалася за правління подільських, литовських, московських князів, царів та російських імператорів: Петра I, Катерини I, Петра II, Єлизавети Петрівни, Катерини II.

Список літератури

1. **Бакалець О. А.** Монетні скарби як джерело вивчення грошового обігу Гетьманщини (1648–1764 рр.). Дисертація на здобуття вченого ступеня кандидата історичних наук. — К., 2007.
2. **Бакалець О. А.** Скарби монет як джерело вивчення грошового обігу Гетьманщини (1648–1781 рр.). — К., 2011.
3. **Бакалець О. А.** Російська срібна копійка в грошовому обігу України II половини XVII — I чверті XVIII ст. // Історико-географічні дослідження в Україні. Зб. наук. праць. — Число 8. — К., 2005. — С. 308–334.
4. **Бакалець О. А.** Аналіз складу монетних скарбів Гетьманщини XVII ст. // Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики. — Число 14. — К. 2007. — С. 313–340.
5. **Юхт А.** Русские деньги от Петра Великого до Александра I. — М., 1994. — С. 13–15.
6. **Спаський И. Г.** Русская монетная система. Историко-нумизматический очерк. — Л., 1962. — С. 131–132.
7. **Шуст Р.** Нумізмати́ка: історія грошового обігу та монетної справи в Україні: Навч. посіб. — К., 2007. — С. 183.
8. **Сукач С.** Святой Георгій Победоносець в декорах ямських (поддужних колокольчиков) // Нумізмати́ка і фалеристика. — № 4. — 2004. — С. 34–35.
9. **Узденников В. В.** Монеты России (1700–1917). — М., 1985. — С. 261, 191.
10. **Каталог** руських монет, удельних князей, царських и императорских с 980 по 1899 г. — М. 1899. — С. 29.
11. **Рилов И., Соболин В.** Монеты России и СССР. 1700–1993. — М., 1994. — С. 18.
12. **Нечитайло В. В.** Мини каталог польско-литовских и российских монет, обращавшихся на Украине в XIV — нач. XX вв. — К., 1999. — С. 85.
13. **Погорілець О., Саввов Р.** Монети Подільського князівства (XIV ст.). — Хмельницький, 2008.

До історії медалі «Браттям русинам замордованих московським царатом»

Входит некто православный,
Говорит: Теперь я главный!

И. Бродский

Степан Пахолко (Львів)

Опрацьовуючи протягом тривалого часу фалеристичні пам'ятки та архівні джерела до історії Української Греко-католицької та Української Православної церкви, вдалося виявити рідкісну медаль з написом по колу на лицьовій стороні польською мовою: «Браттям русинам замордованих московським царатом за вірність костелу і Польщі».

У центральній частині медалі хрест обвитий терновим вінком — символом мученицької смерті, встановлений на кам'яній могилі. На тлі могили геральдичний щит з гербами Польщі, Литви та Русі. Під зображенням вибита дата: 1874 та прізвище автора медалі: Тассет.

На звороті медалі зображено розгорнуту книжку із заголовком: «Мартирологія Польська», на якій подані прізвища замордованих селян: Андріюк Іван, Василюк Вікентій, Боцян Теодор, Бойко Костянтин, Бойко Лукаш, Харитонюк Трохим, Осіпюк Варфоломій, Харитонюк Андрій, Франчук Гнат, Франчук Михайло, Гаврилюк Максим, Кармащук Данило, Кирилюк Пилип, Лукащук Костянтин, Павлюк Симеон, Романюк Іван, Томащук Онуфрій.

У верхній частині медалі півколом напис: «Воєводство Підляшське і Люблінське». У нижній частині назви трьох населених пунктів, звідки походили ці селяни: «Полубичі, Дрелів, Пратулін». [1]

Щоб зрозуміти подію, з нагоди якої викарбовано медаль, треба повернутись до історії становлення Російської Православної церкви на Холмщині (Люблінська губернія) та Підляшші. (Сідлецька губернія).

Після третього поділу Польщі у 1795 р. Холмщина та Підляшшя, розташовані на лівому березі річки Буг, опинилися у складі Російської Імперії, яка послідовно реалізовувала в життя стару ідею: чия вла-

да, того і релігія. Російська Імперія слушно побоювалася, що Греко-католицька та Римо-католицька церкви будуть перешкоджати русифікації та поневоленню Холмщини та Підляшшя.

У популярній російській літературі кінця XIX ст. події, пов'язані з нав'язуванням та поширенням православ'я на цих теренах подавалися, як єдиний і монолітний порив «отчужденной братии» до витоків російської історії та культури.

25 березня 1839 р. цар Микола I за допомогою єпископа-зрадника Семашка ліквідував Уніатську Церкву на Північно-Західних рубежах Імперії, позбавивши уніатів своїх єпископів і священників, які не згодилися на впровадження реформ, скерованих на розрив єдності з Католицькою Церквою.

З цього приводу була навіть спеціально викарбувана медаль з написом російською мовою на лицьовій стороні: «Відірвані насильством (1596) — воз'єднані любов'ю (1839)» та написом на звороті: «Торжество православ'я 25 березня 1839» [2]

Однак вірні Берестейській Унії 1596 р. на Підляшшю та Холмщині після ліквідації Римо-католицької та Греко-католицької церков у 1839 р., позбавлені пастирів, самі мужньо боронили свою Церкву, Літургію, нерідко ціною власного життя.

За свою впертість багато вірних Греко-католицької та Римо-католицької церкви були репресовані, їх обкладали великими податками, ув'язнювали в тюрмах, цілими сім'ями вивозили до Сибіру.

Унія проіснувала ще декілька десятиліть, а переслідування греко-католиків мали особливо кривавий характер і були добре підготовлені російським урядом.

Планомірно спрямована акція проти греко-католиків розпочалася у 1874 р., коли російські православні обряди мали

Пам'ятна медаль на згадку про селян сіл Притулин, Дрелів та Полубичі на Холмщині, розстріляних російськими військами за відмову переходу на російське православ'я.

Російська медаль з нагоди ліквідації царем Миколою I Греко-католицької церкви на Холмщині і Підляшшю 25 березня 1835 р. та приєднання її до Російської Православної Церкви.

в обов'язковому порядку впроваджуватися у життя уніатів на Холмщині та Підляшшю.

На початку січня 1874 р. парохом притулинської парафії був о. Йосип Курманович. Отець Йосиф був батьком Віктора Курмановича (1876–1945) — генерала Української Галицької Армії, якого більшовики закатували в одеській тюрмі. За своє уперте небажання прийняти православний обряд отець Йосиф був арештований і кинутий за ґрати. Уся парафія із сльозами на очах проводжала закутого в кайдани, який на прощання благословив вірних, щоб трималися своєї віри.

Від послуг священника-москвофіла Л. Урбана із сусіднього села, який вже служив по новому уставу парафіяни, с. Притулин категорично відмовилося. 7 січня — в день Різдва Христового — жінки зачинили храм і сховали ключі. Тоді начальник поліції прапорщик Кутанін та губернатор Громико вирішили зробити нові ключі і ввести до церкви новопризначеного священника.

23 січня понад 500 вірних греко-католицької церкви зібралися коло своєї церкви, щоб не допустити священника-зрадника.

Після трагічного випадку в с. Дрелів, де 17 січня 1874 року під час оборони своєї святині загинули 5 парафіян (одного козака вбили на місці, а четверо через деякий час померли), десять отримали тяжкі поранення і близько 200 були побиті козаками, парафіяни с. Притулин добре усвідомлювали, яке випробування чекає на них.

26 січня 1874 р. у маленьке підляшське село Притулин, що на березі річки Буг, прибуло козацьке військо. Селяни розуміли, що оборона власної святині може коштувати їм життя, але вони прийшли до своєї церкви, щоб боронити віру своїх предків і були готові на все. Тому вони попросилися із своїми рідними, вбралися у святочний одяг, бо, як самі казали, йшли на святу справу.

О 10 годині ранку дві сотні козаків оточили храм, де вже декілька днів вартували декілька сотень вірних. Начальник повіту наказав парафіянам віддати ключі, прийняти нового священника і розійтися по домівках. Запропонував також послати декількох селян до с. Дрелів, щоб парафіяни переконалися, як дорого коштує непокоря російській владі.

«Нащо ми повинні десь ходити і на чужу кров дивитись, — відказали йому. — Нехай краще вони придуть і на нашу кров подивляться тоді переконуються, що той самий дух, що і в них живе, і нас оживляє, і що та сама віра і для нас, і для них є дорогою».

Зрозумівши, що зломити віру парафіян неможливо, було вирішено штурмом здобути святиню з допомогою прикладів та багнетів. Перша спроба козакам не вдалася — у рукопашному бою селяни за допомогою київ та каміння зуміли відбити наступ.

О 12 годині підполковник Штейн наказав солдатам зайняти бойові позиції за церковними мурами і готуватись до стрільби. Та ніхто з вірних не злякався — всі готові були з гідністю померти коло своєї святині, засвідчуючи тим самим свою віру. Коли Штейн віддав наказ стріляти, парафіяни застосували свою «зброю» і почали співати церковні пісні. Почулися вистріли, впали перші забиті і поранені, але селяни не відступали — вони мужньо йшли з хрестом і співами під кулі козаків.

Безборонних людей кололи штиками, били нагайками по головах, вибивали прикладами зуби, а коли хтось падав на землю — били ногами. Коло церкви залишились лежати 9 вбитих, 14 тяжко поранених (4 з них померли вдома) і більш як 180 парафіян були жорстоко побиті.

На другий день усіх здорових мужчин з притулинської парафії повивозили до тюрем. Жінок, дітей та поранених нагайками розігнали з-під церкви, а вбитих при обороні святині без усякої поваги поховали у спільній могилі російські солдати. На поховання яке відбулося за православним обрядом не були допущені родичі. А могила була зрівняна із землею, щоб пам'ять про мучеників загинула. У всіх навколишніх селах було сповіщено, що так буде з усіма хто противитиметься волі царя.

Трагічні події на Підляшшю за короткий час стали відомі всьому християнському світові. Міжнародний розголос змусив царський уряд спинити розстріли вірних Греко-католицької та Римо-католицької церкви. Протести французького консула барона Фино змусили російську владу діяти м'якше. Та репресії продовжувались. Однак вірні не допустили, щоб пам'ять про їхніх мужніх предків-уніатів загинула. У 1918 р. місце поховання в с. Притулин було упорядковане та вшановане.

На жаль, тільки у 1919 р. (через 45 років після трагедії!) почали записувати перші письмові свідчення про притулинських мучеників. В 1938 р. почався офіційний процес беатифікації мучеників. Однак, його спинала війна і наступна комуністична влада. Тільки з 1964 р. цей процес був відновлений. 18 травня 1990 р. тлінні останки мучеників були урочисто перенесені до притулинського храму. А 6 жовтня 1996 р. Папа Римській Іван-Павло II об'явив мучеників с. Притулин блаженними. [3]

P.S. Про чергову спробу нав'язати, так звану, «любов возз'єднання» та «торжество православ'я», нагадують нам події та наслідки так званого «Собору», коли у 1946 р., одним розчерком пера кривавий «вождь народів» Йосип Джугашвілі знищив Українську греко-католицьку церкву.

Прочитую лише кілька фрагментів з однієї з перших у радянській пресі об'єктивної публікації Г. Рожнова у журналі «Огонек» про організацію та проведення Собору:

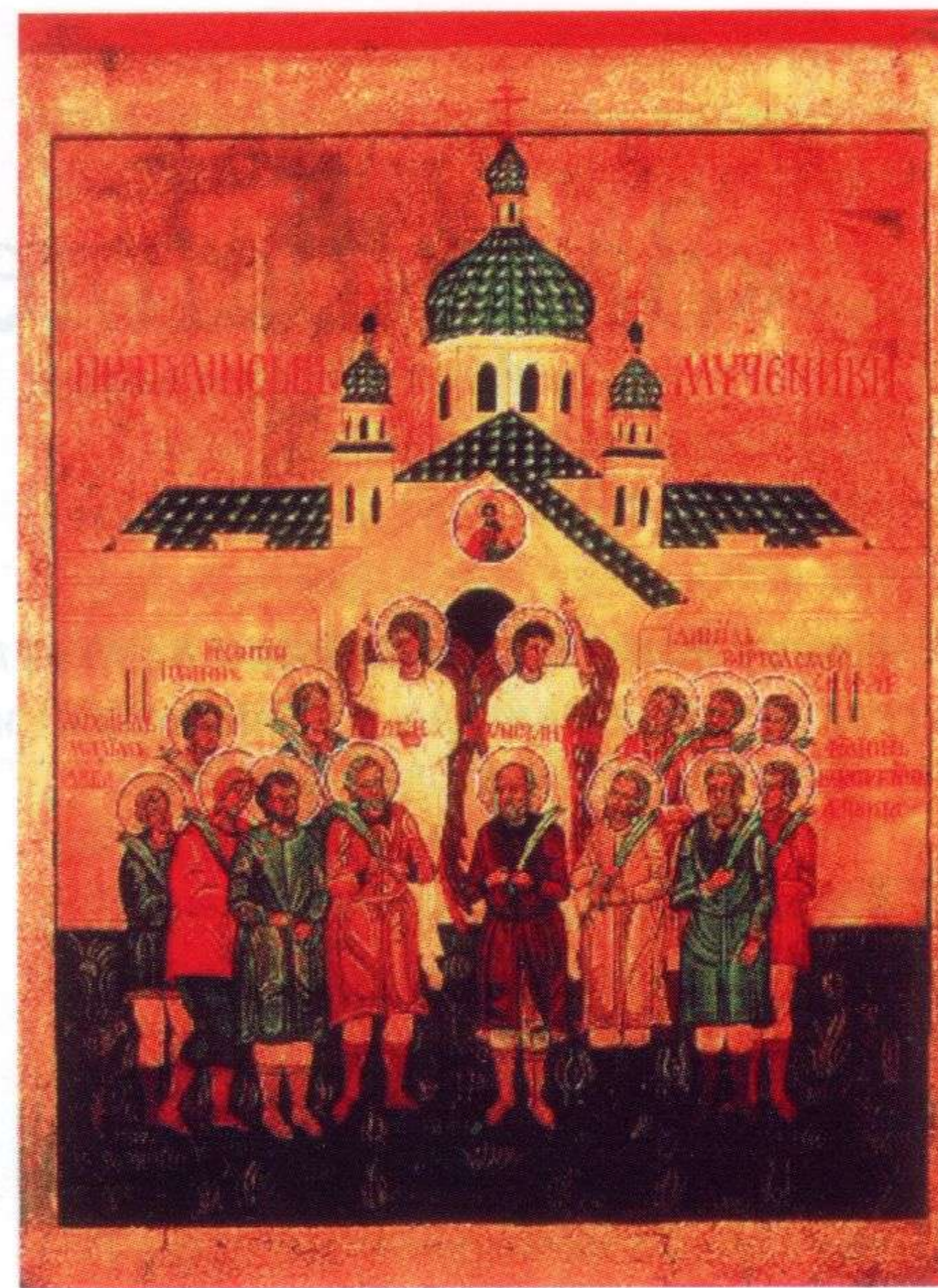
«В феврале 1945 года Хрущов сообщил генералу Савченко (нарком УССР), что Сталин лично принял решение о скорейшей ликвидации украинской греко-католической церкви... Отбором делегатов на Собор, их доставкой во Львов и регистрацией в ведомств полковника госбезопасности Богданов... Выступали делегаты вымучено, спотыкались на трудновыговариваемых формулировках из тогдашнего политического лексикона, от бумажки не отрывались... Тексты для выступлений им готовил Микита Павлюк, секретарь Собора» [4].

Ікона, написана Сергієм Вишимирським (Білорусь) в честь мучеників за віру села Притулин. Знаходиться в Свято-Микитинській церкві в селі Костомолоти на Підляшшю.

І без коментарів зрозуміло, що так званий Львівський Собор — черговий злочин більшовиків, організований за методикою, відпрацьованою на політичних процесах 30-х років. Деморалізовані страхом за себе та долю родин, ніким не делеговані й не уповноважені «делегати» під пильним оком НКВД слухняно здійснили чужий сценарій. Це був жорстокий акт вандалізму над українським народом, його історією і пам'яттю.

В наслідок чергового насильницького нав'язування, «любви возз'єднання» та «торжества православ'я» на Західній

Ікона, написана Ізабеллою Говік (Польща) в честь мучеників за віру із села Притулин. Знаходиться в греко-католицькій церкві Успіня Святої Богородиці при монастирі Отців Василіан у Варшаві.

Україні було знищено понад 3 000 парохій, 4 400 церков, а також багато монастирів, духовних семінарій та шкіл. Фізично знищено в тюрмах-катівнях та таборах ГУЛАГу 10 єпископів, понад 4 000 священиків, монахів, монахинь-черниць, студентів теології. Понад 4 мільйони вірних греко-католицької церкви були насильно приєднані до російського православ'я! [5]

А епіграф до статті повинен нагадувати чим можуть закінчитись зусилля Російської православної церкви, залежної від політичної волі керівництва держави, створити єдиний слов'янський та православний простір на теренах незалежної української держави.

Список літератури

1. Сояк П. «Браттям русинам...» Рідкісна медаль 1874 року//Дрогобицький колекціонер, 1994, ч. 2, — С. 7.
2. Сивіцький П. Блаженні підляські мученики з Притулина. Історичний нарис. — Львів, 1999.
3. Цельняк І. Переселенці. Тисячолітня дорога Холмщини, Підляшшя, Надсяння і Лемківщини. — Львів, «Край», 2009. — С. 210–215.
4. Рожнов Г. Это мы, господи.//Огонек. 1989, № 38, С. 6–8
5. Українське відродження і національна церква.//Бібліотека журналу «пам'ятки України». Книга 2. — С. 83.

Розстріл селян с. Притулин 26 січня 1874 року російськими солдатами

Медаль «За укрепление боевого содружества»

Владимир Лазаренко (Киев)

В основу данной публикации положены архивные материалы и личные исследования автора, с описанием медали и типов удостоверений к ней.

Договор о дружбе, сотрудничестве и взаимопомощи между европейскими социалистическими странами, получивший название по месту его подписания — Варшавского — был заключен 14 мая 1955 г. В него вошли: Народная Республика Болгария, Венгерская Народная Республика, Германская Демократическая Республика, Польская Народная Республика, Социалистическая Республика Румыния, Союз Советских Социалистических Республик и Чехословацкая Социалистическая Республика. Заключение договора было обусловлено ростом военной угрозы со стороны НАТО. За время существования Варшавского договора были проведены крупные совместные учения, проведенные по планам Объединённого командования, — «Октябрьский штурм», «Влтава», «Родопы», «Одра-Нисса», «Братство по оружию», «Опал-71», «Щит-72», «Гранит-72», «Барьер-73» и другие.

Секретариатом Президиума Верховного Совета СССР в 1979 г. были подготовлены документы для учреждения медали «За укрепление боевого содружества». Был объявлен конкурс на проект медали. Разрабатывать и представить эскизы от Министерства обороны СССР, было поручено главному художнику опытно-конструкторской базы Центрального вещевого управления Министерства обороны Александру Борисовичу Жуку. На утверждение в секретариат Президиума Верховного Совета СССР был представлен его проект медали.

А. Б. Жуку удалось добиться простоты композиции лицевой стороны медали, на лицевой стороне медали он поместил изображение пятиконечной звезды, концы которой покрыты красной эмалью, в центральной части звезды — щит с надписью на нём: «За укрепление боевого содружества» и «СССР». Слева и справа от звезды по окружности — лавровые ветви, в нижней части медали — два скрещенных меча.

Образец был изготовлен на Московском монетном дворе и одобрен Министерством обороны СССР. Сама медаль была учреждена Президиумом Верховного Совета СССР от 25 мая 1979 г. Этим же указом утверждено её описание и положение.

В Указе Президиума Верховного Совета СССР говорилось: Президиум Верховного Совета СССР постановляет: 1. Учредить медаль «За укрепление боевого содружества». Согласно положения медалью награждаются военнослужащие Советской Армии, Военно-Морского Флота, работники органов государственной безопасности, внутренних дел и других граждан государств-участников Варшавского договора, а также других социалистических и иных дружественных государств за заслуги в укреплении боевого содружества и военного сотрудничества.

Предлагалось в общей системе наград при ношении располагать её после медали «Ветеран Вооруженных Сил СССР».

Было принято решение изготавливать медаль из томпака золотистого цвета диаметром 32 мм, о чём было указано в описании медали от 25 мая 1979 г. Заказ на её изготовление был размещён на Московском монетном дворе.

Согласно Техническим условиям, подписанными секретарём Президиума Верховного Совета СССР М. П. Георгадзе. Медаль «За укрепление боевого содружества» состоит из основы с цельноштампованным ушком и овального соединительного звена.

Пятиугольная колодка к медали состоит из пятиугольной пластинки и булавки.

Детали медали должны изготавливаться из материалов, указанных в таблице.

Медаль должна соответствовать размерам по утверждённому образцу.

Медаль «За укрепление боевого содружества» содержит: золота чистого — $0,5 \pm 0,0251$ ($0,520 \pm 0,125$).

Образцы удостоверений к медали «За укрепление боевого содружества» были утверждены Постановлением Президиума Верховного Совета СССР. Заказ на изготовление удостоверений к медали

Металл, используемый для изготовления медали «За укрепление боевого содружества»

Наименование детали	Материал
Основа	Медно-цинковый сплав марки Л 90 /томпак/ ГОСТ 15527-70
Овальное соединительное звено	Медно-никелевый сплав марки МНц-15-20ГОСТ 495-52 /Нейзильбер/ (492-73)
Пятиугольная пластинка	Алюминиевый сплав АМг-2 ГОСТ 4784-65 (4784-74)
Булавка	Проволока стальная углеродистая пружинная ГОСТ 9389-60 (9389-75)
Лента муаровая	Искусственный шелк ОСТ 17-149-72

Размеры деталей медалей «За укрепление боевого содружества»

Наименование	Размер мм,	Допуск мм,
Диаметр основы медали	32	$\pm 0,5$
Высота основы медали с ушком	37,5	$\pm 0,7$
Толщина основы по краю медали	3	$\pm 0,5$
Диаметр проволоки овального соединительного звена	1,4	$-0,04$
Наружные размеры овального соединительного звена	$9,0 \pm 0,5 \times 6,5$	$\pm 0,5$
Ширина муаровой ленты	34	$\pm 1,0,0,5$
Высота пятиугольной колодки	50	$\pm 1,0$
Длина верхней стороны колодки	26	$\pm 0,5$
Наибольшая ширина колодки	46	$\pm 1,0$
Длина боковых сторон колодки	39	$\pm 0,5$
Толщина пятиугольной пластины	0,8	$\pm 0,12$
Диаметр проволоки для булавки	0,9	$-0,07$
Толщина слоя золочения медали	7 микрон	$-2,0$ микрон

«За укрепление боевого содружества» был размещен в типографии ГОЗНАКа Министерства Финансов СССР.

Награждение медалью «За укрепление боевого содружества» производилось от имени Президиума Верховного Совета СССР на основании утверждённой инструкции «О порядке представления к награждению медалью «За укрепление боевого содружества» и вручении этой медали». Вместе с медалью награжденному вручалось удостоверение к медали установленного образца.

1-я разновидность удостоверения к медали «За укрепление боевого содружества», которая представляет собой книжку выполненную из плотной белой бумаги обтянутой красным рельефным ледерином. На лицевой стороне удостоверения в верхней части расположен герб СССР с 15 витками. Под ним надпись в четыре строки СОЮЗ СОВЕТСКИХ СОЦИАЛИСТИЧЕСКИХ РЕСПУБЛИК. В нижней части удостоверения в три строки расположена надпись: УДОСТОВЕРЕНИЕ К МЕДАЛИ «ЗА УКРЕПЛЕНИЕ БОЕВОГО СОДРУЖЕСТВА» Герб и надписи выполнены чёрной краской. Во внутренней части удостоверения на форзаце цветное изображение медали «За укрепление боевого содружества». На первой странице в верхней части расположена надпись УДОСТОВЕРЕНИЕ, после этой надписи оставлены три строки для указания ф.и.о награжденного, ниже расположен текст: от имени ПРЕЗИДИУМА ВЕРХОВНОГО СОВЕТА СССР награжден медалью «ЗА УКРЕПЛЕНИЕ БОЕВОГО СОДРУЖЕСТВА» Министр обороны СССР в нижней части, оставлены строки для указания даты, месяца и года вручения: _____ 19__ г. (подпись). Все надписи за исключением слова «ЗА УКРЕПЛЕНИЕ БОЕВОГО СОДРУЖЕСТВА» (красная краска) выполнены черной краской. Удостоверение скреплено мокрой печатью «Министерство обороны СССР» и подписано Д. Устиновым. (с 28.12.1981 г. — факсимиле). На третьей и четвёртой странице напечатано:

ПОЛОЖЕНИЕ

о медали «ЗА УКРЕПЛЕНИЕ БОЕВОГО СОДРУЖЕСТВА»

Утвержденного Указом Президиума Верховного Совета СССР от 25 мая 1979 года

1. Медалью «За укрепление боевого содружества» награждаются военнослужащие, работники органов государственной безопасности, внутренних дел и других граждан

государств — участников Варшавского Договора, а также других социалистических и иных дружественных государств за заслуги в укреплении боевого содружества и военного сотрудничества.

2. Награждение медалью «За укрепление боевого содружества» производится от имени Президиума Верховного Совета СССР Министром обороны СССР, Министром внутренних дел СССР, Председателем Комитета государственной безопасности СССР. Повторное награждение медалью не производится.

3. Медаль «За укрепление боевого содружества» носится на левой стороне груди и при наличии орденов и других медалей СССР располагается после юбилейной медали «60 лет Вооруженных Сил СССР».

Бумага первой и четвёртой страницы имеет водяные знаки СССР. В нижней части последней страницы указано предприятие-изготовитель: МПФ Гознака.1979. Вместе с медалью награжденному вручается удостоверение к медали установленной формы.

Первый Приказ Министра обороны СССР о награждении медалью «За укрепление боевого содружества» датирован 31 мая 1980 года. Согласно которого был награждён Эдвин Мазеберг.

2-я разновидность удостоверения к медали «За укрепление боевого содружества», аналогична первой. Во внутренней части удостоверения на форзаце цветное изображение медали «За укрепление боевого содружества». На первой странице в верхней части расположена надпись УДОСТОВЕРЕНИЕ, после этой надписи оставлены три строки для указания ф.и.о награжденного, ниже расположен текст: УКАЗОМ ПРЕЗИДИУМА ВЕРХОВНОГО СОВЕТА СССР, (оставлена строка для указания даты, месяца и года вручения) награжден медалью «ЗА УКРЕПЛЕНИЕ БОЕВОГО СОДРУЖЕСТВА», после этой надписи в нижней части удостоверения расположен текст в две строки: Секретарь Президиума Верховного Совета СССР и факсимиле секретаря. Все надписи за исключением слова «ЗА УКРЕПЛЕНИЕ БОЕВОГО СОДРУЖЕСТВА» (красная краска) выполнены черной краской. Удостоверение скреплено мокрой печатью Президиума Верховного Совета СССР.

В Положение о медали «За укрепление боевого содружества» Указом Президиума Верховного Совета СССР в 1980 г. внесено изменение в предложении: Медаль «За укрепление боевого содружества» носится на левой стороне груди и при наличии орденов и других медалей СССР располагается после медали «Вете-

ран Вооруженных Сил СССР». Под текстом указано предприятие-изготовитель: МПФ Гознака.1980. Четвёртая страница пустая.

Всего за период с 1979 по 1991 г. было награждено 5000 человек.

После распада СССР приказом Министра обороны Российской Федерации № 123 от 27 марта 1995 г. учреждена ведомственная медаль «За укрепление боевого содружества».

Приказом Федеральной Пограничной Службы России № 309 от 5 июля 1995 г. учреждена ведомственная медаль «За укрепление боевого содружества».

Приказом Федерального агентства Правительственной связи и информации Российской Федерации от 22 мая 1996 г. учреждена ведомственная медаль «За укрепление боевого содружества».

Приказом Министра Юстиции Российской Федерации № 80 от 7 марта 2000 года учреждена ведомственная медаль «За укрепление уголовно-исполнительной системы» в золоте и серебре.

Приказом Министра Внутренних Дел Российской Федерации № 50 от 24 января 2001 г. учреждена ведомственная медаль «За укрепление боевого содружества».

Приказом Государственного Таможенного Комитета Российской Федерации № 300 от 26 марта 2001 г. учреждена ведомственная медаль «За укрепление таможенного содружества».

Приказом Федеральной Службы Безопасности Российской Федерации № 521 от 4 октября 2001 г. учреждена ведомственная медаль «За боевое содружество».

Приказом Федеральной Службы Охраны Российской Федерации № 92 от 29 марта 2003 г. учреждена ведомственная медаль «За боевое содружество».

Приказом Спецсвязи России № 6 от 16 января 2004 года учреждена ведомственная медаль «За укрепление боевого содружества».

Приказом начальника ГУ Службы Специальных Объектов Президента Российской Федерации № 2 сп от 12 февраля 2004 г. учреждена ведомственная медаль «За боевое содружество».

Приказом Министра Российской Федерации по делам гражданской обороны, чрезвычайным ситуациям и ликвидации последствий стихийных бедствий № 551 от 18 июля 2005 г. учреждена ведомственная медаль «За содружество во имя спасения».

Автор благодарен Владимиру Наумкину за материалы, предоставленные для публикации.

Список литературы

1. Государственный Архив Российской Федерации. Ф. Р 7523. Оп. 106. Д. 375 а, 1112, 3364 а, 3365. Оп. 117. Д. 3426, 3430, 3536, 3550, 3689, 3717–3719, 3723 в.
2. Лазаренко В. Г. История Советского государства, отраженная в наградной медали. — К., 2001.
3. Лазаренко В. Г. Удостоверения к медалям СССР Разновидности. Каталог-справочник. — К., 2010.
4. <http://mondvor.narod.ru>.

Разновидности удостоверений к медали «За укрепление боевого содружества»

Год выпуска	Размер	Отличительные особенности по выдаче
МПФ Гознака. 1979.	7,1 × 10,3	Приказом силового министерства
МПФ Гознака. 1980.	7,1 × 10,3	Приказом силового министерства
МПФ Гознака. 1979.	7,1 × 10,3	Выдано Указом Президиума Верховного Совета СССР
МПФ Гознака. 1980.	7,1 × 10,3	Выдано Указом Президиума Верховного Совета СССР

Хронология вручения медали «ЗА УКРЕПЛЕНИЕ БОЕВОГО СОДРУЖЕСТВА»

Подпись (факсимиле)	Дата вручения	Кем подписано	Воинское звание	Ф.И.О награжденного
Министр МО	31.05.80	Д. Устинов		Мазеберг Эдвин
Министр МО	31.05.80	Д. Устинов	Маршал авиации	Покрышкин Александр Иванович
Секретарь ПВС	02.06.80	М. Георгадзе		Эдвард Герек
Секретарь ПВС	02.06.80	М. Георгадзе		Эмиль Войташек
Министр МВД	29.05.81	Н. Щелоков	полковник	Лих Герхард
Министр МО	28.12.81	Д. Устинов		Гиленков Юрий Всеволодович
Заместитель ГК ВМФ по ВМУЗ	02.05.85	Э. Семенков		Липовский Александр Владимирович
Председатель КГБ	24.11.86	Чебриков		Мюльман Дитер
Первый заместитель Министра МО	30.04.87	В. Куликов	полковник	Шмидт Ульрих
Министр МО	02.05.90			Литовский Александр Владимирович

Вислые печати князя Олега (Михаила) Святославича

Игорь Жуков (Москва, Россия)

Олег (Михаил) Святославич (ок. 1053–1115 гг.) — князь Ростовский (1073 г.), Владимир-Волынский (1073–1076 гг.), Тмутараканский (1083–1094 гг.), Черниговский 1078 г., (1094–1096 гг.).

Отец — князь Святослав Ярославич, мать — Киликия Дитмаршенская.

В 1073 г. отец дал Олегу в удел Ростов, а затем Волынь. Однако, в 1076 г., Изяслав Ярославич выгнал Олега из Владимир-Волынского, и тот бежал в Тмутаракань. Там Олег объединился с другим князем изгояем Борисом Вячеславичем. В 1078 г. собрав войско из половцев, они захватили Чернигов, где Олег прокняжил 39 дней. Однако на выручку городу поспешили князья Всеволод и Изяслав Ярославичи. 3 октября 1078 г. в битве у Нежатиной Нивы, Олег и Борис были разбиты. Борис пал в сражении, а Олег бежал обратно в Тмутаракань.

На следующий год он попытался организовать новый поход на Чернигов, но половцы, подкупленные Всеволодом, захватили его в плен, затем он был выслан в Византию.

В 1083 г. Олег вернулся в Тмутаракань и выгнал из города Володаря Ростиславича и Давыда Игоревича. В 1094 г. с помощью половцев он отнял Чернигов у Владимира Мономаха. В 1096 г. Мономах и Святополк Изяславич, объединившись, выгнали Олега из Чернигова, и он бежал в Стародуб. Оттуда Олег двинулся в Смоленск, но брат Давыд не пустил его в город. Тогда Олег напал на Муром и убил тамошнего князя Изяслава Владимировича.

Новгородский князь Мстислав Владимирович, узнав об этом, двинул войска против Олега, разбил его на реке Колокше и вынудил отступить к Рязани. По решению Любечского съезда князей в 1097 г., Олегу был дан Новгород-Северский. Впоследствии Олег участвовал в съездах князей в Витечече (1100 г.) и Золотчече (1101 г.) и вместе с другими князьями участвовал в походах на половцев в 1107 и 1113 гг. Он признал вокняжение в Киеве Владимира Мономаха, хотя его собственный брат Давыд имел больше прав на великий стол. Умер Олег в августе 1115 г. За беспокойный нрав и по-

стоянное разжигание междоусобицы автор «Слова о полку Игореве» дал Олегу прозвище «Гориславич».

От многолетней и бурной деятельности князя Олега Святославича осталось много сфрагистических памятников. В настоящей статье постараемся рассмотреть и систематизировать все известные на сегодняшний день типы вислых печатей князя Олега Святославича.

1-й тип. Лицевая сторона: ростовое изображение князя, в длинном одеянии и широкой шапке. В правой руке он держит державу, в левой — копьё. С левой стороны колончатая надпись: ОЛЪГ. Обратная сторона: погрудное изображение арх. Михаила, с правой стороны колончатая надпись: ХМИ, слева: ХОА (рис. 1) [1].

В настоящее время зарегистрировано пять печатей, оттиснутых одной парой матриц. Происходят по одной из Киевской и Ровенской обл. и три из Волынской области. Этот самый ранний тип печати князя Олега Святославича относится к периоду его княжения на Владимир-Волынском столе (1073–1076 гг.).

2-й тип. Лицевая сторона: ростовое изображение князя в длинном одеянии и широкой шапке. В правой руке он держит крест на длинной древке, левая согнута в благословляющем жесте. Справа круговая зеркальная надпись: АРХО, слева зеркальная надпись: ОЛГ. Обратная сторона: поясное изображение арх. Михаила, справа зеркальная надпись МХАЛ (рис. 2) [2]. Зарегистрировано три печати данного типа, оттиснутых одной парой матриц. По одной из Черниговской, Херсонской и Киевской области. Этот тип печати, по мнению автора, можно отнести к периоду 1076–1078 гг., когда Олег вёл борьбу за Черниговский стол. Места находок данных печатей косвенно подтверждают эту версию.

3-й тип. Лицевая сторона: ростовое изображение арх. Михаила, слева колончатая надпись. Обратная сторона: греческая благожелательная надпись «Господи помоги Михаилу архонту Матрахи, Зихии и всей Хазарии» (рис. 3) [3]. Зарегистриро-

вано пять печатей данного типа. Эти печати можно отнести к первым годам княжения Олега в Тмутаракани, после его возвращения из Византии в 1083 г. Аналогичный тип печати имеется у его жены Феофании Музолон.

4-й тип. Обратная сторона: греческая благожелательная надпись, в зеркальном изображении: «Господи помоги Михаилу архонту Тмутаракани» (рис. 4) [4]. Имеются две разновидности написания легенды: в зеркальном и правильном изображении [5]. В настоящее время зарегистрировано 9 экз. печатей данного типа, топография находок которых приходится на Таманский полуостров и г. Керчь, а также один экземпляр Черниговская обл. Этот тип печатей, по определению Янина В. Л. и Гайдукова П. Г., относится к периоду княжения Олега на Тмутараканском столе (1083–1094 гг.).

5-й тип. Лицевая сторона: ростовое изображение арх. Михаила, слева М, справа Х. Обратная сторона: греческая благожелательная надпись: «Господи помоги своему рабу Михаилу архонту России». Публикуется впервые, известен 1 экз. Место находки — окрестности г. Новгород-Северский Черниговской обл. 2010 г., хр. ч. к. Украина (рис. 5). Штемпеля печати вырезаны грамотным резчиком, но по какой-то причине штемпель лицевой стороны не был завершён до конца, не доработаны крылья и руки арх. Михаила, отсутствует нимб. По мнению автора, данный тип печати можно отнести к первому году княжения Олега на Черниговском столе в 1094 году, когда он вёл войну с князем Владимиром Мономахом и фактически не подчинился Киевскому князю Святополку Изяславичу. В дальнейшем Олег отказался от титула «Архонта России» на своих печатях.

6-й тип. Лицевая сторона: ростовое изображение арх. Михаила, слева М, справа Х. Обратная сторона: греческая благожелательная надпись «Господи помоги рабу своему Михаилу» (рис. 6) [6]. Зарегистрировано более 10 экз. печатей данного типа, все они происходят в основном из Черниговской обл. Данный тип печати можно от-

нести к периоду княжения Олега на Черниговском столе (1094–1096 гг.).

7-й тип. Лицевая сторона: ростовое изображение арх. Михаила, слева М, справа Х. Обратная сторона: русская надпись ДБНЪ СЛОВО (рис. 7). Зарегистрировано более 10 экз. печатей данного типа. Основная масса печатей происходит из Черниговской обл. Думаю, следует согласиться с атрибуцией данного типа печатей, сделанной Ю. Покрассом [7].

Несомненно, печать принадлежит князю Олегу Святославичу и по мнению автора её можно датировать 1097 г. — первое десятилетие XII века, когда Олег княжил на Новгород-Северском столе, который он получил по решению Любечского съезда князей в 1097 году. Отнесение данной печати князю Святополку (Михаилу) Изяславичу [8], не выдерживает критики, так как у Киевского князя Святополка, все типы печатей, в том числе и ДБНЪ СЛОВО — с погрудным изображением арх. Михаила. К тому же изображение букв М и Х у фигуры святого идентично на всех типах печатей Олега.

8-й тип. Лицевая сторона: ростовое изображение арх. Михаила, слева М, справа Х. Обратная сторона: русская надпись — МНХЛ СВЯТОСЛАВИЧА [9]. Зарегистрировано две печати данного типа. Этот тип печатей Олега, по мнению автора, был промежуточным между типом ДБНЪ СЛОВО и последним типом с русской благожелательной надписью. На представленной на рис. 8 печати видны следы перечекана с предыдущего типа: ДБНЪ СЛОВО. Данную печать можно датировать началом второго десятилетия XII века, до 1113 года, когда великим Киевским князем Владимиром был унифицирован тип печатей с русской благожелательной надписью.

9-й тип. Лицевая сторона: ростовое изображение арх. Михаила, слева М, справа Х. Обратная сторона: русская благожелательная надпись: «Господи помози рабу своему Михаилу Святославичу» (рис. 9). Зарегистрировано 4 экз. печатей. Вероятно, данный тип печати можно отнести к двум последним годам княжения Олега на Новгород-Северском столе (1113–1115 гг.).

10-й тип. Лицевая сторона: ростовое изображение арх. Михаила, слева М, справа Х. Обратная сторона: изображение Богородицы на троне. (рис. 10). Зарегистрировано пять печатей. Все они происходят из Черниговской обл. Данный тип печати предположительно можно отнести к церковным печатям князя Олега Святославича, т. к.

на лицевой стороне изображение арх. Михаила, а так же буквы М и Х идентичны изображению на других типах печатей Олега, а изображение Богородицы на троне символизирует эмблему церкви. В Византийской сфрагистике такое изображение Богородицы появляется как раз в начале XII века, поэтому данный тип можно датировать первым — вторым десятилетием XII века.

Возможно новые находки сфрагистических памятников, расширят количество типов печатей князя Олега Святославича, как это было в последние годы.

Список литературы

1. Жуков И. Сфрагистика. // Срибло, 2009, № 4. — С. 9, 10.

2. Власенко А. О находке новой печати архаичных традиций. // Домонгол, 2010. — С. 170–176.

3. Янин В. Л. Актовые печати древней Руси. Том 1. 1970 г. № 29.

4. Янин В. Л., Гайдуков П. Г. Свод древнерусских вислых печатей, зарегистрированных в 2005 г. № 29 в.

5. Янин В. Л., Гайдуков П. Г. Актовые печати Древней Руси. Том 3. № 29 а.

6. Янин В. Л., Гайдуков П. Г. Свод древнерусских вислых печатей зарегистрированных в 2001 г. № 38 д.

7. Покрасс Ю. Новая древнерусская вислая печать конца XI начала XII вв. // Сборник НАН Украины — 2007, № 14. — С. 421–422.

8. Янин В. Л., Гайдуков П. Г. Свод древнерусских вислых печатей зарегистрированных в 1997 г. № 76 а.

9. Янин В. Л., Гайдуков П. Г. Свод древнерусских вислых печатей зарегистрированных в 2006 г. № 40 г.

Почетный нагрудный знак Генерального штаба УНР

**Александр Рудиченко,
Ярослав Тинченко (Киев)**

Начальник Генерального штаба УНР генерал-хорунжий Владимир Синклер 17 мая 1920 года представил Главному атаману Симону Петлюре доклад о награждении Почетным мундиром Генерального штаба УНР лиц [1],

...которые работали по службе Генерального штаба, а другие занимали командные посты. Чтобы соответствующим образом наградить указанных лиц, Военным Министерством была высказана идея про установление награды в виде почетного мундира Генерального штаба.

В соответствии с «Положением про награждение почетным мундиром Генерального штаба», им могли награждаться

...старшины, которые наиболее ответственной работой в рядах армии проявили перед Родиной громадные заслуги.

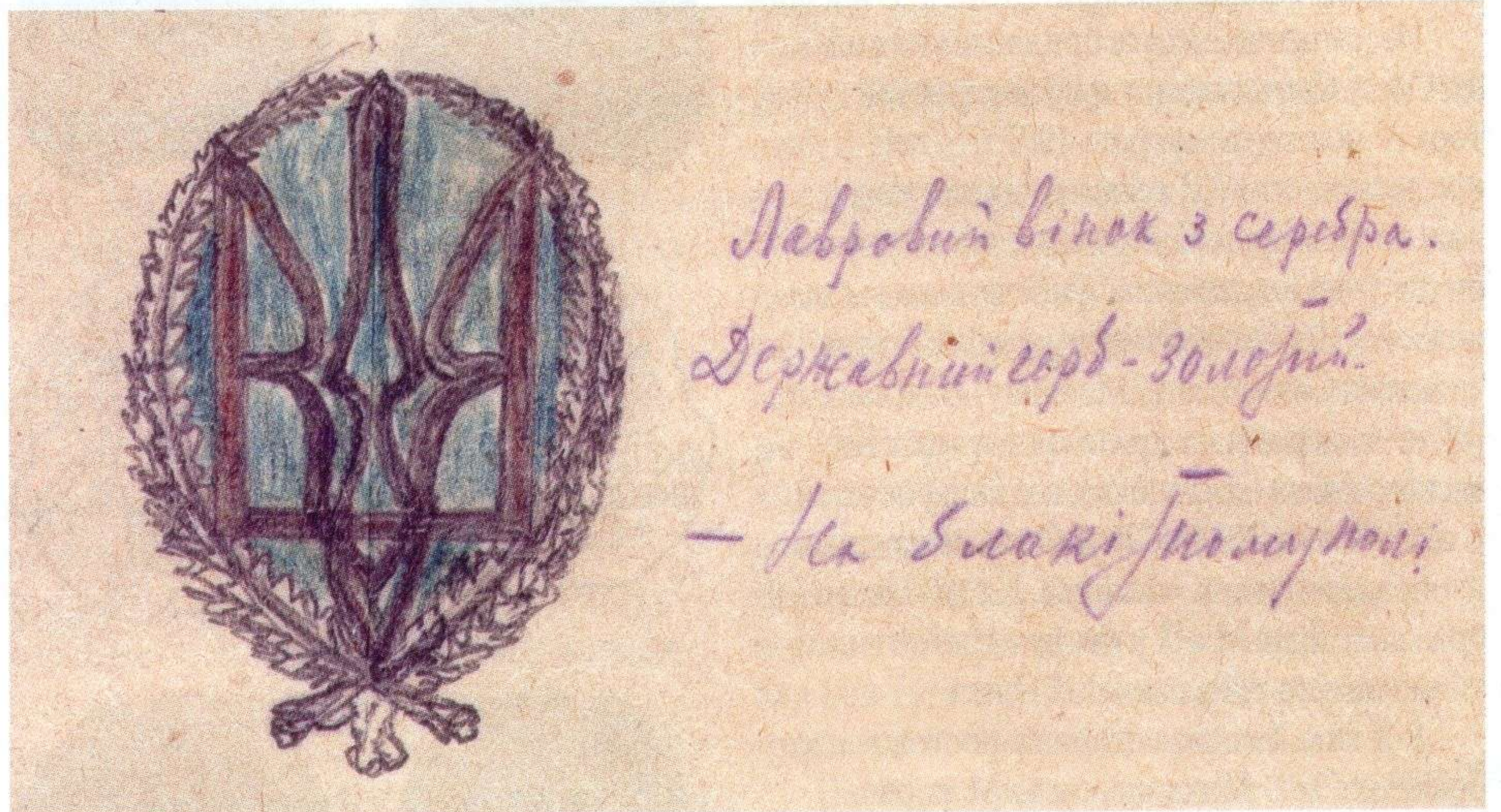

Рисунок Почетного нагрудного знака Генерального штаба УНР, приложенный к проекту Почетного мундира Генерального штаба УНР.

Симон Петлюра (справа) и Йозеф Пилсудский, 1920 г.
На груди у С. Петлюры — Почетный знак Генерального штаба УНР.
Фото из сборника «За державність», Варшава, 1936, ч.6.

Сотник Николай Куликовский с членами своей семьи,
на груди — Почетный нагрудный знак Генштаба УНР, фото 1920-х годов.
В круге — увеличенный фрагмент фотографии.
Архив А. Рудиченко, Нью-Йорк.

Пропозиція
дійсна
до 1 серпня
2011 р.

Представлення о нагаждени подоб-
ным мундиром должна была рассматри-
вать комиссия, состоящая из девяти лиц
Генерального штаба, занимавших в Армии
УНР высшие должности. К мундиру так-
же прилагался нагрудный знак следующе-
го образца [2]:

1. Знак состоит из золотого Государ-
ственного Герба в серебрянном лавровом
венке.
2. Герб и венок размещаются на голу-
бом эмалевом овале, размером с нагруд-
ный знак Российской Академии Генераль-
ного Штаба.
3. Внешние концы Трезуба накладыва-
ются на ветви венка.
4. Носится знак на правой стороне на
условиях, общих для знаков высших учеб-
ных заведений.

Ознакомившись с данным проектом,
30.06.1920 г. Симон Петлюра наложил резо-
люцию «пока что подождать» [3].

Не смотря на это, самому Главному ата-
ману Симону Петлюре уже во второй поло-
вине мая 1920 года был изготовлен и пре-
поднесен почетный нагрудный знак Гене-
рального штаба УНР, который он и носил
на своем мундире.

После 1921 года, уже на территории
Польши, в Армии УНР, по видимому, про-
изводились награждения почетным мун-
диром и почетным нагрудным знаком Гене-
рального штаба. В частности, судя по при-
веденной нами фотографии, в 1921 году
таким комплектом был награжден один
из организаторов 1-го Украинского пол-
ка им. Т. Г. Шевченко в составе немецкой
армии в 1916–1917 годах, офицер для свя-
зи между Главным атаманом и Главной сове-
та министров УНР подполковник Николай
Куликовский.

Документов о предоставлении к дан-
ной награде и произведенных награждени-
ях, равно как и об изготовлении почетно-
го знака Генерального штаба, не сохрани-
лось. Неизвестен также ни один сохранив-
шийся знак.

- Источники и литература**
1. ЦГАВОВУ, ф. 1078, о. 2, спр. 37, л. 121.
  2. Там же, л. 123.
  3. Там же, л. 126.

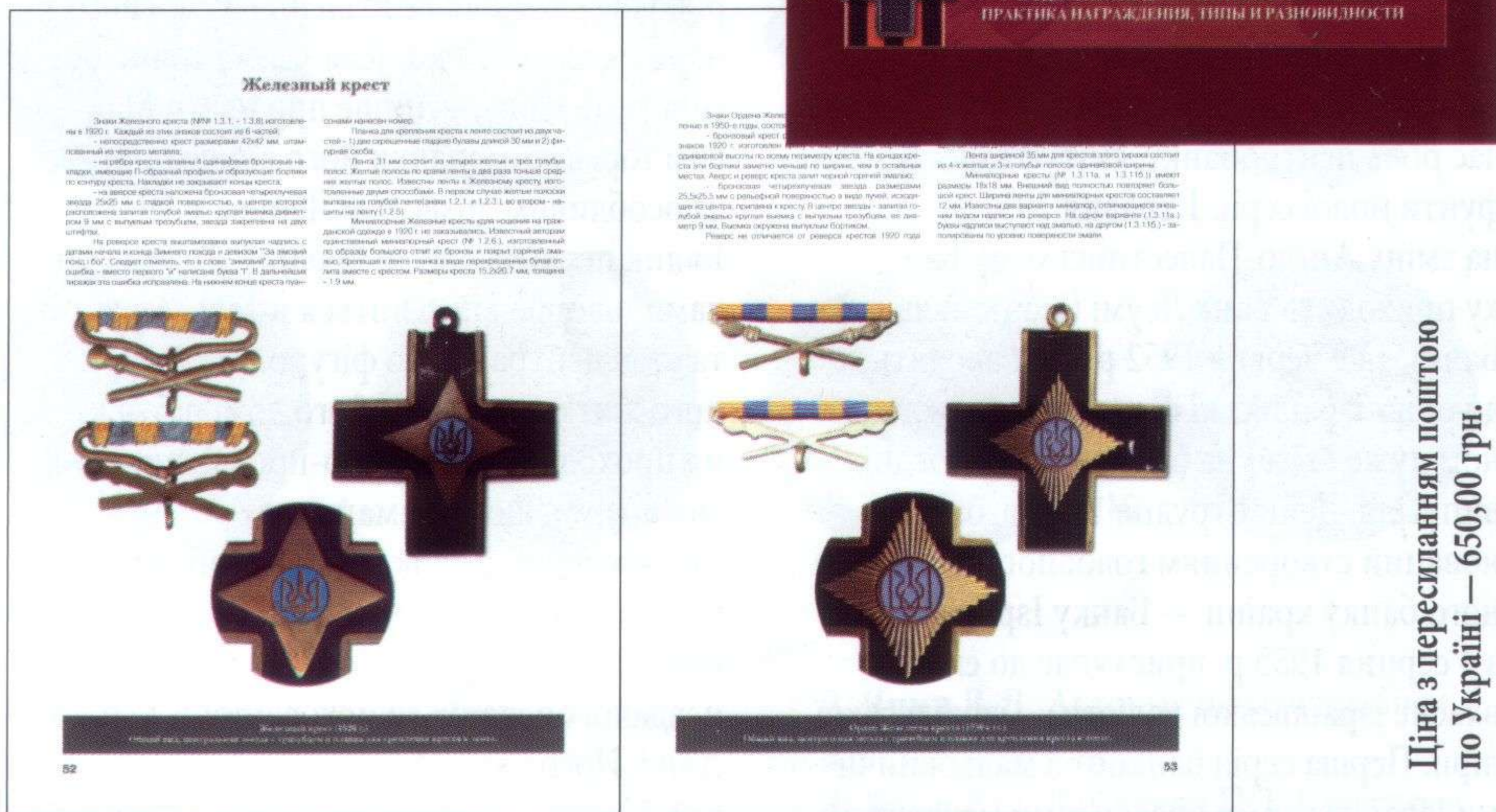
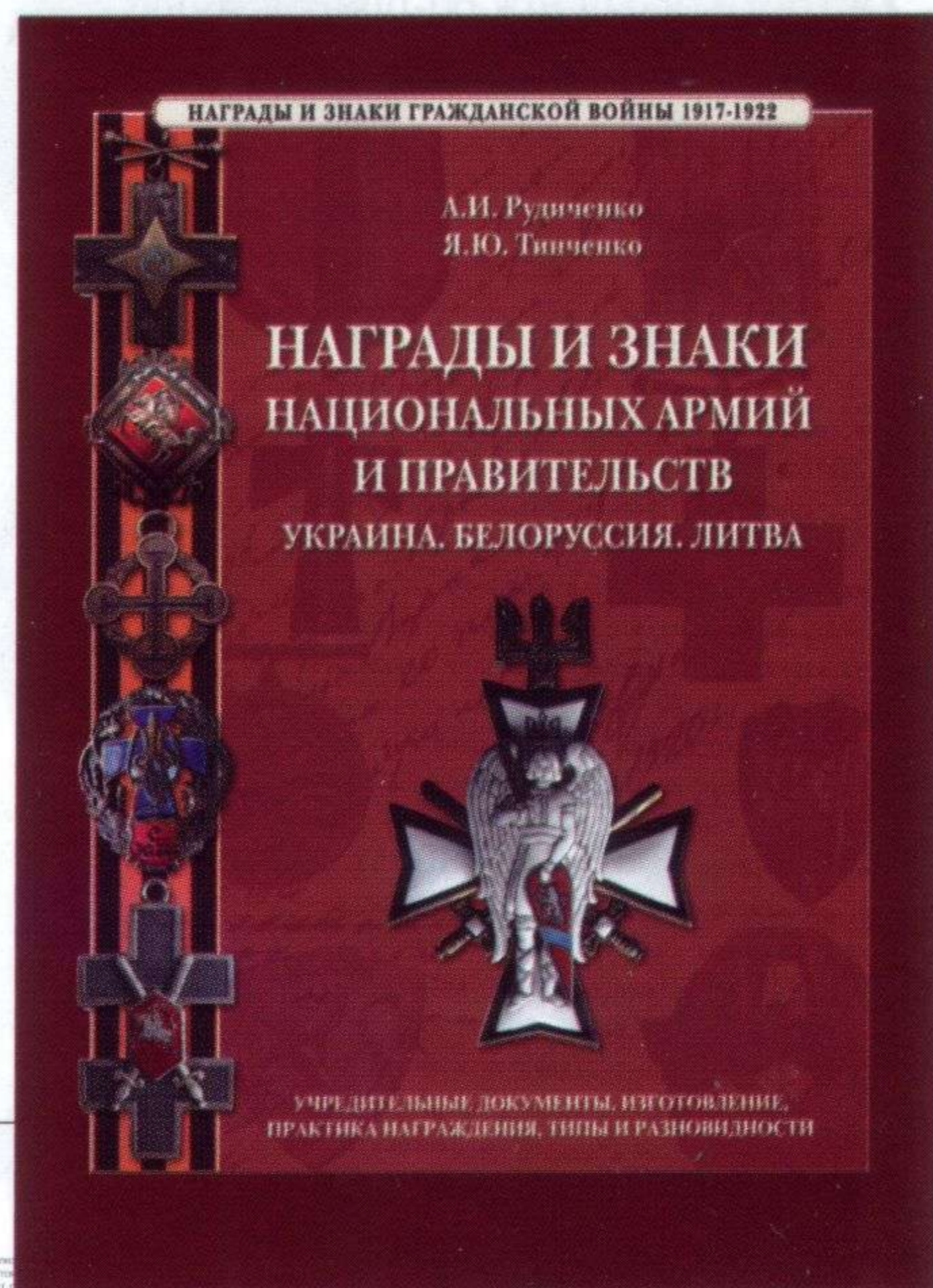
Александр Рудиченко, Ярослав Тинченко
**НАГРАДЫ И ЗНАКИ НАЦИОНАЛЬНЫХ АРМИЙ И ПРАВИТЕЛЬСТВ
УКРАИНА. БЕЛОРУСИЯ. ЛИТВА**

Книга продолжает серию автора «НА-
ГРАДЫ И ЗНАКИ ГРАЖДАНСКОЙ ВОЙНЫ
1917–1922».

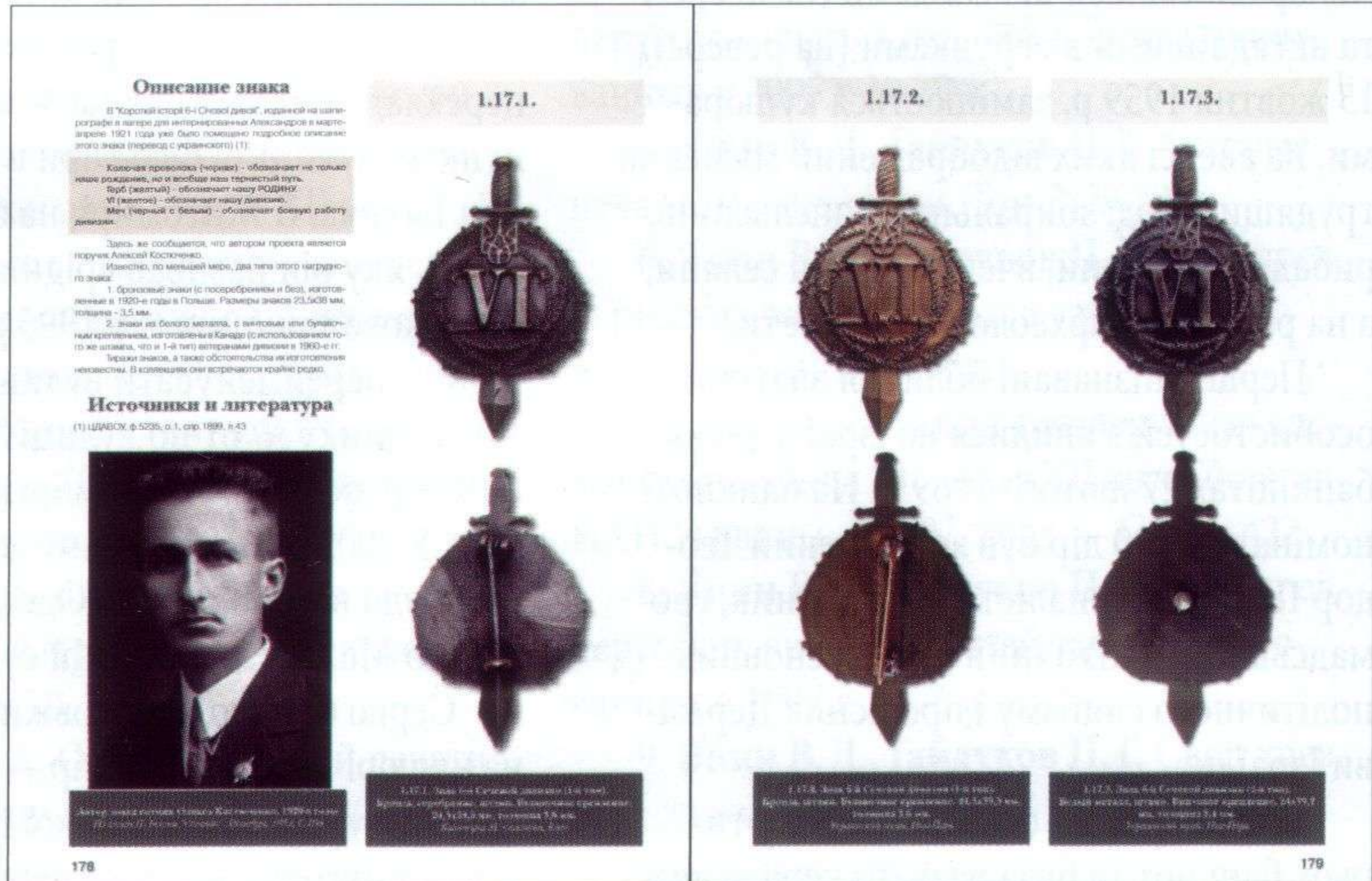
Для украинцев Освободительная война нача-
лась еще в конце 1917 года, когда наспех сформи-
рованные из добровольцев национальные части
вступали в бой с остатками старой русской ар-
мии и красной гвардией. В случае с Украинской
Народной Республикой вспыхнувшая с Советской
Россией война привела к Брестскому миру и ок-
купации УНР странами Четвертого союза.

Все украинские армии, сражавшиеся за сво-
боду и независимость Украины, имели собствен-
ные боевые награды и знаки отличия. Создан-
ные еще в период боевых действий, заслужен-
ные кровью и потом в боях с врагами, эти награ-
ды по праву должны стоять на равне с такими
знаками воинской доблести, как ордена Красно-
го Знамени, Святого Николая Чудотворца, или
Знака за 1-й Ледяной поход. Эти награды оста-
ются неизвестными даже для специалистов,
не говоря уже о широком круге читателей. Имен-
но им и посвящена наша работа.

Киев, 2011 г.
Формат 220 × 290 мм, твердая обложка,
мелованная бумага, цветные иллюстрации,
448 с. с ил.

Ціна з пересиланням поштою
по Україні — 650,00 грн.

Уродженці України на єврейських грошах

Ігор Квят (Рішон ле-Ціон, Ізраїль)

За трохи більш ніж 60-річну історію Держави Ізраїль на його банкнотах зображені обличчя 15-и видатних людей. Вони заслуговують на те, щоб про них знали, пам'ятали, писали. Семеро з них народилися на території сучасної України (зауважимо, що за майже 20-річну історію незалежної України на її банкнотах з'явилися обличчя дев'яти осіб, з них лише шестеро народилися на українських землях).

14 травня 1948 р., на підставі резолюції Генеральної Асамблеї ООН, була прийнята Декларація незалежності, що проголосила утворення Держави Ізраїль. Трьома місяцями пізніше, 18 серпня, припиняється ходіння як платіжних засобів палестинських фунтів, що перебували в обігу у роки Британського мандату. Англо-Палестинський Банк, що виконував у той час роль центробанку, емітує палестинські фунти нової серії. 1 травня 1951 р. на зміну Англо-Палестинському Банку приходять Банк Леумі (Національний Банк), та 9 червня 1952 р. ним вводяться до обігу ізраїльські фунти, за своїм дизайном дуже схожі на банкноти попередніх випусків. День 1 грудня 1954 р. ознаменовані створенням головного державного банку країни — Банку Ізраїлю, який з 4 серпня 1955 р. приступає до емісії власне ізраїльської валюти — ізраїльської ліри. Перша серія банкнот з мальовничими ізраїльськими краєвидами (на аверсі) та вигадливими візерунками (на реверсі) 15 жовтня 1959 р. замінюється купюрами, на аверсі яких відображений місцевий трудящий люд: збиральниця апельсинів, рибалка, робочий, вчений та юні селяни, а на реверсі — археологічні сюжети.

Перші впізнавані обличчя знакових особистостей з'явилися на ізраїльських банкнотах 27 лютого 1969 р. На банкноті номіналом 100 лір був зображений Теодор Герцль, журналіст і письменник, громадський і політичний діяч, засновник політичного сіонізму і провісник Держави Ізраїль.

У цій серії, що складається з чотирьох банкнот та була названа серією виз-

начних людей, гідне місце зайняв виходець з України — Хаїм Нахман Бялик, видатний поет, основоположник сучасної івритської поезії (банкнота номіналом 10 лір, дата емісії — 6 серпня 1970 р.; рис. 1). Він народився на Волині в 1873 р., у Житомирі отримав традиційну єврейську релігійну освіту. У 18 років Бялик їде до Одеси — центру єврейської культури півдня Російської імперії. Там виходить у світ перша збірка віршів поета. Після кишинівського погрому (1903 р.) Бялик створює поему «Сказання про погром». Його заклик до опору надихнув єврейську молодь на самооборону і боротьбу за оновлення життя. Бялик стає дуже популярним. «Для мене Бялик — великий поет, рідкісне і досконале втілення духу свого народу, він — точно Ісая <...> і точно богорець Йов», — пише про нього Максим Горький. Завдяки його клопотанням, за особливим дозволом Леніна, в 1921 р. Бялик переїжджає до Берліну. Трьома роками пізніше він селиться в Тель-Авіві та стає центральною фігурою культурного життя країни. У його домі щотижня проходить культурно-просвітницький симпозіум, що отримав назву «Суботня насолода». Бялик бере активну участь у роботі різноманітних культурних установ. Він помер у Відні в 1934 р., після невдалої операції, та похований у Тель-Авіві. Його будинок перетворений на музей, іменем його названі книжкове видавництво і літературна премія, його твори перекладені більш ніж на 30 мов. Населені пункти, вулиці та бульвари в Ізраїлі носять ім'я Бялика. В Житомирі, на батьківщині поета, яку він називав «рідний мій край, коліскова пристань», у 1995 р. у вулицю Бялика перейменувати вулицю Свердлова, а на будинку № 61 по вулиці Московській в 1998 р. встановили меморіальну дошку. У 2002 р. меморіальну дошку також було встановлено в Одесі, на будинку № 9 по Малій Арнаутській вулиці.

Серію банкнот продовжили в 1972 р.: на купюрі номіналом 5 лір — геніальний фізик, лауреат Нобелівської премії Альберт Ейнштейн; портрет першого пре-

зидента Ізраїлю Хаїма Вейцмана (народився в селі Мотоль Брестської області) поміщений на банкноту номіналом 50 лір. У 1975–1978 рр. випускається нова серія банкнот — серія воріт: на реверсі всіх банкнот — ворота Старого міста в Єрусалимі. На аверсі банкноти номіналом 5 лір — американка Генрієтта Сольд, видатний діяч сіоністського руху; на 10 лірах — сер Мозес Монтефіоре, знаменитий громадський діяч і філантроп XIX ст.; на банкнотах номіналом 50 і 100 лір вже згадувані Хаїм Вейцман і Теодор Герцль, а на 500 лірах — перший прем'єр-міністр Ізраїлю Давид Бен-Гуріон (народився у Плонську тодішньої Російської імперії).

На зміну ізраїльській лірі в 1980 р. приходять шекель. Знайомі обличчя зустрічають нас: на банкноті 1 шекель — Монтефіоре; на 5, 10 і 50 шекелях — Вейцман, Герцль і Бен-Гуріон. На 500 шекелях з'являється портрет барона Едмона де Ротшильда, філантропа, організатора і покровителя поселенського руху в Палестині в кінці XIX — початку XX ст.; на 1000 шекелях зображений видатний філософ другої половини XII ст. — початку XIII ст., рабин, учений і лікар Маймонід (Рамбам).

На трьох банкнотах цієї серії ми зустрічаємося з нашими земляками. Перший — Володимир Жаботинський, письменник і публіцист, воїн і трибун, один з лідерів сіоністського руху і засновник бойових єврейських загонів (банкнота номіналом 100 шекелів, дата емісії — 11 грудня 1980 р.; рис. 2). Він народився у 1880 р. в Одесі, на перших порах виступає як російський письменник, драматург, публіцист і перекладач. В 1901 р. Жаботинський стає членом редколегії і ведучим фейлетоністом газети «Одеські новини». У романах Жаботинського виявляють паралелі з «Гавриліадою» та «Майстром і Маргаритою» Михайла Булгакова, романтики цитують його переклад одного з найбільш готичних віршів у світовій літературі — «Ворона» Едгара По... Єврейські погроми, що прокотилися по Росії на початку минулого століття,

пробудили в Жаботинському єврейську національну самосвідомість: він стає одним з організаторів першого в Росії загону єврейської самооборони. З початком Першої світової війни, Жаботинський — фронтовий кореспондент газети «Русские ведомости», він висуває ідею створення єврейської військової сили і формує Єврейський легіон у складі британської армії. У 1920 р. Жаботинський поселяється в Єрусалимі, виступає за необхідність розвитку єврейських воєнізованих структур і жорсткого силового тиску на арабів з тим, щоб змусити їх примиритися зі створенням єврейської держави у Палестині. У вересні 1921 р. Жаботинський і представник уряду Симона Петлюри в екзилі Максим Славинський підписали угоду про створення єврейської міліції для захисту єврейського населення від погромів під час запланованого походу армії УНР на більшовицьку Україну. З приходом до влади Гітлера у Німеччині, Жаботинський закликає до організації всесвітнього бойкоту німецьких товарів, а з початком Другої світової війни він виїжджає до США для приведення у виконання свого плану створення єврейської армії. Жаботинський раптово помер від розриву серця у 1940 р., під час відвідування у Нью-Йорку табору єврейської самооборони. У Нью-Йорку він і був похований. У 1964 р., згідно до заповіту, за рішенням ізраїльського уряду, останки Жаботинського та його дружини перевезено до Ізраїлю — тепер вони покоються на горі Герцля в Єрусалимі. У Тель-Авіві створено Інститут Жаботинського, що займається вивченням його спадщини. Іменем Жаботинського названі вулиці у багатьох містах Ізраїлю і в Одесі, вистави за його творами йдуть як на українських та ізраїльських сценах, так і на підмостках інших країн. Меморіальну дошку про те, що тут у 1897 р. жив Жаботинський, з літа 1997 р. можна побачити на будинку № 1, з якого починається одеська вулиця Єврейська; тоді саме пройшла і перша в Одесі міжнародна конференція його пам'яті. А в жовтні минулого року Днями Жаботинського одесити відзначили 130-річчя від дня народження земляка. Закінчити більш ніж коротку розповідь про Жаботинського хочеться словами із спогадів про нього Корнія Чуковського. «Він <...> писав вірші, перекладав італійських поетів <...> і написав п'єсу у віршах <...>. Він здавався мені променистим, життєрадісним, я пишався його дружбою і був упевнений, що перед

ним широка літературна дорога. Але ось пролунав у Кишиневі погром. Володя Жаботинський змінився абсолютно. Він став вивчати рідну мову, порвав зі своїм колишнім середовищем, незабаром перестав брати участь у загальній пресі. Я й раніше дивився на нього знизу вгору: він був найосвіченішим, найталановитішим з моїх знайомих, але тепер я прив'язався до нього ще сильніше.» І ще — теж Чуковський: «Гадаю, навіть вороги його повинні визнати, що всі його вчинки були безкорисливі, що він завжди був світлий душею і що він був грандіозно талановитий».

На купюрі номіналом 5 000 шекелів (дата емісії — 9 серпня 1984 р.; рис. 3) — на тлі Єрусалиму портрет Леві Ешколя, четвертого прем'єр-міністра Ізраїлю. Він народився в 1895 р. у містечку Оратів Київської губернії, закінчив єврейську школу у Вільнюсі (цікаво: на сусідній вулиці розташовувалася гімназія, в якій навчалися Фелікс Дзержинський та Юзеф Пілсудський). У 18 років Ешколь переселяється до Палестини. Під час Першої світової війни служить в Єврейському легіоні, у Другу світову війну він — член «Хагани», єврейської напіввійськової організації у Палестині, що стала основою Армії оборони Ізраїлю. Після утворення держави, Ешколь — один з творців оборонної промисловості, міністр оборони, а в 1963 р. він змінює Бен-Гуріона на посаді прем'єр-міністра. «Коли єгипетська військова машина прийшла у рух, нам нічого не залишалося, окрім як відповісти блискавичною війною», — сказав голова уряду Ешколь 5 червня 1967 р., у перший день Шестиденної війни. Не минуло й трьох днів, як ця «машина», що загрожувала Ізраїлю, була вщент розбита. Армія оборони Ізраїлю перемогла у самій короткій війні в людській історії. У 1969 р. Леві Ешколь раптово помер у своєму прем'єрському кабінеті. На честь Ешколя названі район поблизу Єрусалиму і парк. Є думка, що Бен-Гуріон й Ешколь були кращими прем'єр-міністрами за всю історію Ізраїлю. Шимон Перес, нинішній президент Ізраїлю, сказав, що він засвоїв на все життя два заповіді: від Бен-Гуріона — «Важливо те, що ти робиш, а не те, що говориш»; від Ешколя — «Необхідно вміти робити різницю між відвагою й авантюрою». Історики відзначають, що він був людиною нерішучою. Перед Шестиденною війною довго вагався, не наважуючись

прийняти рішення про початок бойових дій. Радники нагадали, що про його нерішучість ходять анекдоти: коли у гостях Ешколя запитують, що йому подати — чаю чи кави, він відповідає: півчашки чаю та півчашки кави. А ще пригадали історичну аналогію, коли під час підписання Брестського миру Лев Троцький зайняв позицію «ні миру, ні війни», Ешколь відреагував більш ніж бурхливо: «Вам мало «півчашки чаю та півчашки кави», ви ще хочете записати мене до троцькістів? Досить! Тільки уперед!» Це була перша команда переможної Шестиденної війни.

Інфляційні процеси змушують Банк Ізраїлю 27 листопада 1984 р. випустити нову, з найбільшою кількістю нулів, банкноту — 10 000 шекелів (рис. 4, а). На ній — портрет Голди Меїр, п'ятого прем'єр-міністра Ізраїлю. Купюра так любовно й називалася у народі: «Голда». Це — єдиний ізраїльський грошовий знак, який має власне ім'я. Меїр народилася 3 травня 1898 р. у Києві, у 1906 р. з батьками емігрує до США, а в 1921 р. репатріюється до Палестини. У 30–40-і роки вона бере активну участь у профспілковому русі і в політичному житті. З 24 осіб, що підписали Декларацію незалежності Ізраїлю, Меїр — єдина жінка. Після проголошення Держави Ізраїль вона призначається послом в СРСР і займає цей пост з вересня 1948 р. по квітень 1949 р. У свято Рош ха-Шана близько п'ятдесяти тисяч людей зібралися біля московської синагоги, щоб побачити ізраїльського посла (цю подію відображено на реверсі банкноти — рис. 4 б). Пізніше вона стає депутатом Кнесету (парламенту), міністром закордонних справ, а в 1969 р. — прем'єр-міністром. «Єдиний чоловік в уряді», — так говорили про неї. А на застереження, що жорсткою реакцією на вилазки ворогів будуть незадоволені у світі, вона твердо відповідала: «Я вважаю за краще отримувати ноти протесту ніж телеграми співчуття». Незважаючи на значну перемогу в 1973 р. у війні Судного дня, 10 квітня 1974 р., після п'яти бурхливих років прем'єрства, Меїр іде у відставку. У той момент їй — майже сімдесят шість. «Було вище моїх сил далі нести цей тягар», — пізніше скаже вона. У 1975 р. діяльність Голди Меїр відзначається Державною премією. Вона померла 8 грудня 1978 р. і похована на горі Герцля у Єрусалимі. Вулиці та сквери в Ізраїлі носять її ім'я, у Нью-Йорку її ім'ям названо площу та споруджено пам'ятник. А у Києві, на бу-

1

2

3

4, а

динку № 5 а по вулиці Басейній, де вона провела дитинство, встановлена меморіальна дошка з горельєфним зображенням сивочолої Голди... Вирушаючи на зустріч з папою римським Павлом VI, вона відчувала гордість від того, що вона, дочка простого київського єврейського тесляра, представляє єврейський народ перед главою могутньої католицької церкви. «Я вірю, що у нас буде мир із сусідами, але я впевнена, що ніхто не захоче укласти мир із слабким Ізраїлем. Якщо Ізраїль не буде сильний, миру не буде», — говорила вона.

Після перемоги над страшною інфляцією, банкнота 10 000 шекелів 4 вересня 1985 р. була замінена купюрою 10 нових шекелів (так стала називатися валюта Ізраїлю) із зображенням Голди Меїр; портрет Леві Ешколя перемістився на банкноту 5 нових шекелів. У цей же день була введена в обіг і банкнота номіналом 50 нових шекелів із зображенням на ній видатного письменника ХХ ст., класика єврейської літератури, лауреата Нобелівської премії з літератури Шмуеля Йосефа Агнона (рис. 5). Він народився в 1887 р. на Галичині, у Бучачі (на території сучасної Тернопільської області). З дитинства Агنون вільно розмовляє польською, українською та німецькою. Навчається у хедері, де студіює Тору і Талмуд мовою іврит. Свої перші поетичні твори, опубліковані у місцевій газеті, він пише їдишем та на івриті. У 18-річному віці Агنون відправляється до Львова для роботи у єврейській газеті. Столиця Галичини, в якій переплелися в єдиному духовному культуротворчому потоці національні традиції різних народів, середньовіччя й ренесанс, архітектура класицизму й еkleктики, готики й модернізму, зачарувала його. Особистість Агнона формувалася на кордоні взаємодії кількох культур і релігій: на Галичині мирно уживалися українська, польська та єврейська мови й культури, взаємодіючи з австрійською і німецькою. Духовне буття галичан визначалося католицизмом, іудейством та православ'ям. У Палестину він приїжджає в 1907 р. як вже відомий письменник. У романі Агнона «Гість на одну ніч» герой через багато років повертається у своє рідне місто в Галичині. Реальною основою розповіді послужило коротке відвідування ним Бучача у 1930 р., останнє в його житті... Лауреатом Нобелівської премії Агنون стає у 1966 р. На той час його своєрідний стиль набуває свого остаточного вигляду, а його твори відображають глибокі психологічні та філософські проблеми покоління. В останні роки життя Агنون стає національним кумиром. Коли в єрусалимському районі Тальпійот почалися будівельні роботи, мер наказав встановити спеціальний знак поблизу будинку Агнона: «Дотримуйтеся тиші! Агنون працює». Письменник помер від серцевого нападу у 1970 р. і похований на Оливковій горі в Єрусалимі. Він удостоєний багатьох нагород, у тому числі Державних премій, почесних ступенів Єврейського університету в Єрусалимі і Колумбійського університету у США, звання почесного громадянина Єрусалиму. Українська тематика відображена в багатьох творах Агнона: перш за все в оповіданні «Бартка Добуша» та романах «Весільний балдахін» і «В серцевині морів». Дослідники

творчості Агнона відзначають благотворні зв'язки єврейської культури з українською, глибинне пізнання для становлення його — як письменника — творчого досвіду насамперед Миколи Гоголя, про що класик єврейської літератури говорив у своїй Нобелівській промові. Тісний зв'язок з фольклорними традиціями, переплетіння казкового з реальним у творах Агнона переконують читачів у близькості до нього творчості Михайла Коцюбинського. У Бучачі, Львові та інших містах Західної України у 1998 р. знята частина документального фільму «Агنون» із серії «Письменники століття». У Тернополі в 2002 р. відбулися Нобелівські читання, присвячені Агнону, на яких був представлений переклад творів письменника «Бучач. Обітована земля його серця». Український поет Петро Тимочко з Тернопільщини написав про свого славетного земляка:

*В Єрусалим, до берегів Кедрону,
дорога довга слалася Агнону,
вона від рідних Стрипи берегів
його вела в країну прабатьків.
А він, морські здолавши серцевини,
в душі беріг обидві батьківщини, —
в епоху сатанинську і жахну
любив Ізраїль і Галичину.
Душа і серце у співця німіли,
як димарі в концітаборах диміли,
в котрих творці облудливих ідей
вогнем палили морених людей.
І світ прокляв катівське плем'я враже,
що попірало Бога і Закон,
про це живим казав і нині каже
ізраїльтянин бучацький Агنون.
Тож слухайте.*

Тим часом, повернемося до нашої розповіді. Банкнота 1 000 шекелів, втративши усі свої нулі, 8 травня 1986 р. перетворилася на 1 новий шекель, зберігши зображення Маймоніда. А 19 серпня 1986 р. була випущена в обіг банкнота номіналом 100 нових шекелів із зображенням на ній другого президента Ізраїлю Іцхака Бен-Цві (рис. 6). Бен-Цві народився у Полтаві в 1884 р. Він навчається у хедері, потім у російській гімназії, в Київському та Стамбульському університетах. Під час погромів перших років минулого століття бере активну участь в єврейських загонах самооборони. Бен-Цві поселяється у Палестині в 1907 р. та бере участь у діяльності «Хагани», активно займається громадською та політичною роботою. Він був одним з тих, хто підписав Декларацію незалежності Ізраїлю. Бен-Цві обирається депутатом Кнесету, а в 1952 р. стає президентом країни і залишається на цій посаді до самої смерті у 1963 р. Його ім'я носять вулиці у багатьох містах Ізраїлю і заснований ним Інститут дослідження єврейських громад на Близькому Сході.

12 квітня 1988 р. була уведена в обіг банкнота номіналом 20 нових шекелів із зображенням на ній другого прем'єр-міністра Ізраїлю (1954–1955 рр.). Моше

4, 6

5

6

7

Шарета (рис. 7). Він народився в 1894 р. у Херсоні. У 1906 р. сім'я репатріюється до Палестини. Шарет поступає до тель-авівської гімназії «Герцлія» й успішно завершує своє навчання у першому її випуску. Потім навчається в університеті Константинополя. З початком Першої світової війни добровільно призивається в турецьку армію. Після закінчення Лондонської школи економіки, Шарет — на дипломатичній роботі. У роки Другої світової війни він відіграє помітну роль у створенні антифашистської Єврейської бригади, стає ініціатором засилання групи парашутистів з Палестини за лінію фронту для організації там єврейського опору. Шарет — один з авторів Декларації незалежності Ізраїлю, під нею стоїть і його підпис. Він — перший міністр закордонних справ новонародженої держави. У телеграмі, направленій міністру закордонних справ СРСР В. Молотову, Шарет висловлює «глибоку вдячність і повагу ізраїльського народу за стійку позицію, зайняту радянською делегацією в ООН на підтримку утворення незалежної і суверенної єврейської держави». (Радянський Союз першим серед всіх країн, через два дні після проголошення, визнав де-юре Державу Ізраїль.) Завдяки зусиллям Шарета, його особистій принадливості, ораторському мистецтву (він вільно володів вісьмома мовами) та вмінню переконувати опонентів, були встановлені зовнішньополітичні відносини і налагоджені зовнішньоторговельні зв'язки з багатьма країнами. У 1965 р. Моше Шарет помер і був похований у Тель-Авіві. В пам'ять про цю людину названо вулиці і бульвари. Він був не лише видатним політичним діячем, а й тонким перекладачем поезії, знавцем івриту. Одна з його книг, що вийшла вже в наші дні — переклади російської поезії на іврит.

Уведена в обіг 16 лютого 1992 р. банкнота 200 нових шекелів із зображенням на ній третього президента Ізраїлю Залмана Шазара (народився в селищі Світ Гродненської області) завершила серію нових шекелевих банкнот. Протягом 1999 р. на зміну банкнотам 20, 50, 100 і 200 нових шекелів прийшли модифіковані, що мають вертикальне розташування тих самих портретів. Усі вони виконані за допомогою комп'ютерних технологій, і, якщо скористатися збільшувальним склом, можна розгледіти, що вони складаються

з багаторазово повторюваних двох літер івритського алфавіту, які є ініціалами зображених на них діячів. А банкнота 20 нових шекелів емісії 2008 р. стала першою і поки ще єдиною ізраїльською банкнотою, виготовленою з полімерного матеріалу. Тоді ж, до 60-річчя Держави Ізраїль, обмеженим тиражем була випущена банкнота 20 шекелів з відповідним наддруком. Банкноти менших номіналів тепер замінені монетами: як звичайними, так і випущеними відносно невеликими тиражами із зображеннями Маймоніда (1 новий шекель 1987 р.), Ешколя (5 нових шекелів 1990 р.), Вейцмана (5 нових шекелів 1993 р.) і Голди Меїр (10 нових шекелів 1995 р.), а також Ротшильда (½ нового шекеля 1986 р.). Зазначимо, що вже закінчили своє ходіння і стали об'єктами пошуку нумізматів монети з портретами Герцля (10 шекелів 1984 р.), Бен-Гуріона (50 шекелів 1985 р.) і Жаботинського (100 шекелів 1985 р.).

Наприкінці минулого року голова Банку Ізраїлю Стенлі Фішер вніс на розгляд уряду пропозицію про заміну у 2012 р. існуючих банкнот новими, полімерними. Очікується, що на нових банкнотах з'являться й нові обличчя: колишніх прем'єр-міністрів Ізраїлю, лауреатів Нобелівської премії миру Менахема Бегіна (народився у Брест-Литовську) та Іцхака Рабіна (його батько народився в селі Сидоровичі Київської губернії, мати — у Могильові), а також видатної єврейської поетеси Рахель (народилася в Саратові, вирісла у Полтаві). Але, як кажуть, не буде мо квапити події...

На закінчення згадаємо знову поета Хаїма Нахмана Бялика, який прагнув стимулювати приховані сили для нового кращого життя. Він звертався до нації єврейської, але з повним правом його рядки можна віднести і до земляків-українців («Тяжко від вашого смутку...», переклад А. Кацнельсона):

*Є ще надія, не все ще пропаще.
Бог допоможе — і злиднів не буде,
будете ви, як і інші всі люди,
жити красивіше, достойніше, краще.*

* * *

Коли стаття була вже підготовлена до друку, стало відомо, що сім'я Бегіна не дала згоду на розміщення його зображення на грошах. У зв'язку з цим ізраїльський уряд 10 квітня 2011 р. прийняв рішення про те, що на всіх чотирьох банкнотах нової серії будуть надруковані портрети лише поетів чи поетес: на купюрі номіналом 20 шекелів — уже згаданої поетеси Рахель; 50 шекелів — поета Шауля Черніховського (народився в Михайлівці Мелітопольського повіту у Таврійській губернії, навчався в Одесі); 100 шекелів — поетеси Леї Гольдберг (народилася в Кенігсберзі — сьогоднішньому Калінінграді); 200 шекелів — поета Натана Альтермана (народився у Варшаві тодішньої Російської імперії, після жовтневого перевороту 1917 р. декілька років жив у Києві). Отже, полку уродженців України, зображених на грошових знаках, наступного року прибуде.

КНИЖКОВА КРАМНИЦЯ

Валерій Дуров
РОСІЙСЬКІ НАГОРОДИ XVIII — ПОЧАТКУ XX СТ.

Москва, 2003 р.
Формат 225 × 295 мм,
Тверда обкладинка, 208 с.

Книга відомого фахівця у галузі фалеристики В. А. Дурова присвячена історії російських бойових нагород з XVIII ст. по 20-і роки XX ст. Розповіді про ордени, медалі та іменну зброю супроводжуються цікавими відомостями щодо осіб ними відзначених, епізодами військових компаній та багатим ілюстративним матеріалом.

Мова — російська.

Ціна з пересиланням поштою
по Україні — 150,00 грн.

Повертаючись до надрукованого

Петро Вавринович Терещук — славетний віденський різьбяр першої половини ХХ ст. із села Вибудів на Тернопільщині

Степан Пахолко,
Ольга Мартин (Львів)

Серед когорт незаслужено забутих славетних українських художників першої половини ХХ ст., особливе місце займає наш земляк Петро Вавринович Терещук, який народився 2 вересня 1875 р. в с. Вибудів Козівського району на Тернопільщині.

Про життєвий та творчий шлях Петра Терещука майже немає ніяких публікацій у довоєнній українській періодиці чи літературі. Перша спроба витягнути з п'яти забутих П. В. Терещука була зроблена автором [1].

Автор продовжує пошук відомостей про життєвий та творчий доробок художника. Так, в селі Вибудів, на сільському цвинтарі, вдалося відшукати могили батьків художника та церкву Святої Трійці, в якій був охрещений Петро Терещук. Деякі спогади про художника повідомив родич П. Терещука — Микола Терещук, 1929 р. н., який проживає в с. Вибудів.

В Тернополі свій родовід досліджує професор Григорій Терещук — родич П. Терещука. Пошук та дослідження мистецької спадщини художника, його біографії є справою честі мистецтвознавців, істориків, краєзнавців та всіх небайдужих до здобутків українського художника із села Вибудів на Тернопільщині

Невідомим та неопублікованим в Україні залишається творчий доробок художника та його біографія. Єдиним автобіографічним джерелом про Петра Терещука та його творчий спадок є виявлена в мережі Інтернет інформація про те, що за рекомендацією місцевого поміщика із с. Вибудів, який збагнув талант юнака. П. Терещук поїхав на навчання в м. Закопане, де навчався у школі дерев'яного промислу та закінчив місцеву гімназію. З 1893 по 1899 р. навчався у школі прикладного мистецтва у Відні в студії професора Клотца. Отримавши фах скульптора, створив власну майстерню скульптури, в якій разом із віденським ливарником Ульманом Ульріхом (відомий, як один з виробників малотиражної авторської скульптури), виготовляв скульптурні композиції із дерева, слонової кістки та бронзи, навчав мистецтва різьби на слонової кістці, дереві та бронзі 12 учнів. У 1903 р. переїхав до Праги, де працював викладачем, але згодом відмовився від викладацької діяльності. У Празі одружився з чешкою, мав трьох дітей. В 1939 р. П. Терещук повернувся до Відня, де проживав за адресою Золлергассе 43 (Zollergasse 43). Після Другої світової війни скульптор займався реставрацією церков в Австрії (St. Florian, Rochuskirche) та золотого кабінету палацу Бельведер (Vienna

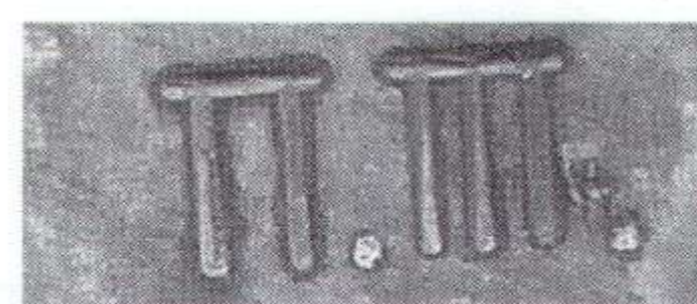
Belvedere Goldenes Zimmer). Він є автором та виконавцем іконостасу собору Пресвятої Трійці в м. Бережани. Помер у Відні в 1963 р.

Розквіт творчості Петра Терещука прийшовся на 1900–1925 рр. Діапазон його творчості надзвичайно широкий — від приватних замовлень на портретну скульптуру до кабінетної скульптури малих форм, настільних ламп, побутових предметів (письмові прибори, попільнички, декоративні вазочки, дзвінки тощо), виконаних у стилі модерн, або ар деко, часто сентиментальні, в основному це фігури жінок та дітей.

Ймовірно, що значна частина творчого доробку збереглась у віденських музеях, та в приватних збірках у багатьох країнах світу, які ще чекають на своїх дослідників.

Виявлено понад 120 витворів мистецтва роботи П. Терещука, зображення, яких подані в численних аукціонних каталогах у різних країнах світу.

Твори П. Терещука експортувались та успішно продавались в Європейських країнах та Америці. На світових антикварних ринках роботи П. Терещука ціняться досить дорого. Так, бронзова «кабінетна» скульптура у вигляді елегантної модниці середини 20-х років заввишки 28–30 см з вставкою із слонової кістки (голова та декольтована частина грудей) коштує 5–7 тис. доларів.

П. В. Терещук за роботою та зразки клейм на його скульптурі.

Роботи П. Терещука. Так звана кабінетна скульптура малих форм, виконані у стилі модерн або ар деко у 1900–1925 рр.

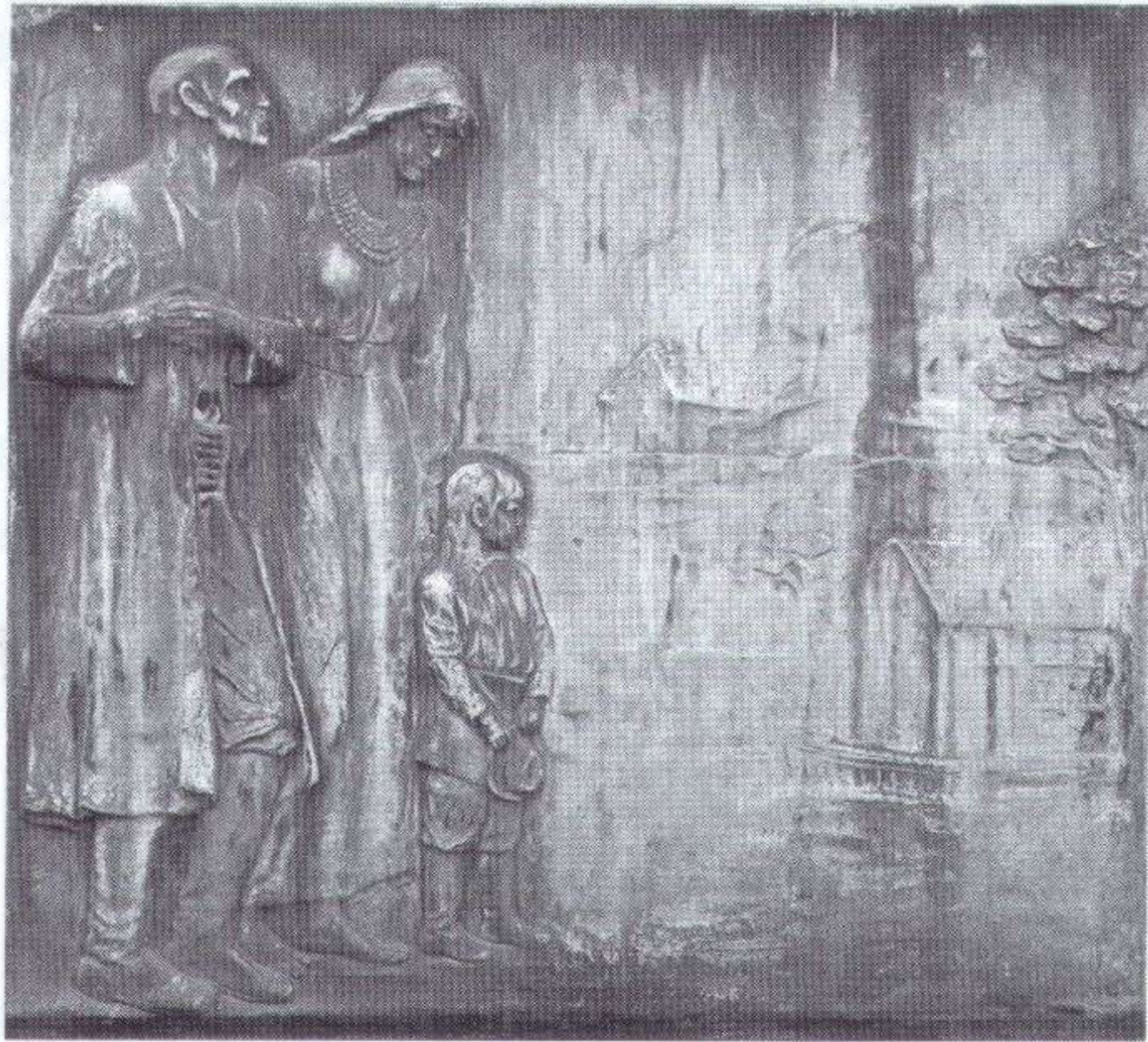
Витвори мистецтва роботи П. Терещука, зображення яких подавалися в численних аукціонних каталогах різних країн світу, експортувались та успішно продавались в європейських країнах та Америці.

Чорнильниця з двофігурною скульптурою в хризоефрантній техніці може бути куплена за 1,5 тис. доларів, ножі для паперу за 200–300 доларів, а виконані з використанням слонової кістки можуть коштувати 600–700 доларів.

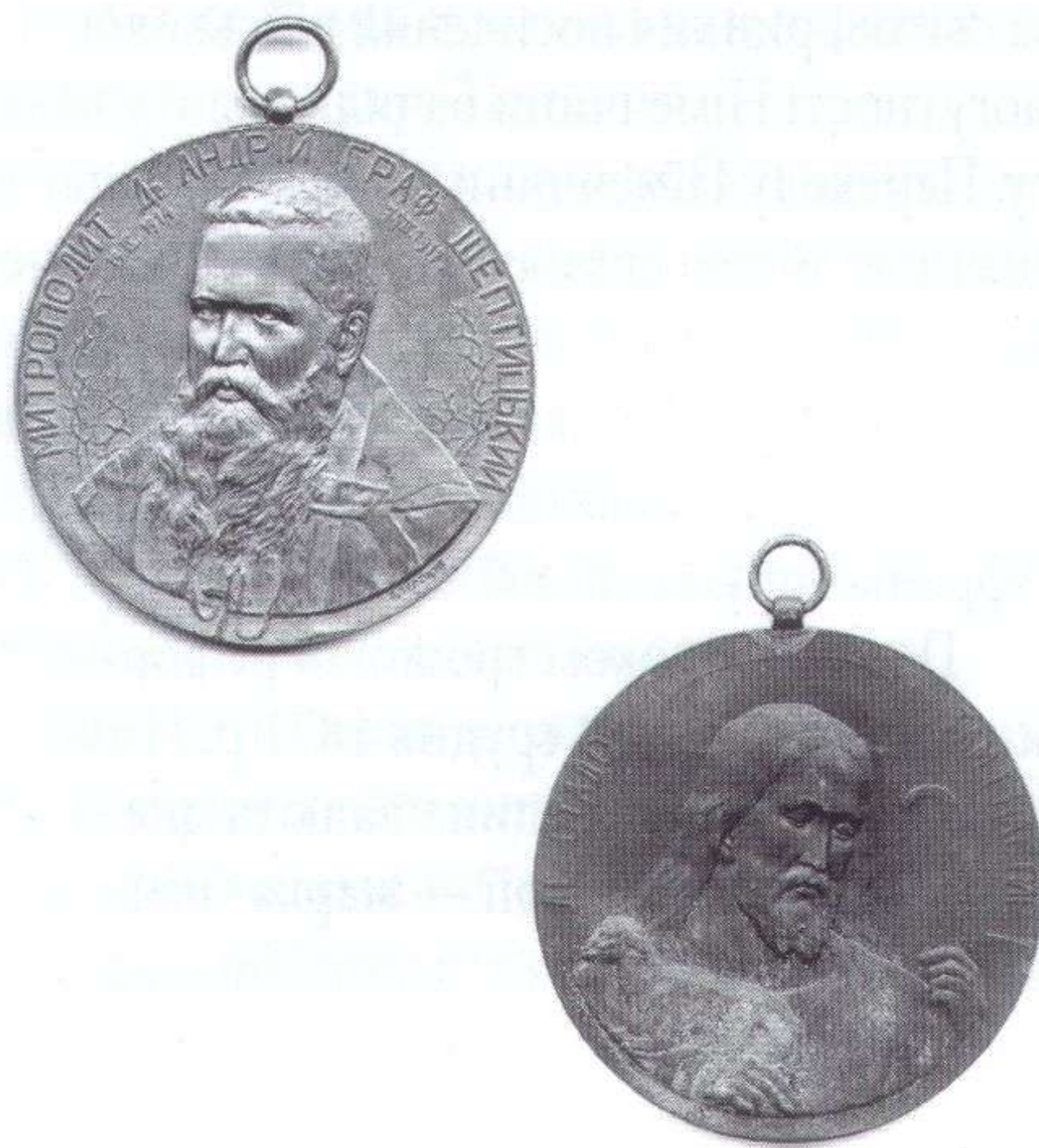
Петро Терещук також малював олійні пейзажі та жанрові картини австрійського сільського життя. Наприкінці свого життя скульптор займався художнім різьбленням по дереву, виконував барокові рами, скульптури сакрального змісту.

Всі роботи Терещука мають авторський підпис «P. Tereszczuk» та клейма ливарних майстерень. В основному це ливарні Артура Рубінштейна «Ательє сучасної бронзи» або Уламана Ульріха. Речі, відлиті П. Терещуком у власній студії, мають клеймо «Wiena Tereszczuk» [2]. А клей-

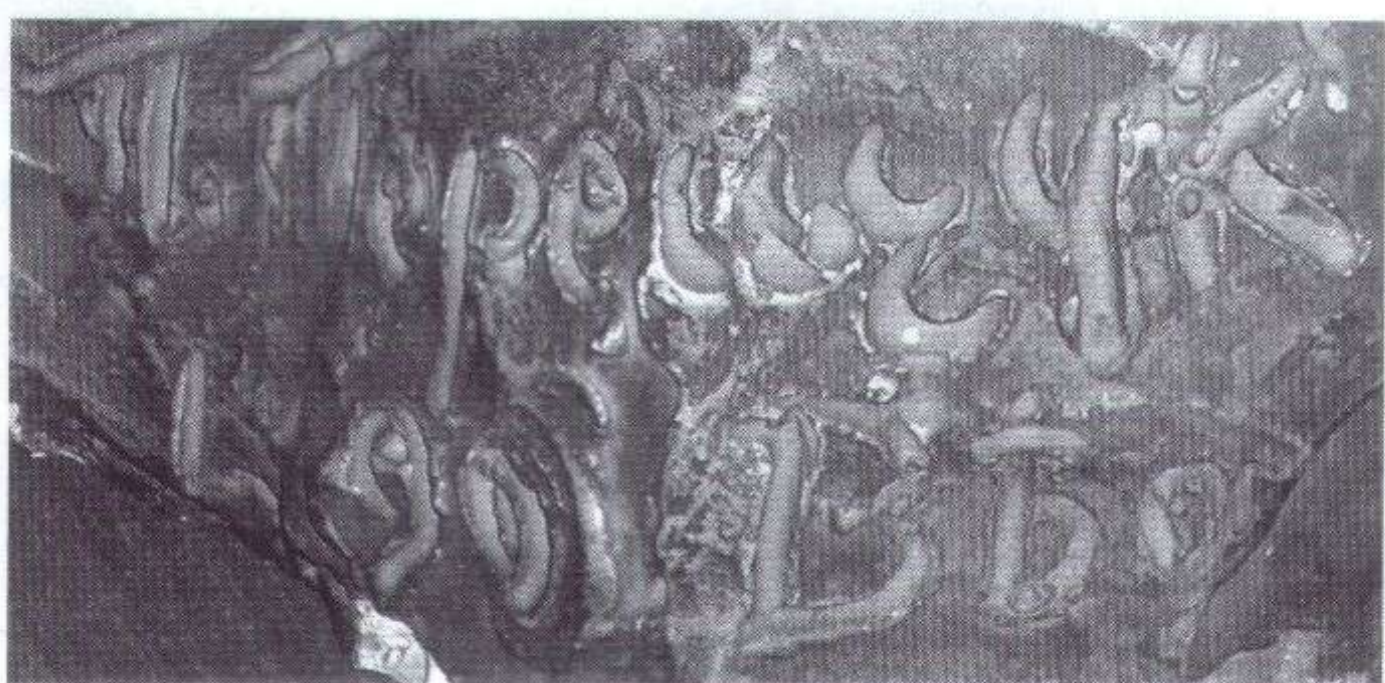

Барельєфи, виконані П. Терещуком з нагробку директора банку «Дністер» Ярослава Кулачківського (1863–1909) на Личаківському цвинтарі у Львові та загальний вигляд пам'ятка.

Родинне поховання батька, матері та родичів П. В. Терещука в с. Вибудів.

Погруддя художника М. І. Івасюка (1865–1930), роботи П. Терещука

Пам'ятна медаль з нагоди повернення митрополита Андрея Шептицького з російського полону.

Церква Різдва Христового (1851) в с. Вибудів, в якій був хрещений Петро Терещук.

ма українською мовою вдалося виявити на двох барельєфах, мистецьки виконаних Петром Терещуком для нагробку на могилі директора банку «Дністер» Ярослава Кулачківському (1863–1909), що на Личаківському цвинтарі у Львові, та на пам'ятній медалі з нагоди повернен-

ня митрополита Андрея Шептицького з російського полону.

Крім того, у приватній колекції у Львові зберігається погруддя художника Миколи Івановича Івасюка з підписом П. Терещука, виконане у 1898 р. у Відні під час їхнього навчання в Академії Мистецтв.

Список літератури

1. Повернення митрополита Андрея Шептицького з російського полону у фалеристичних пам'ятках Петра Терещука // НумізMATика і фалеристика, 2010, № 4.
2. Терещук Петро. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.artfire.com>

Золота марка Другого Рейху вступає у друге тисячоліття (монети Німеччини початку ХХ ст.)

Олександр Десятников (Черкаси)

Грошова система об'єднаної Німеччини. Німеччина протягом ХІХ ст. поступово наближалася до об'єднання в єдину державу. Нарешті, перемога Північно-німецького союзу, домінуюче становище в якому займала Пруссія, у війні із Францією 1870–1871 рр. призвела до приєднання до нього держав Південної Німеччини й проголошення 18 січня 1871 р. Німецької імперії.

Німецька імперія чи Другий Рейх, як її ще називають, була федеративною державою, що об'єднувала чотири королівства (Пруссія, Баварія, Саксонія, Вюртемберг), шість Великих герцогств (Баден, Гессен, Макленбург-Шверін, Макленбург-Штреліц, Ольденбург, Саксен-Веймар-Ейзенах), п'ять герцогств (Анхальт, Брауншвейг, Саксен-Альтенбург, Саксен-Кобург-Гота, Саксен-Майнінген), сім князівств (Вальдек і Пірмонт, Ліппе, Рьойс молодшої лінії, Рьойс старшої лінії, Шаумбург-Ліппе, Шварцбург-Зондерсхаузен, Шварцбург-Рудольштадт), три вільних міста (Бремен, Гамбург, Любек) та «Імперську землю» Ельзас-Лотарингію.

Після об'єднання правителі колишніх незалежних німецьких держав зберегли свою владу й підкорялися лише імператорові. Згідно конституції, імператором (кайзером) був прусський король з династії Гогенцоллернів. Початок ХХ ст. Німеччина зустріла на чолі із монархом Вільгельмом ІІ, який успадкував престол 15 червня 1888 р.

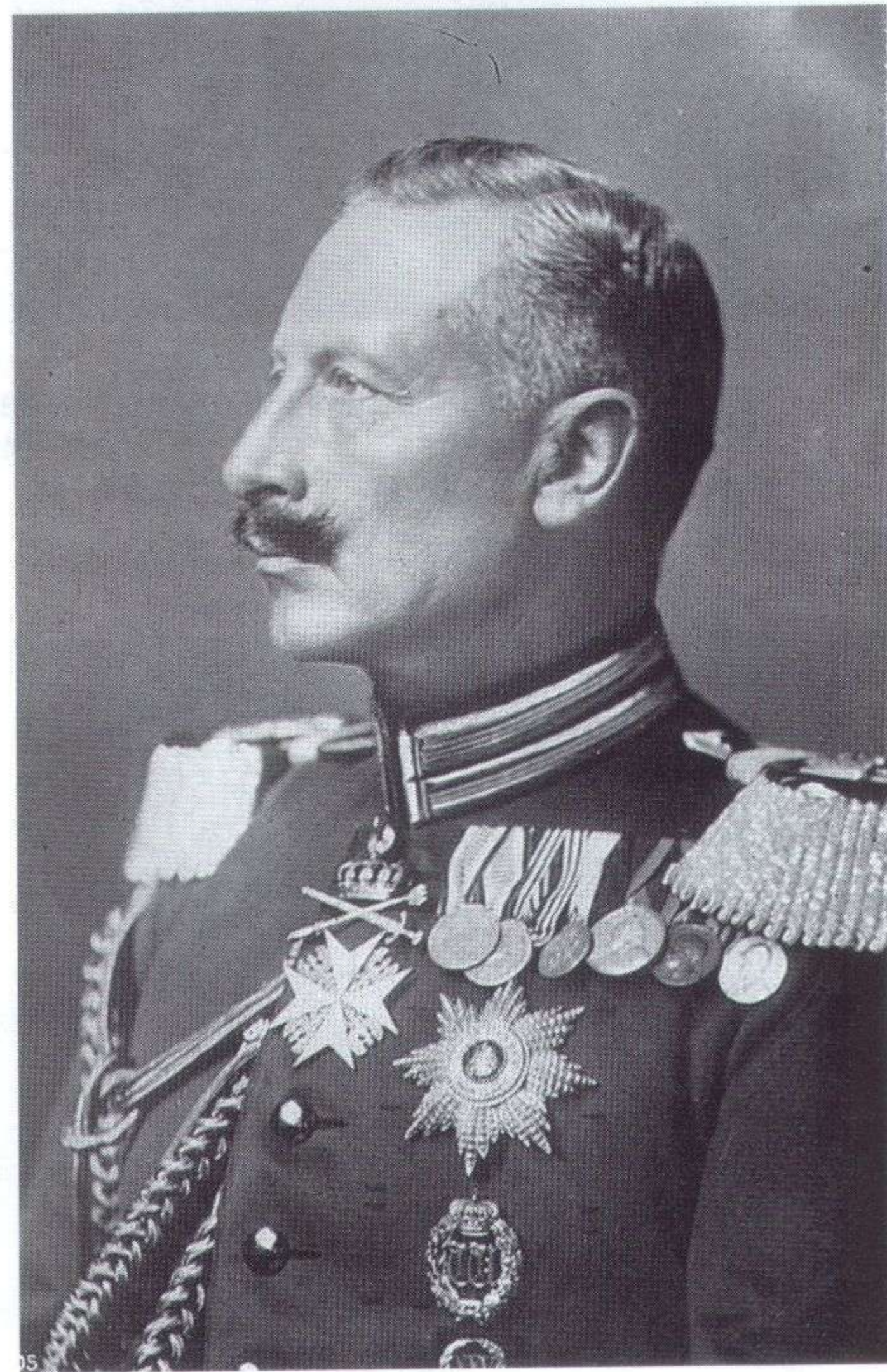
До об'єднання німецькі держави користувалися власними грошовими одиницями. Вони переважно базувалися на срібному монометалізмі, за виключенням Бременської системи, основою якої був золотий талер. Слід зазначити, що, незважаючи на політичну роз'єднаність, спроби об'єднати економічні інтереси німецьких держав здійснювалися. Так, у 1857 р. для спрощення торговельних операцій було створено монетний союз, який встановив єдиний талер із вмістом срібла 16,6670 г — так званий союзний талер чи

ферайнсталер (Vereinstaler), що поділявся на 30 зільбергрошенів чи 360 пфенігів. Він об'єднав монетні системи більшості південно- та північно-німецьких держав.

У результаті ліквідації політичної роздрібності, у Німеччині швидшими, ніж у інших європейських країнах, почали розвиватися капіталістичні відносини. Німецька буржуазія і прусські мілітаристські кола засобом боротьби за світові ринки і посилення військової могутності Німеччини бачили золоту валюту. Переходу Німеччини до золотої валюти значною мірою сприяло й накопичення нею крупного золотого запасу за рахунок отримання контрибуції на суму 5 млрд франків, отриманої від Франції внаслідок поразки у франко-прусській війні 1870–1871 рр.

Першим кроком грошової реформи став закон від 4 грудня 1871 р. Ним запроваджувалася єдина валюта для усієї Німецької імперії — марка (нім. Mark). Ця назва була традиційною вагою, а потім грошово-лічильною одиницею у Німеччині, що вживалася з періоду Середньовіччя. Золотий вміст марки визначено у 0,358423 г чистого золота. Слід зазначити, що поняття «золота марка» отримало широкий вжиток після 1914 р. для уникнення плутанини із знеціненою інфляцією маркою. Особливого поширення термін отримав в період Веймарської республіки (1918–1934 рр.).

Грошова реформа, крім запровадження золотого монометалізму в Німеччині, мала також за мету уніфікувати валютні системи німецьких держав. Так, ферайнсталер, що його використовували більшість держав, було прирівняно до 3 марок. Південна Німеччина в якості стандарту грошової лічби використовувала гульден, який дорівнював $\frac{4}{7}$ ферайнсталера і, отже, прирівнювався до 1,71 ($\frac{15}{7}$) марки у новій валюті. Бременський талер, що базувався на золотому стандарті, обмінювався на марку у співвідношенні 1 талер: 3,32 ($\frac{39}{28}$) марки. Гамбург ви-

Вільгельм ІІ (повне ім'я — Фрідріх Вільгельм Віктор Альберт Пруський) (1859–1941), імператор Німеччини і король Пруссії з 15 червня 1888 р. по 9 листопада 1918 р. За його правління Німеччина посилювалася як світова промислова, військова та колоніальна держава, проте поразка у Першій світовій війні зруйнувала імперію.

користувався власну марку до 1873 р., коли вона була замінена німецькою маркою у співвідношенні 1 гамбургська марка: 1,2 німецької марки. Попередні срібні монети німецьких держав залишалися в обігу, проте подальше їх карбування було заборонено. Слід зазначити, що у 1872 р. Макленбург-Штреліц та Макленбург-Шверін випустили в обіг власні мідні монети в 1, 2 і 5 пфенігів. Незважаючи на протиріччя із положенням

M *z*

Символи для позначення марки та пфеніга

про уніфікацію монет імперії, вони були допущені до обігу у цих державах, проте все-таки на початку 1878 р. втратили силу законного платіжного засобу.

У 1871 р. у Німеччині запроваджувалася прогресивна, як свідчить світовий досвід, десяткова система грошової лічби. Марка поділялася на 100 пфенігів (нім. Pfennig). Назва розмінної монети була для Німеччини історичною: пфеніг — німецька назва середньовічного денарія. Існує кілька версій її походження: від кельтського реп — голова; від фризського randing, що, в свою чергу походить від латинського pondus — вага; від німецького rfanne — сковорідка (через форму деяких брактеатів); від англійського rawn, німецького Pfand, скандинавського rand, що означає застава (заклад) чи знак (символ).

Нарешті, законом (монетним уставом) від 9 липня 1873 р. було запроваджено золотомонетний стандарт на базі прийнятого попереднім законом золотого вмісту марки. В обіг випускалися золоті монети, які мали силу законного платіжного засобу без будь-яких обмежень. Попередні монети німецьких держав були вилучені з обігу шляхом обміну на марки. Натомість випущено нові розмінні монети. Карбування срібла було зроблено закритим і обмежене нормою не вище 10 марок на душу населення (законом 1908 р. ця норма була збільшена до 20 марок). Платіжна сила розмінної срібної монети обмежена сумою в 20 марок, а для монет із недорогоцінного металу — в 1 марку. Проте у роздрібній торгівлі ці обмеження не практикувалися. Таким чином, у період між 4 грудня 1871 р. і 9 липня 1873 р. у Німеччині діяв біметалізм.

У 1875 р. було накладено обмеження на банки щодо випуску паперових грошових знаків, а 1 січня 1876 р. засновано Рейхсбанк, який отримав право головного емітента у Німеччині.

Монетні номінали німецької грошової системи на початку ХХ ст. У результаті грошової реформи 1871–1873 рр. ферайнсталер був прирівняний до 3 золотих марок і продовжував перебувати в обігу в якості законного платіжного засобу як 3-марочна монета, а подвійний ферайнсталер — як 6-марочна. У 1908 р. ферайнсталер було офіційно демонетизовано, натомість з'явилася нова монета номіналом 3 марки за його стандартом. Подвійний ферайнсталер вже не відновлювався, так як у 6-марочній монеті не існувало великої потреби. Окрім того, у відносно незалежній Баварії сила законного платіжного засобу до 1909 р. зберігалася за карбованими у попередні часи гелерами, що прирівнювалися до ½ пфеніга.

Грошовою реформою 1871–1873 рр. у грошовий обіг Німеччини вводилися золоті монети, що карбувалися із золота 900-ї проби за стандартом 2790 марок = 1 кг золота. До випуску передбачено монети номіналами 5 марок вагою 1,9912 г (1,7921 г чистого золота), 10 марок вагою 3,9825 г (3,5842 г чистого золота) і 20 марок вагою 7,9650 г (7,1685 г чистого золота). 5-марочна монета у ХХ ст. вже не карбувалася.

Срібні монети карбувалися у 900-ї пробі за стандартом 5 г срібла за марку. Випускалися номінали 50 пфенігів (вага 2,7778, вага чистого срібла — 2,5 г). У 1903 р. карбування цього номіналу було припинено, натомість вже у 1905 р. з'явився новий — ½ марки тієї ж ваги. 1 марка карбувалася вагою 5,5555 г (5,0 г чистого срібла). Грошова реформа передбачила випуск номіналу 2 марки (11,1111 г, 10,0 г чистого срібла). Як зазначено вище, на заміну ферайнсталеру з'явився номінал 3 марки (16,6667 г, 15 г чистого срібла). Найвищим срібним номіналом стала 5-марочна монета, що карбувала-

ся вагою 27,7778 г (25 г чистого срібла). Слід зазначити, що до 1887 р. карбувалася срібна монета номіналом 20 пфенігів. Потім дорогоцінний метал було змінено на мідно-нікелевий, проте вже 1892 р. став останнім роком її карбування. Хоча ці монети у ХХ ст. вже не карбувалися, вони залишалися в обігу — срібні 20 пфенігів демонетизовано 1 січня 1902 р., мідно-нікелеві — 1 січня 1903 р.

Після реформи 1871–1873 рр. Німеччина відмовилася від карбування монет дрібних номіналів зі срібла чи міді, перейшовши на дешевші метали. Так, 1 і 2 пфеніги карбувалися з бронзи, 5 і 10 пфенігів — з мідно-нікелевого сплаву.

У кінці 1888 р. у зв'язку із коронацією нового імператора було прийнято новий імперський герб, що мав краще відображати велич імперії. Відповідно, він з'явився і на монетах. Це так званий «великий орел» (чи орел із малим щитом) на протигагу попередньому «малому орлу» (чи орлу із великим щитом), який використовувався із 1871 р.

Монети номіналами від 1 до 10 пфенігів були випущені у стандартних проектах для усієї імперії. Монети із недорогоцінних металів — лише герб Німеччини на аверсі, а на реверсі — по центру цифра номіналу (відповідно, 1, 2, 5 чи 10), унизу півколом текст номіналу «PFENNIG», вгорі півколом легенда «DEUTSCHES REICH» («Німецька імперія») й рік карбування арабськими цифрами. Гурт усіх монет плоский

Дизайн срібних монет схожий.

На аверсі монети у 50 пфенігів, як і ½ марки, яка її змінила, зображено герб в дубовому вінку, на аверсі 1 марки — лише герб. На реверсі — номінал (відповідно «50 PFENNIG», «½ MARK» чи «1 MARK») у дубовому вінку, вгорі розміщено півколом легенду «DEUTSCHES REICH», унизу — рік карбування. Гурти монет рубчасті.

Дуб для оформлення монети є не випадковим, адже дубове листя здавна вважалося «німецьким» деревом, будучи символом безсмертя і стійкості германців. Після створення Німецької імперії у 1871 р. дубове листя почали активно використовувати в оформленні державної символіки, нагород, пам'ятників і, звичайно, у дизайні монет.

1909 р. з'явився новий номінал — 25 пфенігів, що карбувався з нікелю. Перед початком карбування існувала досить ґрунтовна дискусія щодо доречності випуску цього номіналу та щодо дизай-

Карикатурне зображення процесу запровадження золотої марки, від якої тікають франк, талер та зільбергрошен.

Імперські монети Німеччини, що карбувалися на початку ХХ ст.

Герб Німецької імперії, прийнятий 6 грудня 1888 р.: чорний орел під короною Священної Римської імперії зі щитом-гербом Пруссії на грудях (коронований орел зі скіпетром та державою у лапах, гербом династії Гогенцоллернів — щит, розсічений на чотири поля — на грудях) та пруським орденем Чорного орла на цепу.

ну монети. Було організовано навіть конкурс проектів, в якому прийняло участь 456 художників. В результаті нова 25-пфенігова монета отримала досить вишуканий дизайн, виконаний у популярному на той час стилі модерн — гербу у коловій легенді «DEUTSCHES REICH [рік карбування]» на аверсі й номінал «25 PFENNIG» у 2 рядки у вінку з колосся. Гурт плоский. Стиль модерн чи югенд-стиль, як його називали у Німеччині, надав монеті особливості в порівнянні із іншими номіналами завдяки відмові художника від прямих ліній та кутів на користь більш плавних, вигнутих ліній малюнків.

Проте, не зважаючи на привабливий зовнішній вигляд, 25-пфенігова монета загалом не була популярною серед населення й постійно поверталася до державних кас. В результаті з 1913 р. було прийнято рішення надалі монету не карбувати. Тим більш що нікель був нагально потрібен

для військової промисловості. Протягом ХХ ст. 1 пфеніг описаного типу карбувався у 1890–1916 рр., 2 пфеніги — 1904–1908, 1910–1916, 5 пфенігів — у 1890–1915 рр., 10 пфенігів — у 1890–1894, 1896–1916 рр., 25 пфенігів — у 1909–1912 рр., 50 пфенігів — у 1898, 1900–1903 рр., ½ марки — у 1905–1909, 1911–1919 рр., 1 марка — 1891–1894, 1896, 1898–1916 рр.

Після запровадження марки та пфеніга нові монети ще певний час називали старими назвами. Так, 5 пфенігів у Берліні називали «зехсер», тобто «шостак» (нім. Sechser), оскільки монета відповідала при обміні 6 пруським зільбергрошонам. Оскільки нові 10 пфенігів дорівнювали після реформи зільбергрошену північнонімецьких держав, то й цю монету певний час називали «грошен» (нім. Groschen). 10 марок називали «крона» (нім. Krone) за назвою золотої монети попереднього періоду. 20 марок, відповідно, продовжували називати «подвійною кроною» (нім. Doppelkrone). І, звичайно, 3 марки — традиційно талером (нім. Taler). Остання назва продовжувала вживатися навіть у 1930-х роках.

Окремі номінали мали різний період законного обігу, доки не були

демонетизовані: 1 і 2 пфеніги — 1 березня 1942 р., 5 і 10 пфенігів — 11 жовтня 1924 р., 25 пфенігів — 1 жовтня 1918 р., 50 пфенігів — 1 жовтня 1908 р., ½ марки та 1 марка — 20 квітня 1920 р.

Особливістю монетного карбування Німеччини 1871–1918 рр. було те, що окремі держави у її складі зберегли право карбувати власні монети номіналами вище 1 марки за імперською стопою. Закон від 9 липня 1873 р. дозволяв карбувати срібні монети номіналами 2 марки і 5 марок та золоті номіналами 5, 10 і 20 марок. Починаючи із 1908 р. почалося карбування також 3-марочної монети на заміну ферайнсталеру, що вилучався. Подібно до імперських срібних монет, нові номінали карбувалися відповідно зі срібла чи золота 900-ї проби.

Обов'язковою умовою емісії було зображення на аверсі монети портрета виключно правителя держави-емітента чи герба вільного міста, а реверс обов'язково мав бути однотипним для всіх — герб імперії та легенда «DEUTSCHES REICH». Дозвіл на стилістичну зміну імперського герба на монетах було видано у 1909 р. Проте нею скористалися при випуску ювілейних монет лише по одному разу Макленбург-Шверін, Саксен-Веймар-

Метрологічні характеристики монет Німеччини початку ХХ ст.

Номінал	Метал	Вага, г	Діаметр, мм
1 пфеніг	бронза (95 % мідь, 4 % олово, 1 % цинк)	2,000	17,50
2 пфеніга	бронза (95 % мідь, 4 % олово, 1 % цинк)	3,333	20,00
5 пфенігів	мідно-нікелевий сплав (75 % мідь, 25 % нікель)	2,500	18,00
10 пфенігів	мідно-нікелевий сплав (75 % мідь, 25 % нікель)	4,000	21,00
25 пфенігів	нікель (100 %)	4,000	23,00
50 пфенігів *	срібло, 900 проба (90 % срібло, 10 % мідь)	2,778	20,00
½ марки *	срібло, 900 проба (90 % срібло, 10 % мідь)	2,778	20,00
1 марка *	срібло, 900 проба (90 % срібло, 10 % мідь)	2,556	24,00
2 марки **	срібло, 900 проба (90 % срібло, 10 % мідь)	11,111	28,00
3 марки **	срібло, 900 проба (90 % срібло, 10 % мідь)	16,667	33,00
5 марок **	срібло, 900 проба (90 % срібло, 10 % мідь)	27,778	38,00
10 марок **	золото, 900 проба (90 % золото, 10 % мідь)	3,982	19,50
20 марок **	золото, 900 проба (90 % золото, 10 % мідь)	7,965	22,50

* 50 пфенігів карбувалися до 1903 р., починаючи із 1905 р. — ½ марки.

** Карбувалися виключно окремими німецькими державами.

Ейзенах та чотири рази Пруссія. Також на ювілейних монетах поруч із портретом правителя зображувалася його дружина, особа, із якою була пов'язана історична подія, монументи, історичні сцени. Проте загалом більшість монет німецьких держав початку ХХ ст. однотипні за оформленням — портрет правителя чи герб вільного міста на аверсі й імперський герб на реверсі.

Монетні двори. Більшість монетних дворів, що функціонували у самостійних державах на території Німеччини, при створенні Німецької імперії були збережені. Але у 1878 р. закритися монетний двір у Ганновері, у 1879 р. — у Франкфурті-на-Майні, у 1882 р. — у Дармштадті і 1886 р. — у Дрездені. На початок ХХ ст. працювали 6 монетних дворів у містах Берлін (Пруссія), Мюнхен (Баварія), Штутгарт (Вюртемберг), Карлсруе (Баден), Гамбург, а також Мюльденхюттен (Саксонія, відкритий у 1887 р.).

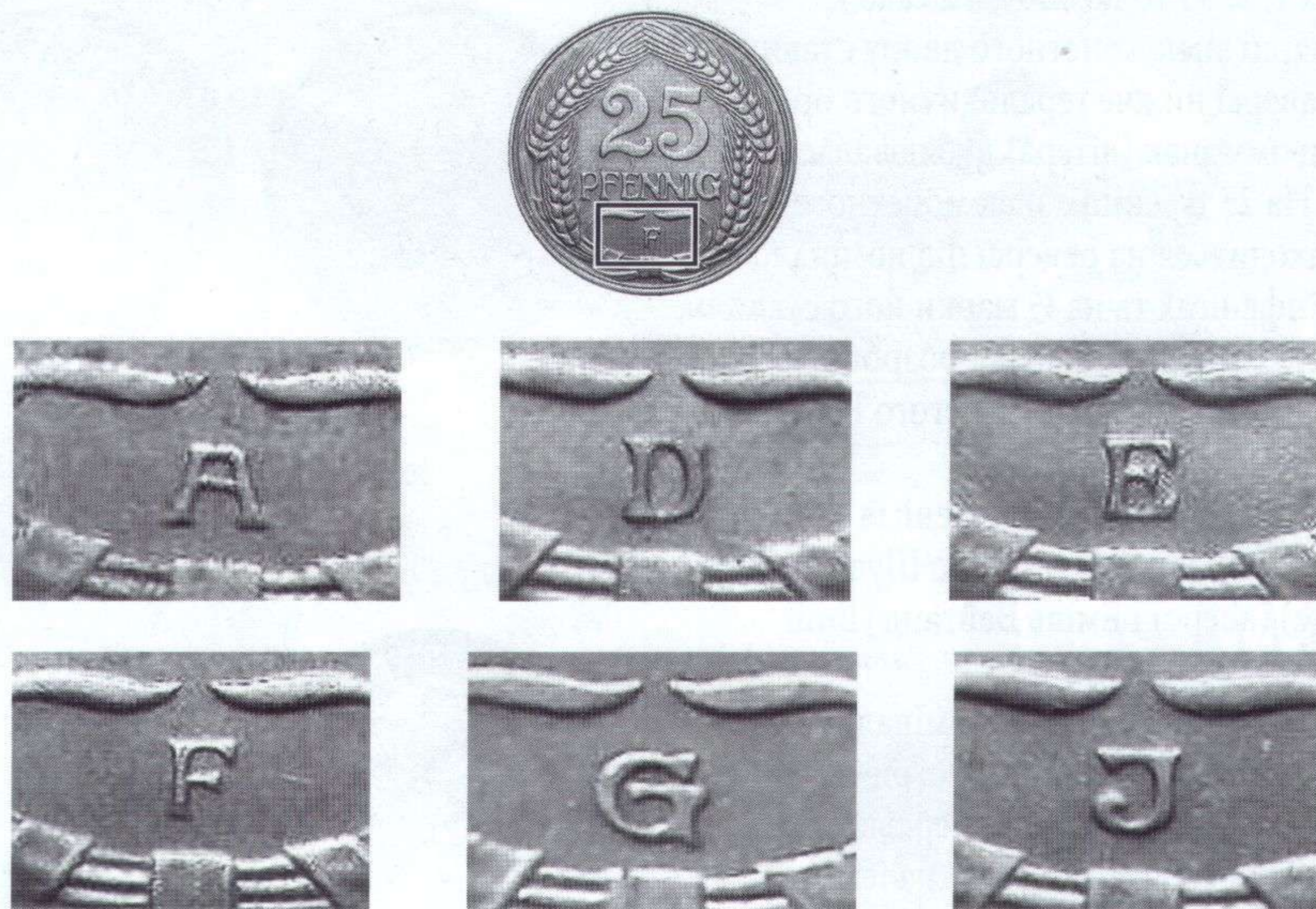
Основним монетним двором об'єднаної Німеччини став Берлінський, який мав найбільші виробничі потужності. Перша писемна згадка про нього датується 4 квітня 1280 р. Після об'єднання Німеччини тиражі монет, карбованих у Берліні, як правило, значно перевищували тиражі монет інших монетних дворів. Так, у 1870-х рр. столичний монетний двір карбував 55 % від загальної кількості монет Німецької імперії. При цьому його продуктивність становила 60–70 монет на хвилину або 750 тис. монет на добу. На Берлінському монетному дворі розміщували свої замовлення майже усі німецькі держави. Виключення складали ті держави, у яких залишилися власні монетні двори — Баден, Баварія, Гамбург, Саксонія і Вюртемберг. Крім того, у Мюнхені карбував свої монети Саксен-Майнінген, а у Гамбургу — Бремен.

У якості позначень німецькі монетні двори використовували літери латинського алфавіту. Ті, що працювали на початку ХХ ст., мали наступні позначення: «А» — Берлін, «D» — Мюнхен, «Е» — Мюльденхюттен, «F» — Штутгарт, «G» — Карлсруе, «J» — Гамбург.

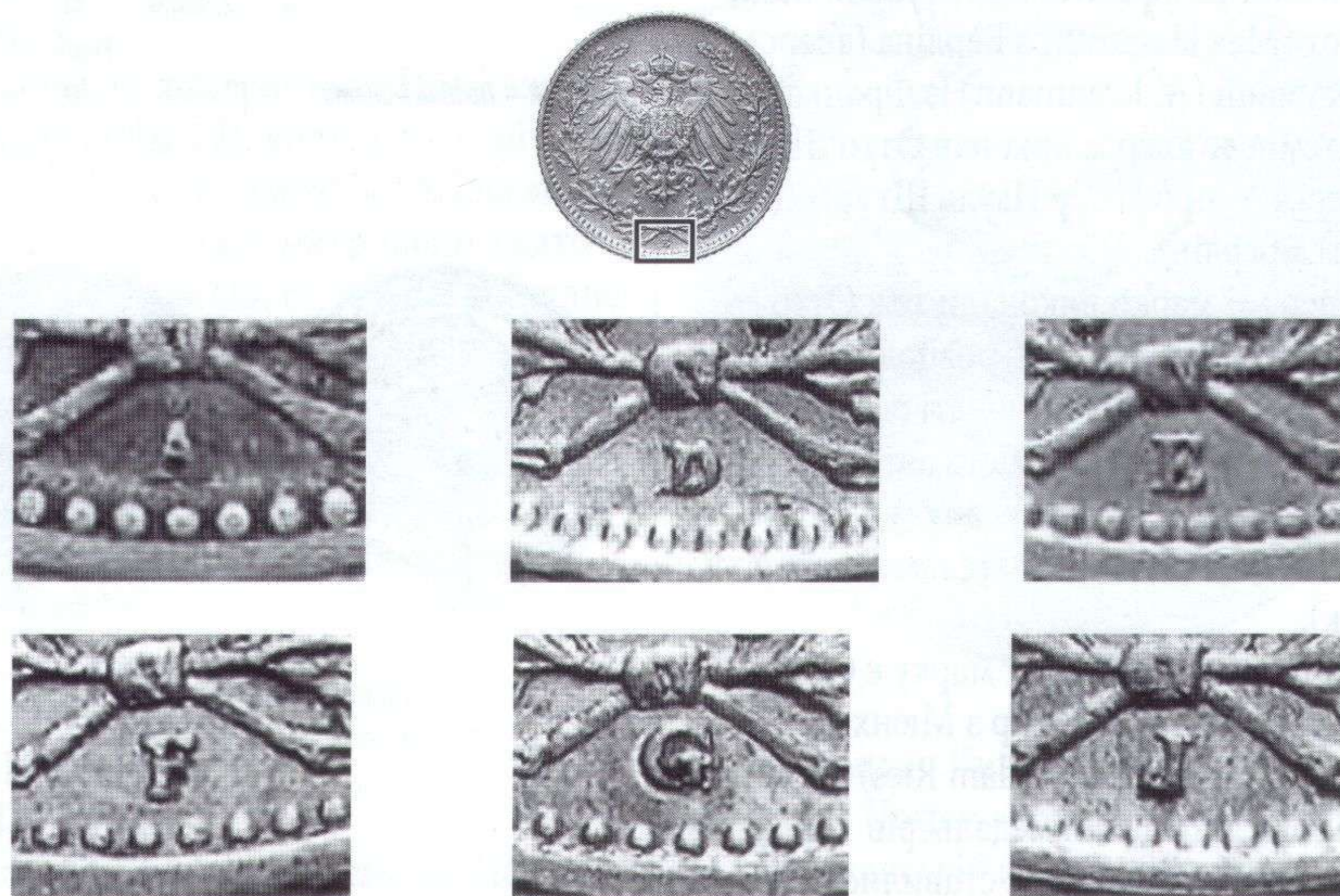
Позначення продукції окремих монетних дворів Німеччини має власну історичну традицію. У 1750 р. Фрідріх Великий звелів, щоб монетний двір його столиці Берліна використовував надалі для позначення своїх монет першу літеру алфавіту — «А». Ще два пруські монетні

Розташування знака монетного двору на 1 пфенігу, 2 пфенігах, 5 пфенігах, 10 пфенігах та 1 марці: «А» — Берлін, «D» — Мюнхен, «Е» — Мюльденхюттен, «F» — Штутгарт, «G» — Карлсруе, «J» — Гамбург.

Розташування знака монетного двору на 25 пфенігах: «А» — Берлін, «D» — Мюнхен, «Е» — Мюльденхюттен, «F» — Штутгарт, «G» — Карлсруе, «J» — Гамбург.

Розташування знака монетного двору на 50 пфенігах та 1/2 марки: «А» — Берлін, «D» — Мюнхен, «Е» — Мюльденхюттен, «F» — Штутгарт, «G» — Карлсруе, «J» — Гамбург.

двори отримали знаки «В» — Ганновер, та «С» — Франкфурт-на-Майні. Коли Німеччина об'єдналася, 7 грудня 1871 р. бундесрат постановив, що монетні двори використовуватимуть знаки за алфавітом, відповідно до списку держав у 6-ї статті конституції. Тому баварському Мюнхену дістався знак «D», саксонському Дрездену — «E» (пізніше цей знак успадкував монетний двір Мюльденхюттена), вюртемберзькому Штутгарту — «F», баденському Карлсруе — «G», гессенському Дармштадту — «H». Гамбург мав позначати, відповідно до алфавіту, свої монети літерою «I», проте, він міг бути візуально легко сплутаний із цифрою «1». Тому знаком гамбурзьких монет стала наступна літера алфавіту — «J».

На 1, 2, 5 і 10 пфенігах, а також на 1 марці знак монетного двору ставився на аверсі нижче геральдичного орла. При цьому знак (літера) дублювалася двічі. На 25 пфенігах знак монетного двору знаходиться на реверсі під номіналом. На 50 пфенігах та на ½ марки його ставили на аверсі нижче вінка. Над розробкою дизайну штемпелів монет Другого Рейху працювали німецькі майстри.

Авторами 1, 2, 5 і 10 пфенігів є берлінські медальєри Отто Шульц (Otto Schultz) (аверс) і Еміль Вейганд (Emil Weigand) (реверс).

Над аверсом монети номіналом 50 пфенігів працювали майстри Отто Шульц, який є автором імперського герба, та Еміль Вейганд, якому належить авторство вінка. Реверс підготував відомий берлінський медальєр Фрідріх Вільгельм Кюльріх (Friedrich Wilhelm Kullrich).

Дизайн 25 пфенігів підготували Макс Газерот (Max Haseroth) з Берліна (аверс) та А. Крауманн (A. Kraumann) із Франкфурта. Штемпель аверса виконав Отто Шульц, а реверса — професор Пауль Штурм (Paul Sturm) з Берліна.

Аверс ½ марки виконали теж Отто Шульц та Еміль Вейганд, розподіливши так само, як і у попередній монеті роботу над гербом та вінком. Натомість авторство реверса належить Отто Шульцу (виконав номінал) та Фрідріху Вільгельму Кюльріху (вінок).

Авторами монети у 1 марку є Отто Шульц (аверс) та майстер з Мюнхена Йоганн Адам Різ (Johann Adam Ries) (реверс).

Підписи чи знаки медальєрів на німецьких монетах не ставилися.

Кайзеррейх 1871–1918 рр.

Рік Тираж Якість / Ціна

2 марки

Ø 28,0 мм. Срібло 900-ї проби, 11,111 г.
Rv: DEUTSCHES REICH / ZWEI MARK
Гурт рифлений

Герцогство Анхальт

Av: FRIEDRICH – HERZOG V. ANHALT
1876 A 200.000 Fine 950,0 XF 4.500,0

Av: FRIEDRICH HERZOG VON ANHALT
1896 A 50.000 Fine 2.500,0 XF 8.500,0
Proof 8.500,0
1901 A Пробна монета XF RARE

Av: FRIEDRICH II HERZOG VON ANHALT
1904 A 50.000 Fine 2.000,0 XF 4.000,0
150 Proof RARE

Рік Тираж Якість / Ціна

Велике герцогство Баден

Av: FRIEDRICH GROSHERTZOG VON BADEN
1876 G 1.739.038 Fine 450,0 XF 2.000,0
1877 G 763.927 Fine 500,0 XF 2.250,0
1880 G 74.000 Fine 700,0 XF 3.500,0
1883 G 45.493 Fine 700,0 XF 3.500,0
1888 G 75.279 Fine 700,0 XF 3.000,0

Av: FRIEDRICH GROSHERTZOG VON BADEN
1892 G 106.750 Fine 500,0 XF 3.000,0
1894 G 106.750 Fine 500,0 XF 3.000,0
1896 G 213.520 Fine 350,0 XF 2.500,0
1898 G 87.442 Fine 750,0 XF 5.000,0
1899 G 327.061 Fine 350,0 XF 2.000,0
1900 G 222.219 Fine 350,0 XF 2.000,0
1901 G 451.322 Fine 350,0 XF 1.750,0
1902 G 5.368 Fine 5.000,0 XF 15.000,0

На честь 50-річчя правління герцога Фрідріха I
Av: FRIEDRICH GROSHERTZOG VON BADEN / 1852–1902
1902 G 375.018 Fine 250,0 XF 500,0

Рік Тираж Якість / Ціна

Av: FRIEDRICH GROSHERTZOG VON BADEN

1902 G	198.250	Fine	500,0	XF	1.500,0
1903 G	493.989	Fine	350,0	XF	1.000,0
1904 G	1.121.754	Fine	300,0	XF	750,0
1905 G	609.835	Fine	400,0	XF	1.000,0
1906 G	107.549	Fine	750,0	XF	2.000,0
	30			Proof	RARE
1907 G	913.024	Fine	300,0	XF	750,0

На честь Золотого весілля Фрідріха I

Av: FRIEDRICH UND LUISE VON BADEN

1906 G	350.000	Fine	300,0	XF	650,0
--------	---------	------	-------	----	-------

На смерть герцога Фрідріха I

Av: FRIEDRICH GROSHERTZOG VON BADEN / ★ 1826 + 1907

1907 G	350.002	Fine	350,0	XF	850,0
--------	---------	------	-------	----	-------

Av: FRIEDRICH II GROSHERTZOG VON BADEN

1911 G	77.000	Fine	2.500,0	XF	3.500,0
1913 G	289.690	Fine	2.000,0	XF	3.000,0

Рік Тираж Якість / Ціна

Королівство Баварія

Av: LUDWIG II – KOENIG V. BAYERN

1876 D	5.370.139	Fine	350,0	XF	750,0
1877 D	1.511.500	Fine	350,0	XF	750,0
1880 D	168.974	Fine	750,0	XF	1.750,0
1883 D	104.217	Fine	850,0	XF	2.250,0

Rv: Орел більшого розміру

1876 D	Пробна монета			XF	RARE
--------	---------------	--	--	----	------

Av: OTTO KOENIG VON BAYERN

1888 D	172.368	Fine	2.500,0	XF	6.000,0
--------	---------	------	---------	----	---------

Av: OTTO KOENIG VON BAYERN

1891 D	246.050	Fine	350,0	XF	750,0
1893 D	246.050	Fine	350,0	XF	750,0
1896 D	492.131	Fine	350,0	XF	750,0
1898 D	201.476	Fine	350,0	XF	750,0
1899 D	753.396	Fine	350,0	XF	750,0
1900 D	722.482	Fine	350,0	XF	750,0
1901 D	809.064	Fine	350,0	XF	750,0
1902 D	1.320.781	Fine	350,0	XF	750,0
1903 D	1.406.067	Fine	350,0	XF	750,0
1904 D	2.320.238	Fine	350,0	XF	750,0
1905 D	1.406.100	Fine	350,0	XF	750,0
1906 D	1.054.500	Fine	350,0	XF	750,0
1907 D	2.106.712	Fine	350,0	XF	750,0
1908 D	632.700	Fine	350,0	XF	750,0
1912 D	213.652	Fine	350,0	XF	750,0
1913 D	97.698	Fine	350,0	XF	750,0

Всі роки Proof RARE

Рік Тираж Якість / Ціна

На смерть принца-регента Леопольда

Av: LVIPOLD PRINZ – REGENT V. BAYERN / 1821. 12 MAERZ. 1911					
1911 D	640.000	Fine	300,0	XF	650,0

Av: LUDVIG III KOENIG VON BAYERN

1914 D	573.533	Fine	650,0	XF	1.250,0
--------	---------	------	-------	----	---------

Вільне місто Бремен

Av: FREIE . HANSESTADT . BREMEN

1904 J	100.000	Fine	500,0	XF	1.000,0
	200			Proof	RARE
1905 J	Пробна монета			XF	RARE

Рік Тираж Якість / Ціна

Королівство Вюртемберг

Av: KARL KOENIG VON WUERTTEMBERG

1876 F	1.555.014	Fine	450,0	XF	5.000,0
1877 F	1.106.763	Fine	450,0	XF	5.000,0
1880 F	128.943	Fine	550,0	XF	7.500,0
1883 F	73.872	Fine	550,0	XF	7.500,0
1888 F	123.140	Fine	550,0	XF	5.500,0

Av: WILHELM II KOENIG VON WUERTTEMBERG

1892 F	177.000	Fine	350,0	XF	1.000,0
1893 F	174.055	Fine	350,0	XF	1.000,0
1896 F	351.031	Fine	350,0	XF	750,0
1898 F	144.001	Fine	350,0	XF	1.250,0
1899 F	537.571	Fine	300,0	XF	550,0
1900 F	515.885	Fine	300,0	XF	550,0
1901 F	591.927	Fine	300,0	XF	550,0
1902 F	815.620	Fine	300,0	XF	450,0
1903 F	811.383	Fine	300,0	XF	450,0
1904 F	1.988.177	Fine	300,0	XF	450,0
1905 F	250.486	Fine	300,0	XF	450,0
1906 F	1.504.620	Fine	300,0	XF	450,0
	200			Proof	RARE
1907 F	1.504.497	Fine	300,0	XF	450,0
1908 F	451.370	Fine	300,0	XF	450,0
1912 F	251.224	Fine	300,0	XF	500,0
1913 F	225.675	Fine	300,0	XF	500,0
1914 F	317.854	Fine	300,0	XF	500,0

Рік Тираж Якість / Ціна

Вільне місто Гамбург

Av: FREIE UND HANSESTADT HAMBURG

1876 J	3.961.933	Fine	350,0	XF	2.000,0
1877 J	499.631	Fine	350,0	XF	2.000,0
1878 J	349.578	Fine	350,0	XF	2.000,0
1880 J	98.936	Fine	500,0	XF	3.500,0
1883 J	60.446	Fine	500,0	XF	3.500,0
1888 J	99.820	Fine	500,0	XF	3.500,0

Av: FREIE UND HANSESTADT HAMBURG

1892 J	140.975	Fine	350,0	XF	1.000,0
1893 J	145.800	Fine	350,0	XF	1.000,0
1896 J	286.434	Fine	350,0	XF	1.000,0
1898 J	117.843	Fine	350,0	XF	1.000,0
1899 J	286.360	Fine	350,0	XF	1.000,0
1900 J	576.669	Fine	300,0	XF	750,0
1901 J	482.408	Fine	300,0	XF	750,0
1902 J	778.880	Fine	300,0	XF	750,0
1903 J	817.215	Fine	300,0	XF	750,0
1904 J	1.247.905	Fine	300,0	XF	750,0
1905 J	204.465	Fine	300,0	XF	750,0
1906 J	1.224.910	Fine	300,0	XF	750,0
1907 J	1.225.503	Fine	300,0	XF	750,0
1908 J	367.750	Fine	300,0	XF	750,0
1911 J	204.250	Fine	300,0	XF	750,0
1912 J	78.500	Fine	300,0	XF	750,0
1913 J	105.325	Fine	300,0	XF	750,0
1914 J	327.758	Fine	300,0	XF	750,0

Рік Тираж Якість / Ціна

Велике герцогство Гессен

Av: LUDWIG III GROSHERZOG VON HESSEN

1876 H	202.108	Fine	750,0	XF	3.000,0
1877 H	202.108	Fine	750,0	XF	3.000,0

Av: LUDWIG IV GROSHERZOG VON HESSEN

1888 A	22.350	Fine	7.500,0	XF	15.000,0
	500			Proof	RARE

Av: LUDWIG IV GROSHERZOG VON HESSEN

1891 A	62.650	Fine	3.500,0	XF	10.000,0
--------	--------	------	---------	----	----------

Av: ERNST LUDWIG GROSHERZOG VON HESSEN

1895 A	53.700	Fine	2.500,0	XF	7.500,0
1896 A	8.900	Fine	7.500,0	XF	15.000,0
	200			Proof	RARE
1898 A	33.950	Fine	2.500,0	XF	7.500,0
	360			Proof	RARE
1899 A	53.700	Fine	7.500,0	XF	15.000,0
	128			Proof	RARE
1900 A	8.950	Fine	2.500,0	XF	7.500,0
	200			Proof	RARE

Не забудьте передплатити на друге півріччя журнал «НумізMATИКА і фалерИСТИКА»

передплатний індекс **48409**
у Каталозі періодичних видань України, II півріччя (стор. 130).

Рік Тираж Якість / Ціна

На честь 400-річчя з дня народження Фрідріха Великодушного
Av: PHILIPP. LANDGRAF. Z. HESSEN. UERNST. LUDWIG. GROSHERZOG. V. HESSEN. U. B. R. / .1504.1904. /
VERBUM. DNI. MAVET. – IN. AETERNUM. – 13. NOV.

1904 A	100.000	Fine	350,0	XF	950,0
	2.250			Proof	RARE

Князівство Ліппе

Av: LEOPOLD IV FÜRST ZUR LIPPE

1906 A	20.000	Fine	2.000,0	XF	3.000,0
	1.100			Proof	RARE

Вільне місто Любек

Av: FREIE UND HANSESTADT LÜBECK

1901 A	25.000	Fine	1.500,0	XF	2.500,0
	250			Proof	RARE

Рік Тираж Якість / Ціна

Av: FREIE UND HANSESTADT LÜBECK

1904 A	25.000	Fine	750,0	XF	1.500,0
	200			Proof	RARE
1905 A	25.000	Fine	750,0	XF	1.500,0
	178			Proof	RARE
1906 A	25.000	Fine	750,0	XF	1.500,0
	200			Proof	RARE
1907 A	25.000	Fine	750,0	XF	1.500,0
1911 A	25.000	Fine	750,0	XF	1.500,0
1912 A	25.000	Fine	750,0	XF	1.500,0

Велике герцогство Мекленбург-Стреліц

Av: FRIEDRICH WILH. V. G. G. GROSSH. V. MEKLENB. STREL.

1877 A	100.000	Fine	1.000,0	XF	7.500,0
--------	---------	------	---------	----	---------

Av: ADOLF FRIEDRICH WILH. V. GROSSH. V. MEKLENBURG. STREL.

1905 A	10.000	Fine	2.500,0	XF	10.000,0
	2.500			Proof	15.000,0

Рік Тираж Якість / Ціна

Велике герцогство Мекленбург-Шверін

Av: FRIEDRICH FRANZ V. G. G. GROSSH. V. MEKLENB. SCHWER.

1876 A	300.000	Fine	1.250,0	XF	10.000,0
--------	---------	------	---------	----	----------

Av: FRIEDRICH FRANZ IV V. G. G. GROSSH. V. MEKLENB. SCHW.

1901 A	50.000	Fine	2.500,0	XF	10.000,0
	1.000			Proof	20.000,0

На честь одруження Фрідріха Франца та Олександри

Av: FRIEDRICH FRANZ ALEXANDRA GROSSHERZOG U. GROSSHERZOGIN V. MEKLENB. SCHW. / 7 VI.

1904 A	100.000	Fine	500,0	XF	1.350,0
	6.000			Proof	2.500,0

Рік Тираж Якість / Ціна

Велике герцогство Олденбург

Av: **NICOLAUS FRIEDR. PETER GR. H. V. OLDENBURG**
1891 A 100.000 Fine 2.500,0 XF 5.500,0

Av: **FRIEDRICH AUGUST GROSSHERZOG V. OLDENBURG**
1900 A 100.000 Fine 2.000,0 XF 5.500,0
1901 A 75.000 Fine 2.000,0 XF 5.500,0
260 Proof RARE

Королівство Пруссія

Av: **WILHELM DEUTSCHER KAISER KÖNIG V. PREUSSEN**

1876 A	13.367.896	Fine	300,0	XF	2.000,0
B	3.985.896	Fine	300,0	XF	2.000,0
C	5.233.403	Fine	350,0	XF	3.000,0
1877 A	3.633.572	Fine	300,0	XF	2.000,0
B	1.301.471	Fine	350,0	XF	3.000,0
C	1.306.501	Fine	350,0	XF	3.000,0
1879 A	29.260	Fine	1.000,0	XF	7.500,0
1880 A	664.715	Fine	350,0	XF	3.000,0
1883 A	164.472	Fine	350,0	XF	3.000,0
1884 A	140.168	Fine	400,0	XF	3.500,0

Рік Тираж Якість / Ціна

Av: **FRIEDRICH DEUTSCHER KAISER KÖNIG V. PREUSSEN**
1888 A 500.000 Fine 350,0 XF 800,0

Av: **WILHELM II DEUTSCHER KAISER KÖNIG V. PREUSSEN**
1888 A 140.512 Fine 2.000,0 XF 7.500,0

Av: **WILHELM II DEUTSCHER KAISER KÖNIG V. PREUSSEN**

1891 A	543.962	Fine	300,0	XF	750,0
1892 A	181.713	Fine	1.250,0	XF	3.500,0
1893 A	948.325	Fine	300,0	XF	600,0
1896 A	1.771.853	Fine	300,0	XF	600,0
1898 A	1.045.187	Fine	300,0	XF	600,0
1899 A	2.350.920	Fine	300,0	XF	600,0
1900 A	2.581.537	Fine	300,0	XF	600,0
1901 A	398.486	Fine	1.000,0	XF	3.000,0
1902 A	3.948.323	Fine	250,0	XF	350,0
1903 A	4.078.709	Fine	250,0	XF	350,0
1904 A	9.981.031	Fine	250,0	XF	350,0
1905 A	6.493.135	Fine	250,0	XF	350,0
	620			Proof	10.000,0
1906 A	4.019.250	Fine	250,0	XF	350,0
	85			Proof	RARE
1907 A	8.110.264	Fine	250,0	XF	300,0
1908 A	2.388.550	Fine	250,0	XF	300,0
1911 A	1.181.475	Fine	250,0	XF	300,0
1912 A	732.813	Fine	250,0	XF	300,0

Рік Тираж Якість / Ціна

На честь 200-річчя існування королівства Пруссія
Av: **+ FRIEDRICH. I. 1701. - WILHELM. II. 1901.**
1901 2.600.000 Fine 200,0 XF 300,0

На честь 100-річчя початку визвольної війни
проти Наполеона
Av: **DER KÖNIG RIEF UND ALLE ALLE KAMEN /
MIT GOTT. FÜR KÖNIG / UND VATERLAND / 17.03.1813**
1913 1.500.000 Fine 200,0 XF 350,0

На честь 25-річчя правління Вільгельма II
Av: **WILHELM II DEUTSCHER KAISER KÖNIG VON PREUSSEN /
1888 - 1913**

1912 A	Пробна монета			XF	RARE
1913 A	1.500.000	Fine	200,0	XF	350,0
	5.000			Proof	2.500,0

Рік Тираж Якість / Ціна

Князівство Ройсс (Грейц)

Av: HEINRICH XXII V. G. G. ALT. L. SOUV. FÜRST REUSS
1877 B 20.000 Fine 1.500,0 XF 7.500,0

Av: HEINRICH XXII V. G. G. ALT. L. SOUV. FÜRST REUSS
1892 A 10.000 Fine 1.500,0 XF 5.000,0

Av: HEINRICH XXII V. G. G. ALT. L. SOUV. FÜRST REUSS
1899 A 10.000 Fine 1.500,0 XF 3.000,0
120 Proof RARE
1901 A 10.000 Fine 1.500,0 XF 2.500,0

Князівство Ройсс (Шлейц)

Av: ERNEST XIV J. L. REG. FÜRST REUSS
1884 B 100.000 Fine 1.000,0 XF 5.000,0

Рік Тираж Якість / Ціна

Королівство Саксонія

Av: ALBERT KOENIG VON SACHSEN
1876 E 1.613.185 Fine 350,0 XF 3.500,0
1877 E 796.185 Fine 350,0 XF 3.500,0
1879 E 36.110 Fine 1.000,0 XF 7.500,0
1880 E 57.509 Fine 750,0 XF 5.000,0
1883 E 55.700 Fine 750,0 XF 5.000,0
1888 E 90.995 Fine 500,0 XF 3.600,0

Av: ALBERT KOENIG VON SACHSEN
1891 E 130.375 Fine 500,0 XF 1.500,0
1893 E 130.375 Fine 500,0 XF 1.500,0
1895 E 116.622 Fine 500,0 XF 1.500,0
1896 E 144.180 Fine 500,0 XF 1.500,0
1898 E 106.669 Fine 500,0 XF 1.500,0
1899 E 401.330 Fine 350,0 XF 1.000,0
1900 E 383.564 Fine 350,0 XF 1.000,0
1901 E 439.724 Fine 350,0 XF 900,0
1902 E 542.762 Fine 350,0 XF 900,0

На честь візиту короля Альберта на монетний двір
Av: ALBERT KOENIG VON SACHSEN
Rv: GEPRÄGT / IN GEGENWART / S. M. DES KÖNIGS / MÜNZSTÄTTE /
MULDNER HÜTTE / D.16.JULI / 1892
1892 E 1.004 XF 5.000,0
Proof 10.000,0

Рік Тираж Якість / Ціна

На смерть короля Альберта
Av: ALBERT KOENIG VON SACHSEN / ★ 1828 -- +1902
1902 E 167.625 Fine 400,0 XF 900,0
250 Proof RARE

Av: ALBERT KOENIG VON SACHSEN
1903 E 745.551 Fine 500,0 XF 1.400,0
50 Proof RARE
1904 E 1.265.533 Fine 350,0 XF 750,0

На честь візиту короля Георга на монетний двір
Av: GEORG KOENIG VON SACHSEN
Rv: GEPRÄGT / IN GEGENWÄRT / S. M. DES KÖNIGS / MÜNZSTÄTTE /
MULDNER HÜTTE / D.17.MAI / 1903
1903 E 1.004 XF 5.000,0
Proof 10.000,0

На смерть короля Георга
Av: ALBERT KOENIG VON SACHSEN / ★ 1828 -- +1902
1904 E 150.000 Fine 400,0 XF 750,0
55 Proof RARE

Рік Тираж Якість / Ціна

Av: FRIEDRICH AUGUST KÖNIG V. SACHSEN

1905 E	558.951	Fine	400,0	XF	1.000,0
	100			Proof	RARE
1906 E	558.750	Fine	400,0	XF	900,0
1907 E	1.117.519	Fine	300,0	XF	750,0
1908 E	335.658	Fine	350,0	XF	750,0
1911 E	186.250	Fine	350,0	XF	750,0
1912 E	167.625	Fine	350,0	XF	750,0
1914 E	298.000	Fine	350,0	XF	750,0

На честь візиту короля Фрідріха Августа на монетний двір

Av: FRIEDRICH AUGUST KÖNIG V. SACHSEN

Rv: ZUR / KRINNERUNG / AN DEN BESUCH / SEINER MAJESTAT DES KÖNIGS / FRIEDRICH AUGUST / AUF DER MULDER HÜTTE / AM 6.APRIL 1905

1905 E	1.000			XF	5.000,0
	200			Proof	10.000,0

На честь 500-річчя Лейпцізького університету

Av: FRIEDRICH DER STREITBARE – FRIEDRICH AUGUST /

★ 1409 UNIVERSITÄT LEIPZIG 1909 ★

1909 E	125.000	Fine	350,0	XF	850,0
	300			Proof	10.000,0

Рік Тираж Якість / Ціна

Герцогство Сакшен-Альтенбург

Av: ERNST HERZOG VON SACHSEN ALTENBURG

1901 A	50.000	Fine	1.500,0	XF	4.000,0
	500			Proof	RARE

Герцогство Сакшен-Кобург та Гота

Av: ALFRED HERZOG VON SACHSEN COBURG UND GOTHA

1895 A	15.000	Fine	3.500,0	XF	8.000,0
--------	--------	------	---------	----	---------

Av: CARL. EDUARD. HERZOG. V. SACHSEN. COBURG. U. GOTHA

1905 A	8.000	Fine	2.500,0	XF	8.500,0
	2.000			Proof	10.000,0
1911 A	100			Proof	RARE

Рік Тираж Якість / Ціна

Герцогство Сакшен-Майнінген

Av: GEORG II HERZOG V. SACHSEN-MEININGEN

1900 D	Пробна монета			XF	RARE
1901 D	20.000	Fine	1.750,0	XF	3.500,0

Av: GEORG II HERZOG V. SACHSEN-MEININGEN

1902 D	20.000	Fine	5.000,0	XF	7.500,0
--------	--------	------	---------	----	---------

Av: GEORG II HERZOG V. SACHSEN-MEININGEN

1902 D		Fine	1.500,0	XF	3.000,0
1913 D	5.000	Fine	2.000,0	XF	4.500,0

На смерть Герцога Георга II

Av: GEORG II HERZOG V. SACHSEN-MEININGEN / ★ 1826 +1914

1915 D	30.000	Fine	750,0	XF	2.000,0
--------	--------	------	-------	----	---------

Рік Тираж Якість / Ціна

Велике герцогство Саксен-Веймар-Айзенах

Av: CARL ALEXANDER GROSSHERZOG V. SACHSEN

1892 A	50.000	Fine	1.500,0	XF	4.500,0
1898 A	100.000	Fine	1.500,0	XF	4.500,0

Av: WILHELM ERNST GROSSHERZOG V. SACHSEN

1901 A	100.000	Fine	2.000,0	XF	4.500,0
--------	---------	------	---------	----	---------

На честь одруження Великого Герцога Ернста
та Кароліни з Ройса

Av: WILHELM ERNST – CAROLINE GROSSHERZOG U. GROSSHERZOGIN V. SACHSEN

1903 A	40.000	Fine	500,0	XF	950,0
	1.000			Proof	RARE

На честь 350-річчя заснування університету у Йені

Av: JOH. FRIED. D. GROSZMÜT. KURF. V. SACHSEN. STIFTER. D. UNIV. JENA. / SPES MEA / IN DEO / 1558 / 1908

1908 A	50.000	Fine	500,0	XF	950,0
--------	--------	------	-------	----	-------

Рік Тираж Якість / Ціна

Князівство Шаумбург-Ліппе

Av: GEORG FÜRST ZU SCHAUMBURG-LIPPE

1898 A	5.000	Fine	2.750,0	XF	5.000,0
	162			Proof	RARE
1904 A	5.000	Fine	2.500,0	XF	5.000,0
	200			Proof	RARE

Князівство Шаумбург-Рудолдстадт

Av: GÜNTHER FÜRST ZU SCHAUMBURG RUDOLSTADT

1898 A	100.000	Fine	1.500,0	XF	3.000,0
	375			Proof	RARE

Рік Тираж Якість / Ціна

Князівство Шварцбург-Зондерхаузен

Av: KARL GÜNTHER FÜRST Z. SCHWARZB. SONDRERSH.

1896 A	50.000	Fine	1.500,0	XF	3.000,0
	190			Proof	RARE

На честь 25-річчя правління Карла Гюнтера

Av: KARL GÜNTHER FÜRST Z. SCHWARZB. SONDRERSH. / 1880 / 1905

1905 A	62.500	Fine	500,0	XF	950,0
	5.000			Proof	1.500,0

Дата 1905
ближче до ранту

1905 A	12.500	Fine	750,0	XF	1.200,0
	5.000			Proof	1.750,0

Далі буде

Не забудьте передплатити каталог
«Монети України, 1992–2011 рр.»

передплатний індекс **96459**
у Каталозі періодичних видань України, II півріччя (стор. 166).

Бажаючим опублікувати своє оголошення про купівлю — продаж — обмін колекційного матеріалу необхідно надіслати на адресу редакції текст (не більш як 200 знаків) на «ТАЛОНІ ОГОЛОШЕНЬ». За цієї умови публікується безкоштовно.

Желающим опубликовать своё объявление о купле — продаже — обмене коллекционного материала необходимо прислать в адрес редакции текст (до 200 знаков) на «ТАЛОНЕ ОБЪЯВЛЕНИЙ», который дает право на бесплатную публикацию.

Anybody, who wants to publish an advertisement about purchase—sale—change of collection items, has to send a text on «ADVERTISEMENT COUPON» (up to 200 signs) in the address of the editorial board. The coupon gives a right of free publication.

Diejenigen, die ihre Anzeigen ueber den Ein—und Verkauf, Austausch von Sammlungen zu veroeffentlichen wuenschen, haben an die Adresse der Redaction einen Text (bis zu 200 Zeichen) auf dem ANZEIGE—TALON zukommen zu lassen, der Ihnen das Recht auf die unentgeltliche Veroeffentlichung gibt.

КУПЛЮ · BUY · ANKAUF

Куплю, продам, обмінюю монети, банкноти, марки, нагороди світу та різні талони, купони, жетони, картки споживача, колгоспні гроші. Шукаю будь-який матеріал за темою «Шевченкіяна».
Віктор Тафтай, а/с 33, м. Миколаїв, 50, 54050

Куплю кримінальний, кримінально-процесуальний кодекс УРСР, РСФСР у редакції до 1960 р. Бакай Віктор, 74000, Херсонська обл., с. Високопольє, вул. Суворова, 2.
Тел.: 098-286-43-55.

Куплю книгу про нагороди Австро-Угорської монархії німецької мови. Король Євгеній Іванович. 90454, Закарпатська обл., Хустський р-он, Вишково, вул. Гірників, 12, кв. 9. Тел.: 067-310-51-54.

Куплю, обмінюю, продам монети.
Тел.: (048)714-48-26 (дом.), (093)426-7978 Олександр, (068)824-99-64 Олексій.

Куплю, обмінюю, продам: банкноти України 1917–1920 рр., 1942 р.— Рівне, 1991–1996 рр., «колгоспні гроші», монети, поштові марки України, конверти, листівки (1991–2007 рр.).
I offer all Ukrainian stamps, covers, cards, bones, «collective-farm» paper moneys. Любомир Шафран, а/с 225, Кам'янець-Подільський, 32313, Україна.

Куплю гашеные с наклейками, разбитые серии марок по 50,0 грн за 1000 шт., а также почтовые конверты.
Тел.: 093-120-60-57

Куплю юбилейные рубли СССР, боны России, открытки, грамоты до 1925 г. Тел.: 093-120-60-57

Книги: Зограф А. Н. Античные монеты. —Москва, 1951; Функен Ф. Первая мировая война 1914–1918, пер. с франц. А.А.Китайцевой. —М. 2002; Marko A. Auszeichnungen, der Osterreichisch-Ungarischen Monarchie und der Zwischenkriegszeit, Linz, 1996.
Король Евгений Иванович, ул. Горняков, 17, кв. 9, г. Вышково, Хустський р-он., Закарпатская обл., 90454.
Тел.: 063-88-74-473

Куплю каталоги-цінники про монети Польщі—Литви, середньовіччя. А також про монети Риму.
Тел.: 068-846-72-40. Андрій.

Каталоги: Андрей Федорин «Монеты страны Советов 1921–1991 гг.», М., 1998 г.; Артур Л. Ридберг, Ира С. Ридберг «Золотые монеты Мира с античных времен до наших дней». Тел. 063 144 46 68.

Старую фарфоровую посуду с надписью на обороте: «М. С. КУЗНЕЦОВ» в хорошем состоянии. Тел.: 066-29-32-37.

Печати церквей (кирх) немцев-поселенцев Юга Украины XIX–XX ст. (или их оттиски), колокольчики «Дар Валдая». Тел.: 066-298-32-37.

Старі, до 1939 р., поштові листівки за ціною 150–300 гривень з видами м. Городенки, с. Раківець, с. Чернолиця, с. Клишківців. Олександр, Київ. Тел.: 067-599-79-40.
Банкноти Луцької міської управи (1918–1920 рр.), бон 1861 р. м. Горохов (1 = 5 грош), а також старі поштові листівки (до 1939 р.) з видами Луцька і містечка Любешів. Петро Кравчук, вул. Калова, 23, Любешів, Волинська обл., 44200.

Куплю, обмінюю, продам: монеты, награды, книги, открытки, иконы, фарфор, бронзу, портсигары серебряные до 1920 г., картины до 1985 г. тел.: 093-120-60-57, 066-979-73-52, E-mail: vodolaga_555@mail.ru.

Ордена «Красной Звезды», «Знак Почета», медаль «Почетна Грамота» или «Грамота Президії Верховної ради УССР». Гуменюк М. В. ул. Ленина, 63, с. Михайлополь, Ивановский р-он., Одесская обл., 67210.

ПРОДАМ · SALE · VERKAUF

Открытки, посвященные столетию Отечественной войны 1812 года. В хорошем состоянии. Тел.: 067-769-20-68.

Около 3.000 открыток с репродукциями картин русских, немецких, голландских, итальянских художников 1930–1991 гг. Мемеджанов Сервер Нуриевич, ул. Ореховая, 20, с. Приветное, Кировский р-он., Крым, 97341.

Увлеченный автор вышлет наложенным платежом несколько своих, недорогих, познавательных книг о монетах и банкнотах стран мира в XX в. с описанием их истории, географии, а также иллюстрациями. Бадаев С., Перемоги, 121-б, Чернигов, 14013. Тел.: 0462-636-871

Коллекцию марок СССР — хронологию 1969–1973 гг., дешевле каталога на 60%, а также старинные книги, фотографии, открытки, боны, монеты, награды, знаки, портсигары, шкатулки, бронзу, фарфор, серебро, иконы, картины; или обменяю на идентичное. Тел.: 093-120-60-57, 066-979-73-52. E-mail: vodolaga_555@mail.ru.

Билеты на выступление в 2001 г. в Киеве Папы Римского; открытки, посвященные этому событию, а так же царские открытки, посвященные столетию Бородинского сражения и другие. Все в отличном состоянии. Тел.: 067-769-20-68.

Продаю, дорого, открытки с автографами-подлинниками: две открытки Джузеппе Аксельми и одна Тита Руффо, 1906 год. Тел.: 038-493-41-04, тел. моб.: 095-210-20-32.

Автор вышлет наложенным платежом свою книгу за 1.000 руб. «Древние славянские денежно-весовые системы», 2008 г., 168 стр. Все о денежных системах допетровской Руси. Семенов Виктор Васильевич, а/я 270, Санкт-Петербург, 197372, Россия.
Литературу по нумизматике, монеты, бумажные деньги. Тел.: 097-209-50-77, 066-298-32-37.

Старые фотографии картин Верещагина, Макарова, Ковалевского, Дмитриева-Оренбургского. Русско-Турецкая война. Тел.: 097-891-75-09

Продам или обменяю до 1917 года монеты, медали, боны, открытки, фотографии, портсигары, карты, документы, книги, фигурки из фарфора, бронзы, иконы, военную атрибутику времён ВОВ, хронологию марок СССР с 1968 года, шкатулки палех, картины до 1990 года на идентичные материалы. А/я 336, Харьков, 61052. Шапиро Эдик. Тел.: 093-120-60-57.

Серебряные монеты Молдавии и Приднестровья. Владимир. E-mail: vlad367@mail.ru. Тел.: +373-22-537-963.
Пропоную каталоги по нумизматичі зарубіжних видань: Krause, Schoen, Pick та інші; а також по українських бонах та монетах.
Попель Аркадій. А/С 100, Львів, 79000. Тел.: 067-395-00-89.

Шановний Чумаченко О. В.!
Замовлений Вами журнал повернувся з поміткою пошти «за закінченням терміну зберігання».
Будь ласка, зверніться до редакції:
050-33-11-550, 044-517-37-03.

Шановні читачі!

У зв'язку з переходом УКРПОШТИ виключно на електронні перекази значно зростає кількість замовлень без письмових повідомлень, або з помилковою зворотною адресою.

Якщо протягом 10–14 днів від оплати переказу Ви не отримали Вашого замовлення — зв'яжіться з редакцією, оскільки, скоріш за все, проблема в помилках, зроблених співробітниками пошти.

Якщо у Вас є можливість продублювати Ваше замовлення та зворотню адресу по E-mail, то це прискорить отримання Вами замовлення.

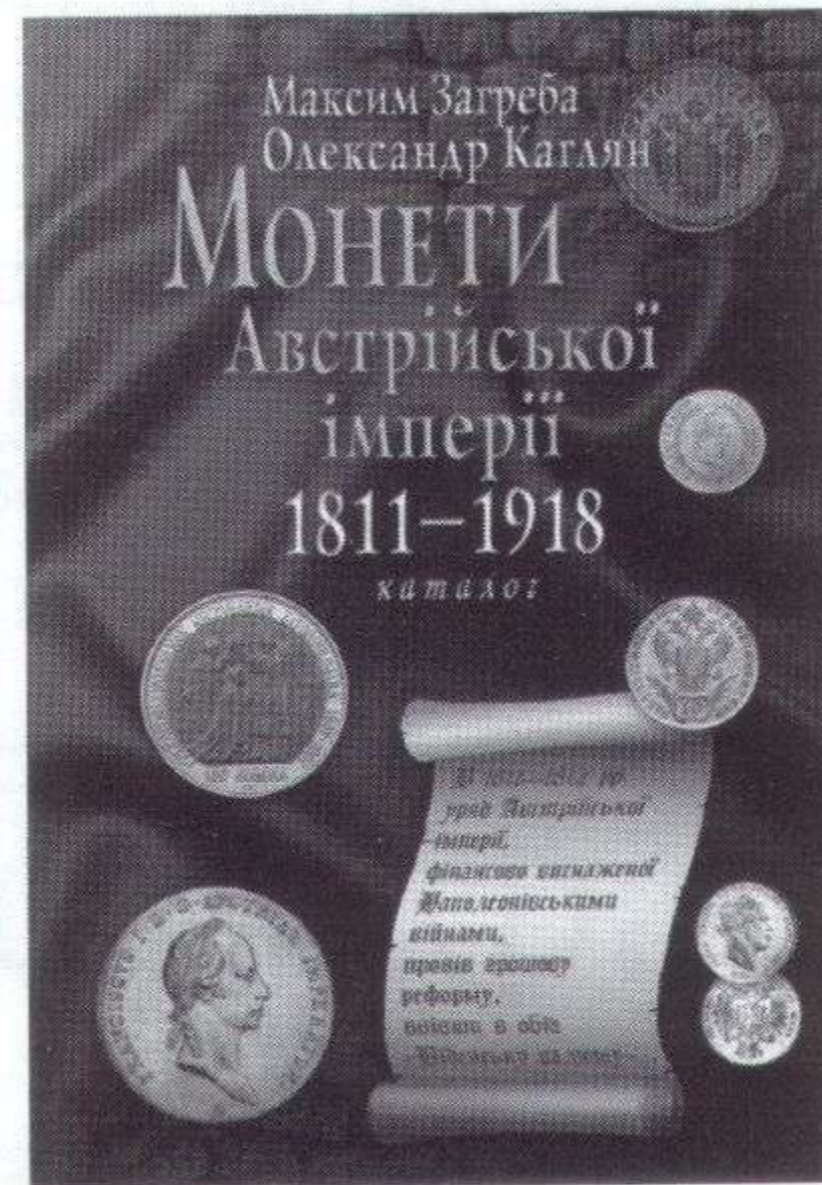
Ці книжки можна отримати поштою, надіславши електронний переказ на адресу редакції журналу: Максим Загреба, а/с 43, Київ, 02147.

Оформлення електронного переказу див. на стор. 47.

Пропозиція
дійсна
до 1 серпня
2011 р.

Наявність в редакції журналів «НумізMATика і фалеристика» та вартість з пересилкою поштою по Україні			Ціна за один номер	Ціна за річний комплект
1	1997 р.	№ - - - 4	25,00 грн	-
2	1998 р.	№ - 2, 3, 4		95,00 грн
3	1999 р.	№ - 2, 3, 4		95,00 грн
4	2000 р.	№ 1, 2, 3, 4		95,00 грн
5	2001 р.	№ 1, 2, 3, 4		95,00 грн
6	2002 р.	№ 1, 2, 3, 4		95,00 грн
7	2003 р.	№ 1, 2, 3, 4		95,00 грн
8	2004 р.	№ 1, 2, 3, 4		95,00 грн
9	2005 р.	№ 1, 2, 3, 4		95,00 грн
10	2006 р.	№ 1, 2, 3, 4		95,00 грн
11	10 будь-яких номерів, вказаних в п. 1-10			220,00 грн
12	20 будь-яких номерів, вказаних в п. 1-10			420,00 грн
13	Ювілейна підшивка 1997-2001 рр. з 20 журналів (шкіряне опрацювання, гальванопластика)			1.500,00 грн
14	Ювілейна підшивка 2002-2006 рр. з 20 журналів (шкіряне опрацювання, гальванопластика)			1.500,00 грн
15	Комплект 1997-2006 рр. 40 журналів			900,00 грн
16	2007 р.	№ - 2, - 4	35,00 грн	-
17	2008 р.	№ 1, 2, 3, 4		135,00 грн
18	2009 р.	№ 1, 2, 3, 4		135,00 грн
19	2010 р.	№ 1, 2, 3, 4		135,00 грн
20	2011 р.	№ 1, 2		135,00 грн

Максим Загреба
Олександр Каглян
**МОНЕТИ
АВСТРІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ
1811-1918**
Каталог

Київ, 2008 р.
Формат 145 × 215 мм,
м'яка обкладинка, 128 с.

У каталозі міститься зображення монет, а також їх технічні параметри, описання легенд, гуртів та ринкові ціни на два стани збереження. У перших трьох частинах «Мідні монети», «Срібні монети» та «Золоті монети» представлені монети, відкарбовані з 1811 р. (з введення в обіг Віденської валюти) Австрійської імперії, королівств: Ломбардія та Венеція, Угорщина, Хорватія, Славонія та Долмація і герцогства Мантуя, а також австрійсько-угорські монети після реформи 1892 р.

У четвертій частині «Несистемні монети» представлені мідні, срібні та золоті монети відкарбовані на території Австрійської імперії під час надзвичайних обставин.

Ціна з пересиланням поштою по Україні — 52,00 грн.

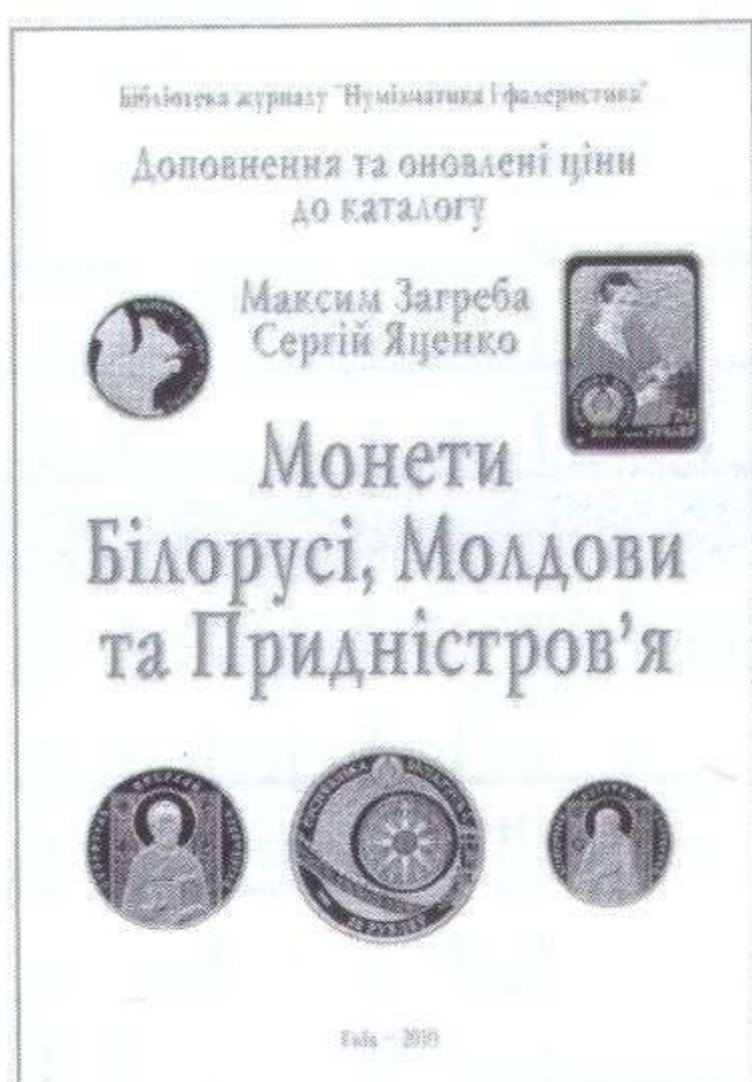
Максим Загреба,
Сергій Яценко
**МОНЕТИ БІЛОРУСІ,
МОЛДОВИ
та ПРИДНІСТРОВ'Я**

Київ, 2007 р.
Формат 145 × 215 мм,
м'яка обкладинка, 64 с.

Каталог містить зображення, технічні параметри та ринкові ціни на монети Білорусі (з 1996 р.), Молдови (з 1992 р.), Придністровської Молдавської республіки (з 2000 р.).
Ціни в українських гривнях.
Мова — українська.

Максим Загреба,
Сергій Яценко
**ДОПОВНЕННЯ ТА
ООНОВЛЕННІ ЦІНИ
ДО КАТАЛОГУ**

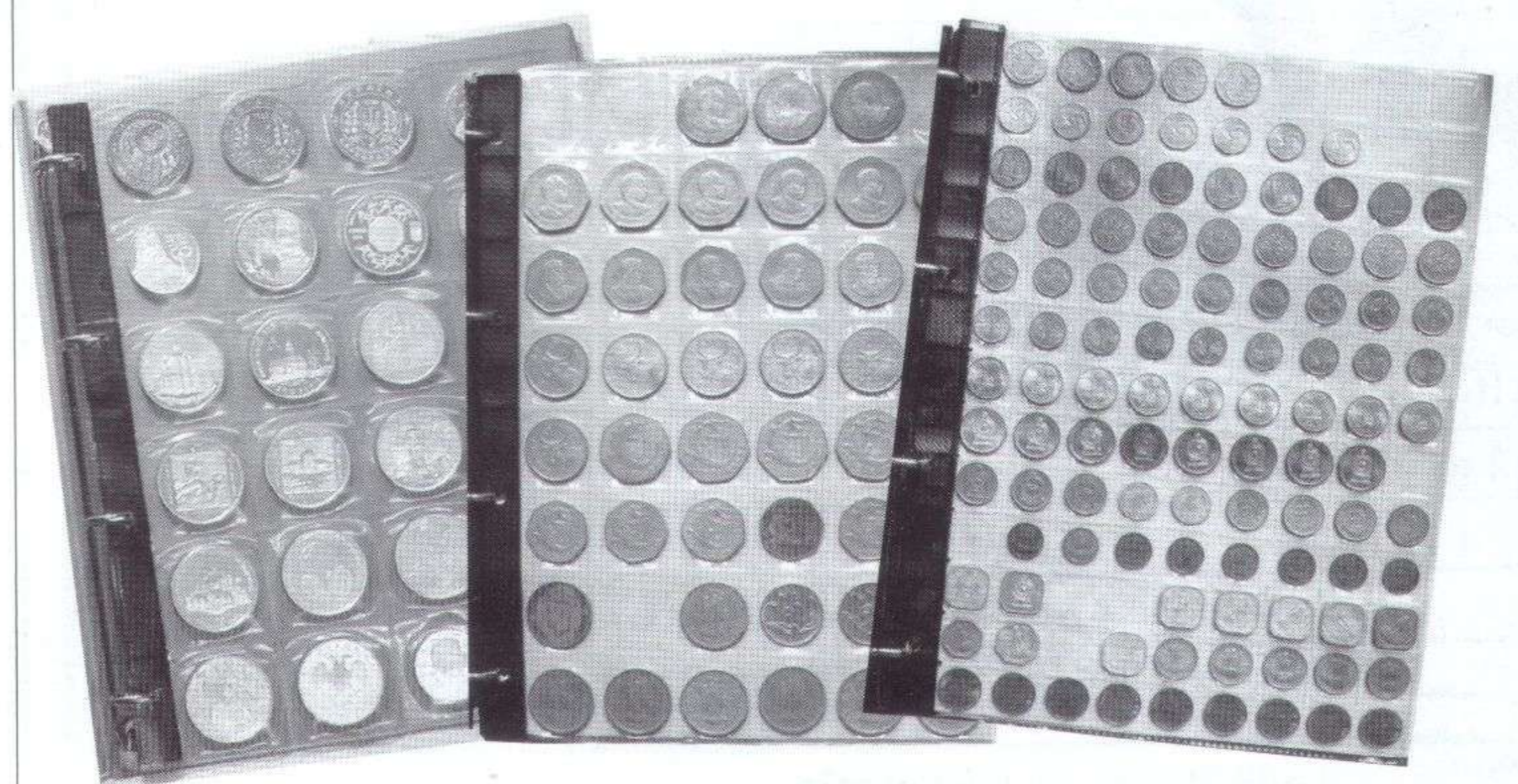

Київ, 2010 р.
Формат 145 × 215 мм,
м'яка обкладинка, 40 с.
Кольорові ілюстрації

Ціна з пересиланням поштою по Україні:
книга — 25,00 грн.
додаток — 25,00 грн.

Файли для монет (230 × 298 мм)			
Файли	Кількість ячеек	Розмір ячеек, мм	Ціна за один файл, грн
A2	6 (2 × 3)	101 × 96	19,00 + пересилання *
A3	12 (3 × 4)	67 × 72	19,00 + пересилання *
A4 (× 6)	24 (4 × 6)	50 × 47	19,00 + пересилання *
A4 (× 5)	20 (4 × 5)	50 × 57	19,00 + пересилання *
A5	35 (5 × 7)	40 × 40	20,00 + пересилання *
A6	48 (6 × 8)	32 × 34	21,50 + пересилання *
A7	70 (7 × 10)	27 × 27	23,00 + пересилання *
A8	96 (8 × 12)	25 × 23	24,50 + пересилання *
A9	117 (9 × 13)	20 × 20	26,00 + пересилання *

* Пересилання одного файлу — 10 грн, п'яти файлів — 20 грн.
У разі замовлення на суму більш ніж 200 грн — пересилання за рахунок редакції.

Не забудьте у талоні поштового переказу зазначити порядковий номер та кількість файлів, чи надішліть цю інформацію та прізвище замовника по пошті, E-mail: numismat@i.kiev.ua, або СМС: 050-33-11-550

Ці книжки можна отримати поштою, надіславши електронний переказ на адресу редакції журналу: Максим Загреба, а/с 43, Київ, 02147.

Оформлення електронного переказу див. на стор. 47.

Пропозиція
дійсна
до 1 липня
2011 р.

Таїланд

Набір монет 1996–2008 рр.
10, 5, 1 бат, 50 та 25 сатангів.
Стан збереження VF–XF.

29,00 грн + пересилання*

Туреччина

Набір монет 1967–1980 рр. 1 ліра, 50 та 25 куруш.
Стан збереження VF–XF.

15,00 грн + пересилання*

Таїланд

Набір монет 2007–2011 рр.
5, 2, 1 бат, 50 та 25 сатангів.
Стан збереження XF.

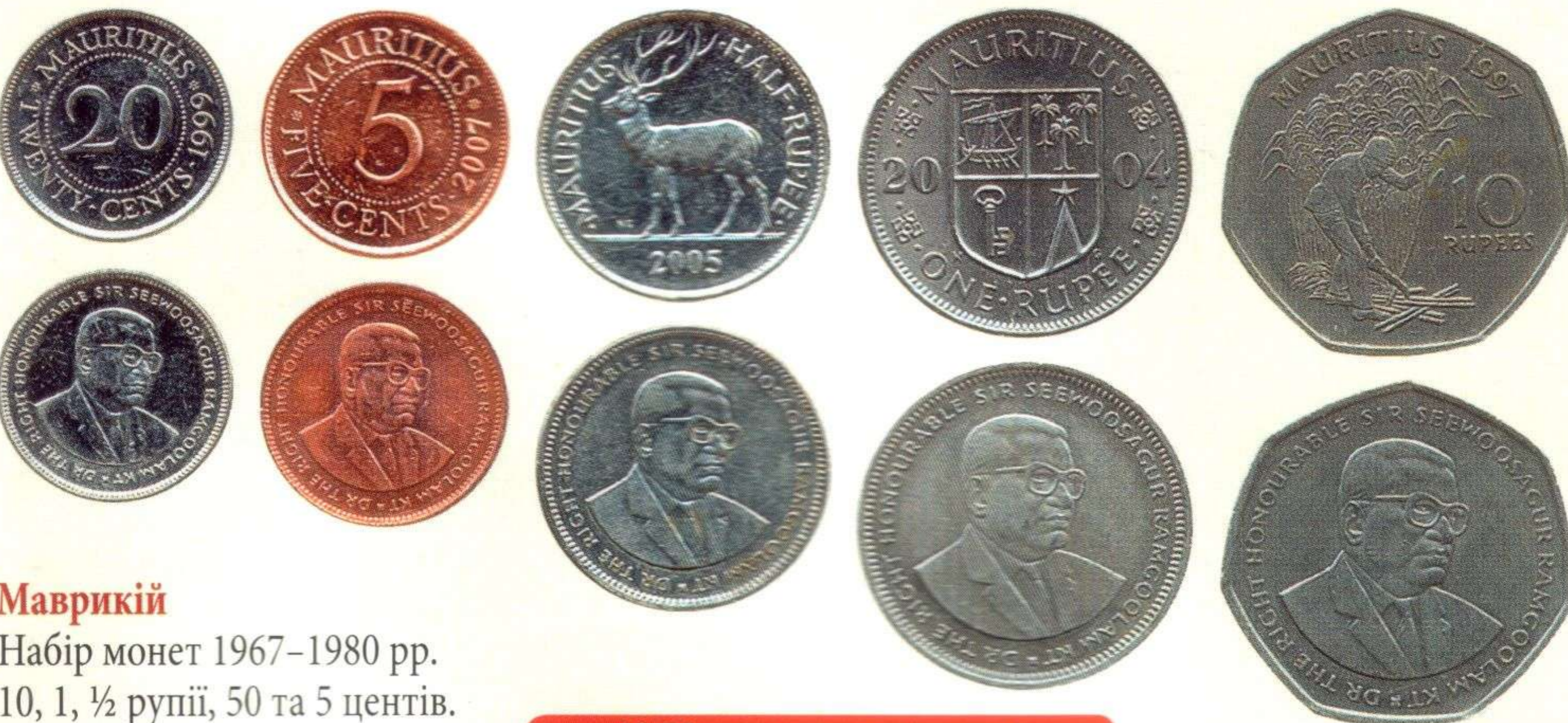
26,00 грн + пересилання*

Україна

Медаль на честь 10-річчя від дня виходу з друку першого номеру журналу «Нумізмати́ка і фалеристика».
Стан збереження Proof.

4.100,00 грн з пересиланням

Маврикій

Набір монет 1967–1980 рр.
10, 1, ½ рупії, 50 та 5 центів.
Стан збереження VF–XF.

49,00 грн + пересилання*

Чехія

50 крон 2008–2010 рр. Стан збереження VF–XF.

33,00 грн + пересилання*

СРСР

Набір монет 1991 р. «ГКЧП»
10, 5, 1 рубль, 50, 10 копійок.
Стан збереження Uncirculated.

51,00 грн + пересилання*

* Пересилання одного набору монет — 10 грн, трьох наборів — 15 грн, п'яти наборів — 20 грн.

У разі замовлення на сумму більш ніж 200 грн — пересилання за рахунок редакції.

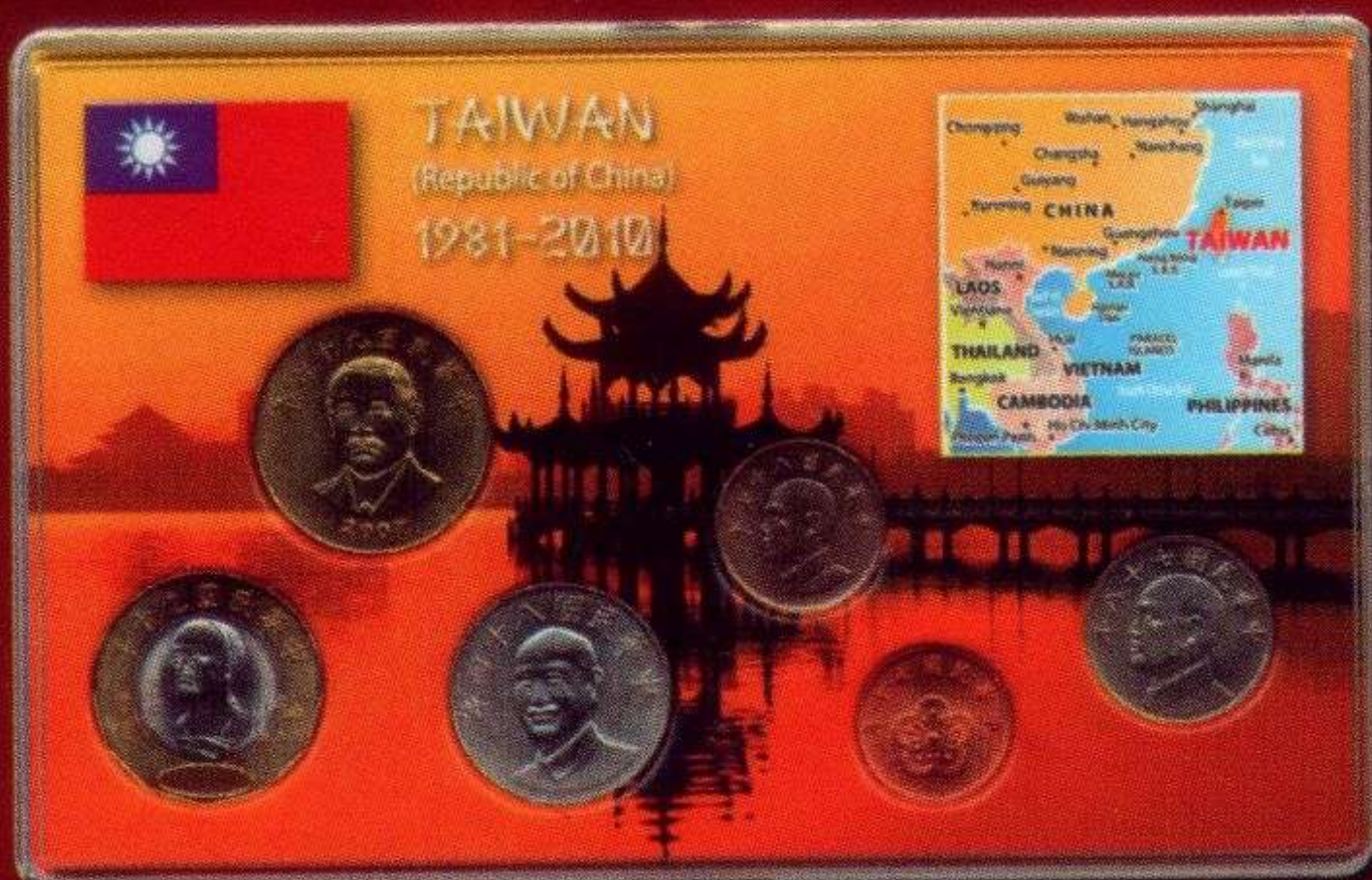
Незабудьте зазначити у талоні поштового переказу назву та кількість наборів, або надійшліть цю інформацію на e-mail: numismat@i.kiev.ua, чи СМС: 050-33-11-550.

Сувенірні набори монет
у футлярах з полікарбонату
157x100 мм

Таїланд, 1996–2008 рр. — 135,00 грн.

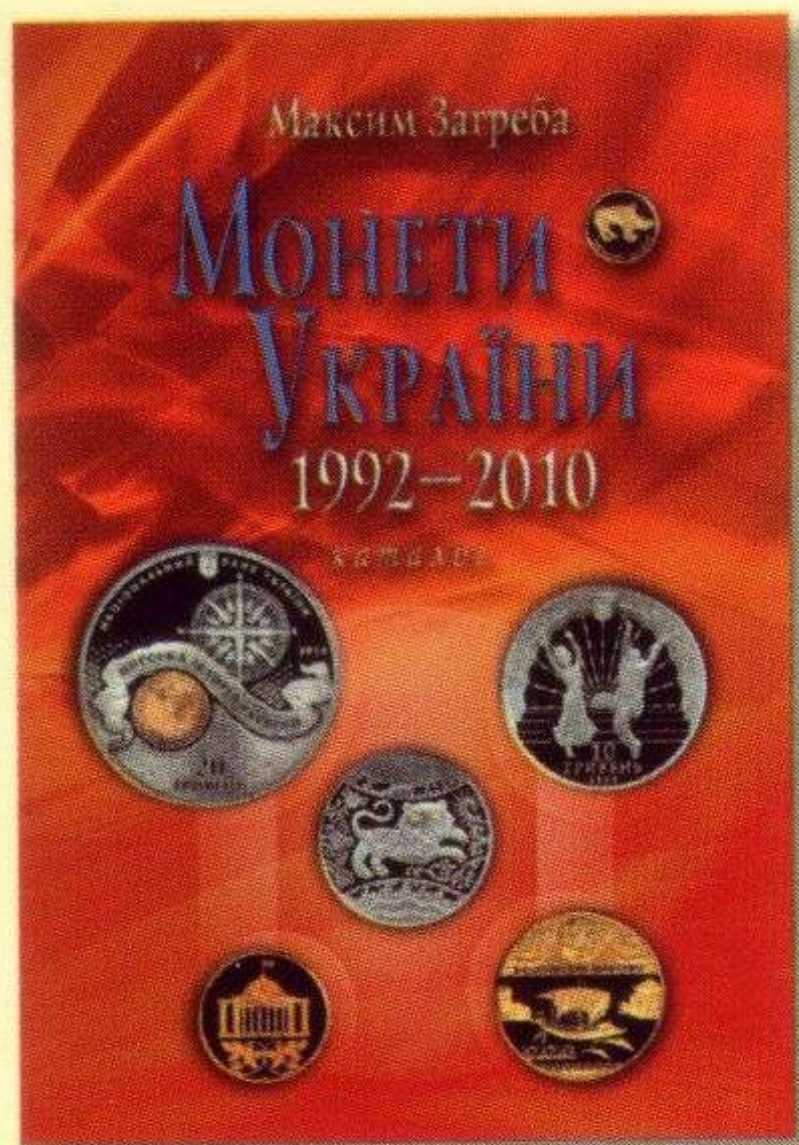

Тайвань, 1981–2010 рр. — 235,00 грн.

Гонконг, 1997 р. — 220,00 грн.

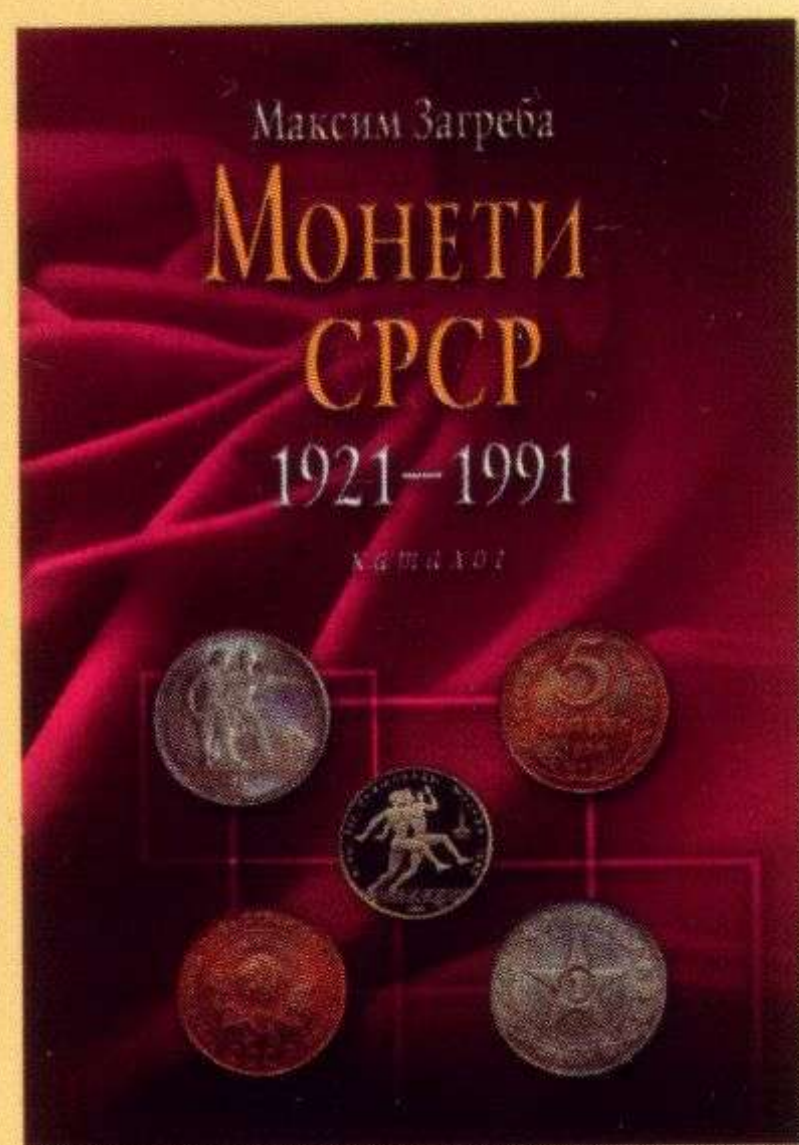
Пропозиція дійсна до 1 липня 2011 р.

Максим Загреба
МОНЕТИ УКРАЇНИ 1992–2010
Каталог. Видання 6-е, доповнене
Київ, 2010 р. Формат 145x215 мм,
м'яка обкладинка, 160 с.

Зображення, технічні параметри та ринкові ціни на монети України 1992–2010 рр. карбування у двох станах збереження. Різновиди обігових монет штемпельного характеру зведено у таблиці. До каталогу також включено жетони, медалі та сувенірну продукцію Монетного двору НБУ.

Мова — українська. Ціни в українських гривнях.
Ціна з пересиланням поштою по Україні — 60,00 грн.

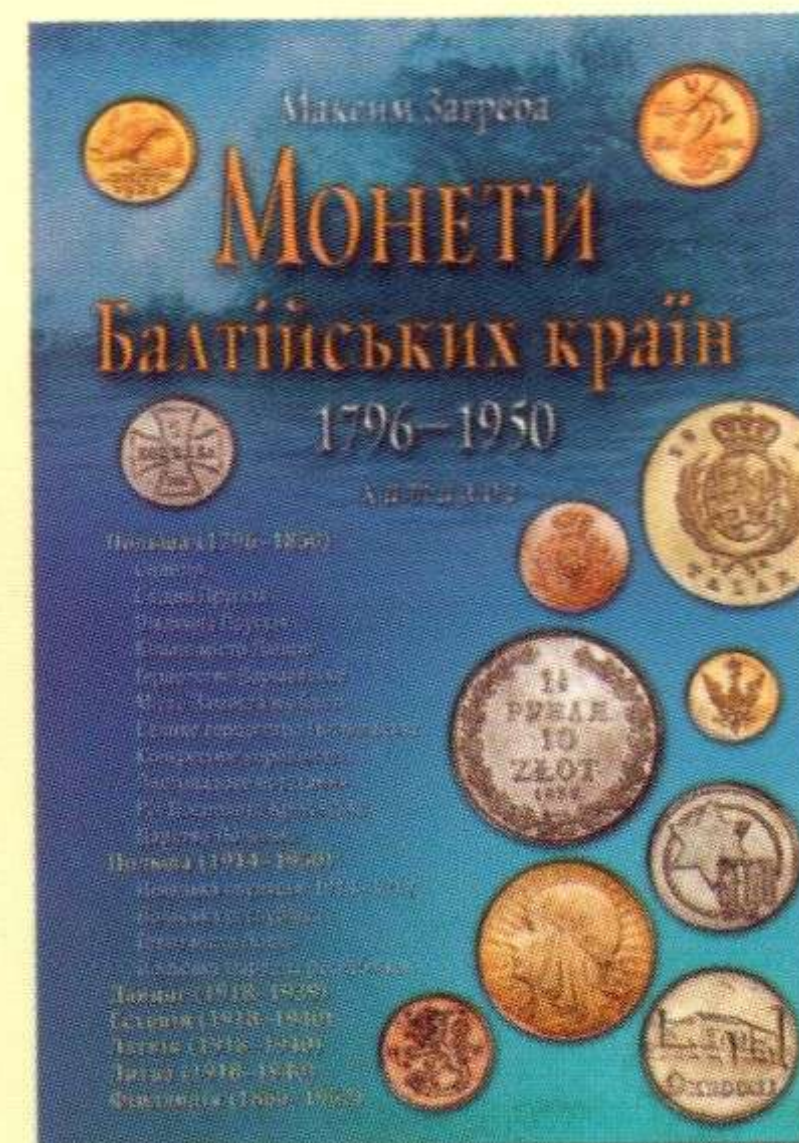
Максим Загреба
МОНЕТИ СРСР 1921–1991
Каталог

Зображення, технічні параметри та ринкові ціни на монети РРФСР (1921–1923 рр.), СРСР (1924–1991 рр.) та регіональні монети (1918–1946 рр.).

Каталог має п'ять розділів:

1. Обігові монети. До розділу також включено монети Армавіру (1918 р.), Арктиквугілля (1946 р.), Туви (1934 р.), Хорезму (1920–1922 рр.). 2. Ювілейні монети з недорогоцінних металів. 3. Ювілейні монети із срібла, золота, платини та палладію. 4. Жетони торговельних автоматів та метрополітену. 5. Токени (приватні гроші спілок споживачів).

Мова — українська. Ціни в українських гривнях.
Ціна з пересиланням поштою по Україні — 54,00 грн.

Максим Загреба
МОНЕТИ БАЛТІЙСЬКИХ КРАЇН 1796–1950 рр.
Каталог

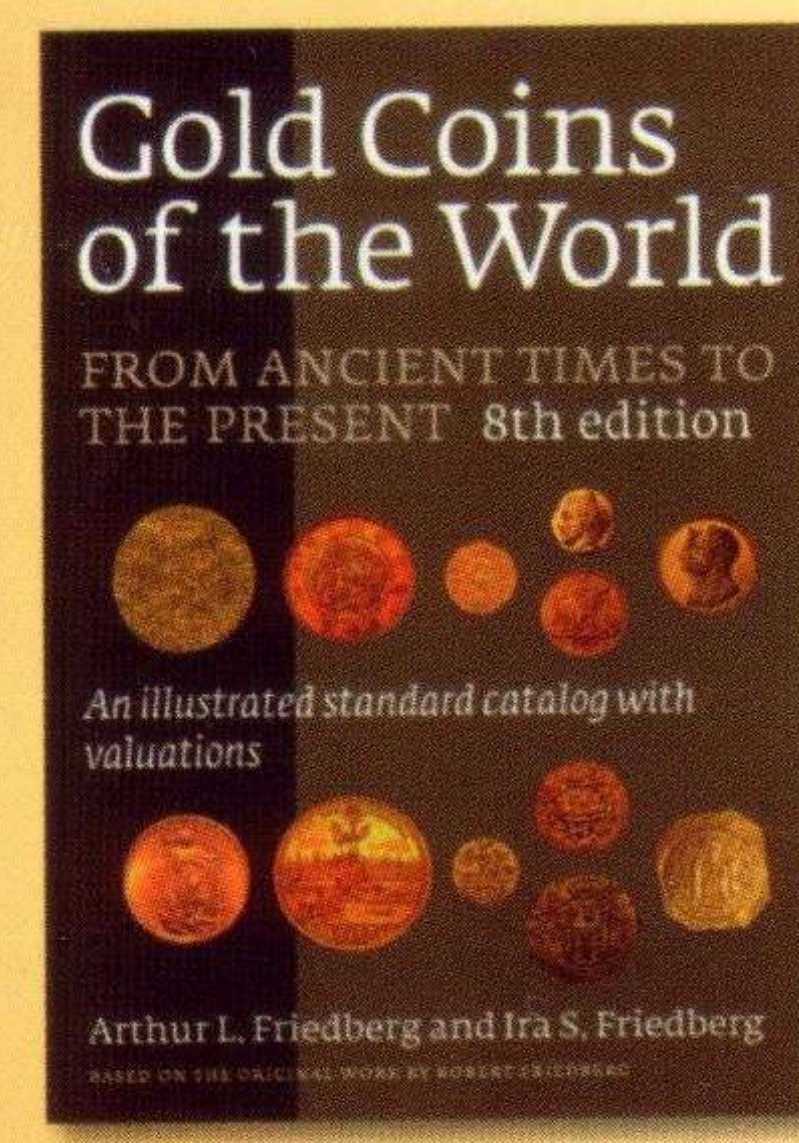
Зображення монет, а також їхні технічні параметри, описання легенд, гуртів та ринкові ціни на два стани збереження.

У першій частині представлені монети карбовані у 1796–1850 рр. васальними державними утвореннями, які існували на території польських, литовських та українських земель після третього поділу Речі Посполитої.

У другому розділі — монети карбовані у 1916–1939 рр.: окупаційні монети Німеччини для балтійських країн та Польщі, Польської республіки (обігові, ювілейні та пробні), монети гетто міста Лодзь 1942–1943 рр., та ПНР 1949 р.

У третьому розділі — монети Балтійських країн: Вільного міста Данциг (1920–1937), Естонії (1922–1934), Латвії (1922–1939), Литви (1925–1938) та Фінляндії (1863–1952).

Мова — українська. Ціни в українських гривнях.
Ціна з пересиланням поштою по Україні — 57,0 грн.

Артур Л. Фрідберг, Іра С. Фрідберг
ЗОЛОТІ МОНЕТИ СВІТУ
з античних часів до сьогодення
Видання 8-е доповнене та оновлене

Перше видання «Gold Coins of the World» побачило світ у 1958 р. і досі є єдиним системним каталогом по золотих монетах світу — посилання на номери каталогу Фрідберга можна побачити майже в усіх аукціонних каталогах, де представлені золоті монети.

Ціни в доларах США; на античні та середньовічні монети на два стани збереження — VF та XF, на сучасні — XF та Unc. або Proof.

Мова — англійська.
Ціна з пересиланням поштою по Україні — 995,00 грн.

Кліфтон (США), 2009 р.
Формат 215x305 мм,
тверда обкладинка, 766 с.

ІНДЕКС 48409

E-mail: numismat@i.kiev.ua
www.numismatics.kiev.ua

Пропозиція дійсна до 1 серпня 2011 р.